

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Кафедра історії

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«ЗЕМЕЛЬНЕ ТА ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО»

Для напрямку підготовки 6.020302 Історія*

Автори:

к.ю.н., доцент Дмитрук І.М.

Затверджено на засіданні кафедри історії
від «29» серпня 2017р. _____

Затверджено на засіданні навчально-методичної комісії інституту історії,
політології та права «_____» _____ 20__р.

Затверджено на засіданні Вченої ради інституту історії, політології та права
від «_____» _____ 20__р. _____

Миколаїв 2017

Укладач: Дмитрук Ірина Миколаївна, доцент кафедри історії Навчально-наукового інституту історії, політології і права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського.

Навчально-методичний комплекс для студентів денної форми навчання з дисципліни «Земельне та екологічне право» обговорена та схвалена на засіданні кафедри історії Навчально-наукового інституту історії, політології і права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського.

Протокол № 1 від 29 серпня 2017 року

Завідувача кафедри історії проф. _____ Ніколаєв І.Є.

Зміст

1. Витяг з освітньо-кваліфікаційної характеристики.
2. Витяг з освітньо-професійної програми.
3. Анотація навчальної дисципліни із структурно-логічною схемою (міждисциплінарними зв'язками)
4. Структурно-логічна схема навчальної дисципліни «Екологічне право»
5. Структурно-логічна схема навчальної дисципліни «Земельне право»
6. Пояснювальна записка до навчальної дисципліни
7. Програма навчальної дисципліни
8. Робоча програма навчальної дисципліни
9. Тематичний план вивчення дисципліни
10. Зміст лекцій
11. Зміст семінарських занять
12. Самостійна робота студентів
13. Практичні завдання
14. Модульні контрольні роботи
15. Методичні рекомендації для написання рефератів та тематика рефератів
16. Питання для перевірки знань з курсу «Земельне та екологічне право»
17. Список використаної літератури

ВИТЯГ З ОСВІТНЬО-КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

ГАЛУЗЕВИЙ СТАНДАРТ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

підготовки бакалавра
(назва освітньо-кваліфікаційного рівня)

галузь знань Земельне та екологічне право
(шифр та назва галузі знань)

напряму підготовки 0203 «Історія*»
(код і назва напряму підготовки)

кваліфікація 6.020302 «Історія*»
(код і назва кваліфікації)

ВИТЯГ З ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ

Освітньо-професійна програма (ОПП) є державним нормативним документом, у якому визначається нормативний термін та зміст навчання, нормативні форми державної атестації, встановлюються вимоги до змісту, обсягу і рівня освітньої та професійної підготовки фахівця відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня певного напрямку підготовки.

Цей стандарт є компонентою галузевих стандартів вищої освіти і використовується під час:

-розроблення та корегування варіативної компоненти галузевих стандартів вищої освіти (засобів діагностики якості вищої освіти);

-розроблення та корегування варіативної компоненти галузевих стандартів Національної академії внутрішніх справ;

-визначення змісту навчання в системі перепідготовки та підвищення кваліфікації.

Назва навчальної дисципліни	Шифри блоків змістовних модулів, що входять до навчальної дисципліни	Мінімальна кількість навчальних годин/кредитів вивчення дисципліни	
1	2	3	
Земельне та екологічне право	Н, ФПН	3,0	90

АНОТАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ЗІ СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНОЮ СХЕМОЮ (МІЖДИСЦИПЛІНАРНИМИ ЗВ'ЯЗКАМИ).

На сучасному етапі реформування та євроінтеграції вищої освіти в Україні, що органічно пов'язано з розвитком правової демократичної держави і громадянського суспільства, підготовка майбутніх фахівців та вчителів правознавства з високим рівнем творчого та духовного потенціалу є соціально важливою і актуальною проблемою сьогодення. В цих соціально-економічних умовах земельне та екологічне право є юридичною галуззю, що динамічно розвивається і удосконалюється, а правова освіченість з цих проблем набуває особливого значення в сучасний період становлення, розвитку і зміцнення державності, прискорення реформування земельних правовідносин в Україні. Очевидною є виняткова роль земельного права в системі права у зв'язку з врахуванням функціонального призначення землі як основного засобу виробництва у сільському, лісовому та інших галузях господарювання, як бази системи розселення, розміщення продуктивних сил та умови формування сфери життя людини та інших організмів.

Однією з найбільш актуальних глобальних проблем сучасності є охорона навколишнього середовища. Ця проблема набула особливого значення у другій половині ХХ ст. Науково-технічний прогрес істотно розширив масштаби і можливості людства у сфері природокористування. Були порушені об'єктивні закономірності взаємодії суспільства і природи. Негативні наслідки цього процесу вийшли з-під контролю. Як результат, опоеетизована колись природа досить швидко перетворилася у навколишнє середовище, забруднене й отруєне відходами виробництва. Здоров'я і саме життя людини поставлені під загрозу.

Ця проблема стосується як планети в цілому, так і її регіонів та практично усіх країн. Україна не є винятком серед них. Нехтування об'єктивними законами розвитку і відтворення природоресурсного комплексу, низький рівень екологічної свідомості суспільства та деякі інші фактори призвели до значної деградації довкілля України, надмірного забруднення поверхневих і підземних вод, атмосферного повітря і земель, нагромадження у великих кількостях шкідливих, у тому числі високотоксичних, відходів виробництва. Ці процеси

спричинили різке погіршення здоров'я людей, зниження рівня народжуваності та зростання смертності.

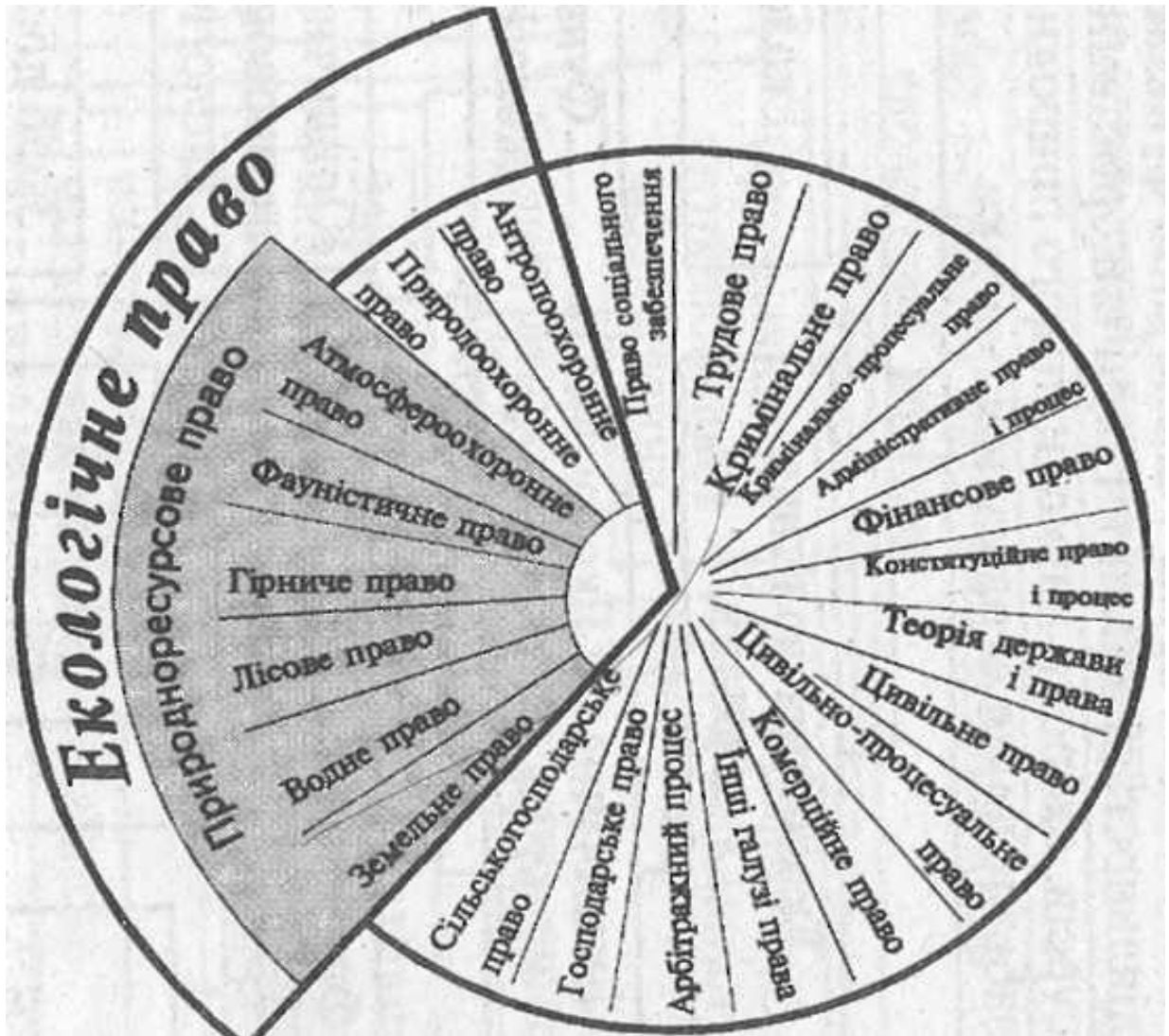
На запобігання шкоди навколишньому природному середовищу об'єктивно спрямоване екологічне право України (право навколишнього природного середовища). На жаль, його регулюючий вплив на відповідні суспільні відносини сьогодні не є досить ефективним. З одного боку, це пов'язано з недоліками самого екологічного законодавства, з іншого — практикою його застосування.

Є й ще одна причина: недостатній рівень праворозуміння у сфері дії екологічного права. Це стосується як населення в цілому, так і опанування студентами курсу екологічного права, зокрема.

Екологічне право націлене на створення найбільш сприятливих умов для життя, праці і відпочинку громадян. Це життєдайна і життєзберігаюча галузь права. Її значення для життя і діяльності людини і всього суспільства переоцінити неможливо. Найвища мета соціальної політики нашої держави — турбота про життя і здоров'я людини — ця галузь права спроможна перетворити в дійсність.

Велике і гуманне покликання екологічного права стимулює до його сумлінного вивчення, ґрунтовного опанування необхідними екологічними знаннями. Екологічна освіта потрібна всім громадянам України, а особливо юристам правознавцям, які забезпечують виконання еколого-правових актів і норм.

Структурно-логічна схема навчальної дисципліни
“Екологічне право України”

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Земельне та екологічне право є самостійними навчальними дисциплінами, що вивчається студентами вищих навчальних закладів.

Вивчення курсу “Земельне та екологічне право”, яке значною мірою базується на багатьох законодавчих положеннях цивільного права і певною мірою доповнює його, дає можливість студентам засвоїти знання в галузі правового регулювання охорони природи, раціонального використання природних ресурсів.

Метою вивчення цього курсу є отримання студентами необхідних правових знань щодо питання Правового статусу земель України, землекористування, землеустрою, державного земельного кадастру, державного управління в галузі природокористування і охорони навколишнього середовища, правового режиму в Україні: земель, лісів, водних ресурсів, атмосферного повітря, тваринного світу, природно-заповідного фонду, рекреаційних та оздоровчих територій.

Розгляд зазначених у програмі тем має на меті також виховання у студентів бережливого ставлення до землі, природи і її ресурсів. Програма розроблена відповідно до освітньо-професійної програми і навчального плану підготовки бакалаврів за напрямом “Історія*”. Розподіл навчальних годин за темами має рекомендаційний характер.

Студенти повинні орієнтуватися в системі земельного та екологічного законодавства, знати основні законоположення стосовно порядку природокористування і охорони оточуючого природного середовища, організації управління в галузі природокористування, сплати зборів та інших обов'язкових платежів за використання природних ресурсів. Вони також повинні орієнтуватися в основних положеннях правового режиму земель сільськогосподарського призначення, земель житлової та громадської забудови, земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та інших ділянок, а також у правовому режимі лісів і земель лісового фонду, вод і земель водного фонду та правовому регулюванні і охороні атмосферного повітря й тваринного світу.

Вивчення даного курсу неможливе без знань норм Конституції України, загальної і особливої частин цивільного, фінансового та адміністративного, кримінального права, які являються основою для вивчення курсу “Земельне та екологічне право”.

Рубіжним контролем визначення знань студентів є написання ними рубіжної контрольної роботи, що складається з двох теоретичних питань загальної частини курсу.

Підсумковий контроль студентів полягає у складанні ними заліку після вивчення загальної, особливої та спеціальної частин курсу.

Мета вивчення курсу – ознайомити студентів з основоположними відомостями з Земельного та екологічного права та земельного, екологічного законодавства, навчити застосовувати здобуті теоретичні знання в практичній

роботі, а також аналізувати ситуації з екологічно-правових питань, що виникають у реальному житті, і правильно їх вирішувати.

Студент повинен знати:

- проблеми науки земельного та екологічного права;
- діюче законодавство;
- основні принципи і завдання земельного та екологічного права;
- законодавчі засади раціонального природокористування;
- організаційно - правові заходи охорони основних об'єктів природи;
- види юридичної відповідальності за порушення земельного та екологічного законодавства.

Студент повинен вміти:

- застосовувати земельно-правові та еколого-правові норми;
- узагальнювати практику використання земельного та екологічного законодавства та робити відповідні висновки за результатами узагальнення;
- правильно застосовувати роз'яснення судових та інших органів у процесі застосування норм земельного та екологічного права;
- вести пропаганду земельного та екологічного законодавства серед населення.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Миколаївський національний університет імені В.О.Сухомлинського
Інститут історії, політології та права

Кафедра історії

“ЗАТВЕРДЖУЮ”
Проректор із науково-педагогічної роботи

Н.І. Василькова

« 28 » серпня 2017 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«ЗЕМЕЛЬНЕ ТА ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО»

ОКР «Бакалавр»
напрямок підготовки 6.020302 «Історія*»
галузь знань 0203 «Гуманітарні науки»

Миколаїв – 2017-2018

Робоча програма навчальної дисципліни «Земельне та екологічне право» для студентів денної форми навчання, напрям підготовки 6.020302 «Історія*», галузь знань 0203 «Гуманітарні науки», ОКР «Бакалавр».

Розробник: Дмитрук Ірина Миколаївна, доцент кафедри історії, к.ю.н., Шличек Олександра Юріївна, старший викладач кафедри історії

Робоча програма затверджена рішенням кафедри історії протоколом від «__» _____ 2017 року, протокол № _.

Завідувач кафедри історії _____ Ніколаєв І.Є.

«__» _____ 2017 року

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 0203 «Гуманітарні науки»	Нормативна	
Індивідуальне науково-дослідне завдання: доповідь	Напрямок підготовки 6.020302 «Історія*»	Рік підготовки	
Загальна кількість годин – 90		4-й	5-й
	Спеціальність (професійне спрямування): 6.020302 «Історія*»	Семестр	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 1.7 самостійної роботи студента – 3.3		7-й	9-й
	ОКР «Бакалавр»	Лекції	
		ДФН	ЗФН
		12 год.	8 год.
		Практичні, семінарські	
		18 год.	2 год.
		Самостійна робота	
		60 год.	80 год.
		Вид контролю:	
	залік	залік	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить : для денної форми навчання – 90 год.: 30 год. – аудиторних занять, 60 год. – самостійної роботи (33%/67%); для заочної форми навчання – 90 год.: 10 год. – аудиторної роботи, 80 год. – самостійної роботи.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

В основу програми курсу покладено концепцію розуміння земельного та екологічного права як комплексної галузі права. Програма курсу «Земельне та екологічне право» побудована з метою найбільш повного оволодіння студентами необхідним навчальним матеріалом.

Нею передбачено вивчення базових понять, основних земельних та екологічних прав та обов'язків особи, загальних засад охорони довкілля, особливостей регулювання відносин при використанні та відтворенні окремих природних ресурсів та комплексів, специфіки вчинення екологічної значимих видів діяльності, реформування земельних відносин, основних форм набуття права власності на землю, основних правових засад регулювання земельних відносин в Україні в умовах переходу до ринкових відносин, набуття практичних навиків по складанню земельно-правових документів, розгляду земельних спорів.

Метою курсу є вивчення основних інститутів земельного та екологічного права та відповідного законодавства, з'ясування специфіки його застосування в ході реалізації земельних та екологічних прав особи, забезпечення охорони довкілля та здійснення раціонального природокористування.

Результатом вивчення студентами курсу земельного та екологічного права повинно стати оволодіння ними знаннями щодо предмету та джерел земельного та екологічного права, забезпечення захисту земельних та екологічних прав людини, різних аспектів управління у природоохоронній сфері, правового режиму охорони та використання природних ресурсів та комплексів (землі, надра, води, атмосферне повітря, тваринний та рослинний світ, природно-заповідний фонд та інші особливо охоронювані території тощо); ознайомлення основними засадами міжнародного права охорони навколишнього природного середовища та сфері земельного права; набуття навичок застосування норм земельного та екологічного законодавства при підготовці та вирішенні практичних завдань.

Реалізація програми «Земельне та екологічне право» передбачає формування у студентів сталої системи правових поглядів та знань, практичних вмінь щодо застосування норм земельного та екологічного законодавства та захисту земельних та екологічних прав фізичних та юридичних осіб, підвищення рівня правової свідомості та культури, вміння вибору оптимальних варіантів поведінки щодо забезпечення екологічної безпеки людини в процесі здійснення будь-яких видів діяльності, охорони довкілля, використання природних ресурсів.

Завдання викладання дисципліни:

1. Дати теоретичну підготовку студентам з питань правового регулювання діяльності держави у сфері земельного права.
2. Сформувати у студентів вміння застосовувати теоретичні знання в практичній діяльності.

Навчити правильно обґрунтовувати власне рішення і надавати необхідні консультації.

У результаті вивчення курсу «Земельне та екологічне право» студент повинен:

Студент повинен знати:

- проблеми науки земельного та екологічного права;
- діюче законодавство;
- основні принципи і завдання земельного та екологічного права;
- законодавчі засади раціонального природокористування;
- організаційно - правові заходи охорони основних об'єктів природи;
- види юридичної відповідальності за порушення земельного та екологічного

законодавства.

Студент повинен вміти:

- застосовувати земельно-правові та еколого-правові норми;
- узагальнювати практику використання земельного та екологічного

законодавства та робити відповідні висновки за результатами узагальнення;

- правильно застосовувати роз'яснення судових та інших органів у процесі застосування норм земельного та екологічного права;
- вести пропаганду земельного та екологічного законодавства серед населення.

У результаті вивчення цієї дисципліни студент оволодіває такими **компетентностями:**

1. **Загальнопредметні,** що передбачають набуття і розвиток здатності: оцінювати і прогнозувати правові події та явища з використанням наявних засобів інформації; самостійно працювати з різними джерелами інформації; ефективно вирішувати практичні завдання, спираючись на досягнення сучасної правової науки; аналізувати і творчо осмислювати інформацію; логічно міркувати, творчо мислити; постійно підвищувати рівень особистої культури та фахової майстерності.
2. **Фахові,** розуміння суті, призначення й змісту гуманітарних наук, функцій правової науки, як складової частини наукової думки і складової частини суспільства; знання норм земельного та екологічного права; знання основних нормативно-правових актів, що регулюють земельні та екологічні правовідносини; володіння комплексним, інтеграційним, системним, динамічним, ситуаційним підходом до наукового аналізу.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЗЕМЕЛЬНЕ ТА ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО»

Тема 1. Загальна характеристика земельного права України.

1. Термін «земля».
2. Поняття галузі земельного права. Предмет земельного права: види земельних правовідносин, їх склад.
3. Завдання і методи земельного права.
4. Система земельного права.
5. Принципи земельного права.
6. Джерела земельного права.
7. Правове забезпечення земельної реформи.

Тема 2. Види земель та їх правовий статус. Права та форми власності на землю.

1. Види земель та їх правовий статус.
2. Поняття права власності на землю.
3. Суб'єкти права власності на землю.
4. Форми власності на землю в Україні.
5. Набуття та реалізація права на землю.

Тема 3. Право користування землею. Гарантії прав на землю.

1. Право постійного землекористування. Орендне землекористування.
2. Поняття та види земельних сервітутів.
3. Використання земельних ділянок або прав на них на підставі цивільно-правових договорів.
4. Поняття гарантій прав на землю.

Тема 4. Правове регулювання землеустрою та ведення державного земельного кадастру.

1. Поняття та зміст землеустрою.
2. Види землеустрою, система землевпорядних органів та їх функції, землевпорядний процес.
3. Державний земельний кадастр.

Тема 5. Відповідальність за порушення земельного законодавства.

1. Загальна характеристика відповідальності за порушення земельного законодавства.
2. Види юридичної відповідальності за порушення земельного законодавства.

Тема 6. Загальна характеристика екологічного права України.

- 1. Правові засоби охорони атмосферного повітря і тваринного світу. Правова охорона водних ресурсів**
- 2. Порядок використання та охорони надр**

Структура навчальної дисципліни

Назви кредитів і тем	Кількість годин			
	денна форма			
	усього	у тому числі		
		л	п	с. р.
1	2	3	4	5
Кредит 1 Загальна частина земельного права				
Тема 1. Загальна характеристика земельного права України.	16	2	4	10
Тема 2. Види земель та їх правовий статус. Права та форми власності на землю	14	2	2	10
Кредит 2 Особлива частина земельного права				
Тема 3. Право користування землею. Гарантії прав на землю.	16	2	4	10
Тема 4. Правове регулювання землеустрою та ведення державного земельного кадастру	16	2	4	10
Кредит 3 Екологічне право				
Тема 5. Тема 5. Відповідальність за порушення земельного законодавства.	14	2	2	10
Тема 6. Загальна характеристика екологічного права України	14	2	2	10
Контрольна робота				
Всього годин	90	12	18	60
Назви кредитів і тем	Кількість годин			
	заочна форма			
	усього	у тому числі		
		л	п	с. р.
1	2	3	4	5
Кредит 1 Загальна частина земельного права				
Тема 1. Загальна характеристика земельного	15	1	2	12

права України.				
Тема 2. Види земель та їх правовий статус. Права та форми власності на землю	15	1		14
Кредит 2 Особлива частина земельного права				
Тема 3. Право користування землею. Гарантії прав на землю.	15	1		14
Тема 4. Правове регулювання землеустрою та ведення державного земельного кадастру	13	1		12
Кредит 3 Екологічне право				
Тема 5. Тема 5. Відповідальність за порушення земельного законодавства.	16	2		14
Тема 6. Загальна характеристика екологічного права України	16	2		14
Контрольна робота				
<i>Всього годин</i>	90	8	2	80

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1 Загальна частина земельного права		
1	Загальна характеристика земельного права України.	4
2	Види земель та їх правовий статус. Права та форми власності на землю	2
Кредит 2 Особлива частина земельного права		
3	Набуття та реалізація права на землю. Гарантії прав на землю.	4
4	Управління в галузі використання та охорони земель	4
Кредит 3 Екологічне право		
5	Загальна характеристика екологічного права України.	2
6	Правові засоби охорони атмосферного повітря і тваринного світу. Правова охорона водних ресурсів	2
Всього		18

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1 Загальна частина земельного права		
1	Приватизація землі.	10
2	Охорона земель.	10
Кредит 2 Особлива частина земельного права		
3	Державна реєстрація та оформлення прав на землю.	10
4	Екологічні права та обов'язки громадян.	10

Кредит 3 Екологічне право		
5	Права та обов'язки природо користувачів.	10
6	Основні правові форми набуття права власності на землю.	10
	Разом	60

Індивідуальні завдання

Індивідуальні завдання із земельного та екологічного права (реферати курсові, контрольні, дипломні роботи), виконуються самостійно при консультуванні викладачем.

Мета індивідуальної роботи - закріплення та поглиблення теоретичних та практичних знань законодавства і права України та міжнародного законодавства, отриманих студентом в процесі вивчення курсу.

Студентам підготувати доповіді на теми:

1. Історія розвитку, поняття і основні ознаки земельного права як галузі права, галузі науки, навчальної дисципліни.
2. Місце земельного права в правовій системі, його співвідношення з конституційним, екологічним, цивільним, адміністративним та іншими галузями права.
3. Співвідношення земельного права з екологічним правом.
4. Загальна характеристика сучасного земельного законодавства України.
5. Земельно-правові норми, їх особливості та види. Матеріальні та процесуальні норми земельного права.
6. Землі як об'єкт права власності. Поняття та юридичні ознаки земельної ділянки.
7. Форми права власності на землю. Еволюція форм права власності на землю в Україні.
8. Право власності на землю іноземних держав.
9. Юридичні підстави виникнення, зміни та припинення права власності на землю в Україні, їх особливості для різних суб'єктів.
10. Проблеми вдосконалення інституту права власності на землю в Україні.
11. Поняття та загальна характеристика правових форм набуття права власності на землю.
12. Адміністративно-правові та цивільно-правові форми набуття права власності на землю.
13. Поняття та юридичні підстави приватизації земель за діючим законодавством.
14. Загальна характеристика законодавства України у сфері приватизації земель.
15. Співвідношення правового забезпечення приватизації землі та приватизації майна.
16. Придбання земельних ділянок на підставі цивільно-правових угод.
17. Поняття та порядок паювання земель. Суб'єкти права на земельну частку (пай).
18. Правова природа земельного паю. Юридичне посвідчення права на земельну частку (пай).
19. Оренда земельних часток (паїв) без виділення в натурі
20. Загальна характеристика прав на землю осіб – невластників земельних ділянок. Види прав на землю невластників земельних ділянок. Принципи здійснення прав на землю невластників земельних ділянок.
21. Право земельного сервітуту. Види права земельного сервітуту. Порядок встановлення земельних сервітутів. Дія земельного сервітуту та її припинення.
22. Договір оренди земельної ділянки. Право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис) і право користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій). Підстави виникнення та припинення емфітевзису та суперфіцію.
23. Поняття та правове регулювання оренди землі. Право на оренду землі.
24. Порядок проведення державної реєстрації прав на землю та їх обмежень. Відмова у державній реєстрації прав на землю та їх обмежень.
25. Підстави припинення права власності на землю та права користування земельною ділянкою.
26. Добровільна відмова від права власності або прав постійного користування земельною ділянкою. Примусове припинення прав на земельну ділянку . Умови та порядок припинення права постійного користування земельними ділянками.
27. Поняття та загальна характеристика управління в галузі використання та охорони земель. Зміст та види управління в галузі використання та охорони земель.

28. Система органів державного управління земельним фондом та їх повноваження у сфері використання та охорони земель. Державний комітет України по земельних ресурсах та його органи на місцях. Повноваження органів виконавчої влади в галузі земельних відносин.
29. Основні підходи до визначення поняття екологічного права як самостійної галузі права.
30. Екологічно-правові відносини: поняття, види, класифікація.
31. Метод правового регулювання екологічних правовідносин. Співвідношення імперативного та диспозитивного підходу в регулюванні екологічних правовідносин
32. Виникнення та розвиток екологічного права. Етапи становлення екологічного права.
33. Перспективи розвитку екологічного права.
34. Співвідношення екологічного права з іншими галузями права. Місце екологічного права в системі правових наук.
35. Реформування екологічного законодавства у сучасний період. Проблеми екологізації законодавства України
36. Співвідношення екологічного права та екологічного законодавства
37. Поняття екологічних прав особи Місце екологічних прав у системі прав та свобод людини.
38. Загальна характеристика права особи на безпечне навколишнє природне середовище як базового в системі екологічних прав. Правові критерії безпечності довкілля.
39. Право на отримання та поширення екологічної інформації. Поняття та зміст екологічної інформації.
40. Гарантії реалізації та способи захисту екологічних прав особи.
41. Міжнародно-правові основи екологічних прав особи.
42. Поняття та особливості права власності на природні ресурси.
43. Форми права власності на природні ресурси.
44. Підстави та порядок виникнення права власності на природні ресурси. Підстави та особливості припинення права власності на природні ресурси.
45. Поняття та види суб'єктів права власності на природні ресурси
46. Постійне та тимчасове природокористування.
47. Місце та роль договорів у виникненні відносин природокористування.
48. Поняття, ознаки та зміст управління у галузі охорони та використання довкілля.
49. Система органів управління у галузі охорони та використання довкілля.
50. Загальна характеристика функцій управління у галузі охорони довкілля та використання природних ресурсів.

Методи навчання

В сучасних умовах економічного розвитку України перед вищими навчальними закладами стоїть завдання підвищення якості підготовки фахівців шляхом поглиблення їх компетентності. Одним із шляхів вирішення даного завдання є удосконалення форм та методів навчання, впровадження в навчальний процес новітніх освітніх технологій.

Проблемні лекції направлені на розвиток логічного мислення студентів. Коло питань теми обмежується двома-трьома ключовими моментами. Студентам під час лекцій роздається друкований матеріал, виділяються головні висновки з питань, що розглядаються. При читанні лекцій студентам даються питання для самостійного обмірковування. Студенти здійснюють коментарі самостійно або за участю викладача.

Робота в малих групах дає змогу структурувати семінарські заняття за формою і змістом, створює можливості для участі кожного студента в роботі за темою заняття, забезпечує формування особистісних якостей та досвіду спілкування.

Семінари-дискусії передбачають обмін думками і поглядами учасників з приводу даної теми, а також розвивають мислення, допомагають формувати погляди і переконання, виробляють вміння формулювати думки й висловлювати їх, вчать оцінювати пропозиції інших людей, критично підходити до власних поглядів.

Мозкові атаки – метод розв'язання невідкладних завдань, сутність якого полягає в тому, щоб висловити якомога більшу кількість ідей за дуже обмежений проміжок часу, обговорити і здійснити їх селекцію

Кейс-метод – розгляд, аналіз конкретних ситуацій, який дає змогу наблизити процес навчання до реальної практичної діяльності.

Презентації – виступи перед аудиторією, що використовуються для представлення певних досягнень, результатів роботи групи, звіту про виконання індивідуальних завдань

Застосовуються такі основні методи навчання: словесні методи, тобто проведення лекційних занять, бесід, що дає змогу встановити діалог між студентом та викладачем; практичні методи, тобто проведення семінарських занять, вирішення практичних задач із застосуванням міжнародного та національного законодавства, а також написання рефератів, доповідей. Підготовка роботи включає такі етапи:

- > вибір теми;
- > складання попереднього плану;
- > підбір необхідних, спеціальних наукових публікацій та фактичного матеріалу;
- > консультації з викладачем і уточнення плану роботи;
- > написання роботи;
- > передача її на кафедру для рецензування;

Вибір теми роботи, відбір літератури, інформаційних джерел та інших матеріалів і складання плану.

Окрім запропонованої тематики робіт, студент має право запропонувати викладачеві та погодитися з ним щодо теми своєї роботи.

На основі вивчення актів законодавства, спеціальної літератури, студент складає деталізований план роботи, який може доповнюватись і уточнюватись. План визначає структуру, зміст, логічний взаємозв'язок частин роботи. Структура плану повинна підкреслювати дослідницьку спрямованість роботи і відповідати вимогам, що пред'являються до роботи з даного курсу.

Літературу студент підбирає самостійно, крім запропонованої, використовуючи для цього бібліотечний каталог.

Особливу увагу слід звернути увагу на спеціальну літературу, що стосується теми, періодичні видання, наукові статті. Після складання бібліографії студент повинен приступити до вивчення літератури.

Методи контролю

Серед основних форм контролю, які застосовуються при перевірці та оцінці засвоєння студентами навчального матеріалу є: усні опитування; самостійні письмові роботи; тестові завдання; вирішення задач; доповіді; презентації, творчі завдання та інші методи контролю відповідно до графіку контролю за самостійною роботою студентів.

Студент вважається допущеним до семестрового контролю, якщо він виконав усі види робіт, передбачені навчальним планом та не має невідпрацьованих занять з пропущених тем.

Використанням таких форм контролю знань студентів є: - поточний контроль; - рубіжний контроль; - підсумковий контроль.

Поточний контроль. Здійснюється на практичних заняттях такими основними видами робіт: - відповіді при опитуванні; - письмові роботи; - тестування; - виступ з науковим повідомленням або цікавою додатковою інформацією; - бліц-опитування; - вирішення ситуаційних завдань.

Для зацікавленості у навчанні, розвитку здібностей студента викладач може передбачати виконання інших, індивідуальних для кожного студента завдань.

Критеріями оцінки знань студентів при здійсненні поточного контролю є:

1. За усної відповіді (опитуваннях, виступах із повідомленнями, бліц-опитуваннях тощо): - повнота розкриття питання; - логіка викладання, культура мовлення;

- емоційність, переконливість та впевненість студента;- - обсяг використання основної та додаткової літератури (підручників, посібників, нормативно-правових актів, періодичної преси);

2. При виконанні письмових завдань: - повнота розкриття питання; - правильність відповідей на питання; - цілісність, системність, логічна послідовність викладення; - акуратність оформлення письмової роботи; - вміння застосовувати нормативно-правові акти.

Рубіжний контроль. Протягом семестру студенти виконують дві кредитні контрольні роботи, які передбачені навчальним планом.

Атестаційна оцінка виставляється на підставі поточних оцінок студента за всі види робіт, враховуючи оцінку з кожного залікового кредиту контролю, як сума накопичених балів.

Підсумковий контроль. Студенти виконують навчальну програму з дисципліни: відвідують практичні заняття, виконують завдання, формують наскрізний практикум із дисципліни – результат аудиторної (60%) і самостійної роботи (40%) студента – та отримують за навчальний семестр атестацію, що є дозволом на складання заліку.

Розподіл балів, які отримують студенти

Кредит та тема	Академічний контроль (форма представлення)	Кількість балів (за видами роботи)	Семинарські заняття	Кредитна контрольна робота	Кількість балів всього за кредит
Кредит 1. Тема 1.	Захист ІНДЗ	10	20	40	100
Тема 2.	Захист ІНДЗ	10	20		
Кредит 2. Тема 3.	Захист ІНДЗ	10	20	40	100
Тема 4.	Захист ІНДЗ	10	20		
Кредит 3. Тема 5..	Захист ІНДЗ	10	20	40	100
Тема 6	Захист ІНДЗ	10	20		

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

ОЦІНКА ЄКТС	СУМА БАЛІВ	ОЦІНКА ЗА НАЦІОНАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ	
		екзамен	залік
A	90-100	5 (відмінно)	5/відм./зараховано
B	80-89	4 (добре)	4/добре/ зараховано
C	65-79		
D	55-64	3 (задовільно)	3/задов./ зараховано
E	50-54	2 (незадовільно)	Не зараховано
FX	35-49		

Список рекомендованої літератури

Базова

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-X // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122.
3. Повітряний кодекс України від 19 травня 2011 року № 3393-VI // <http://zakon1.rada.gov.ua>
4. Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 року № 3852-XII (в ред. від 8 лютого 2006 року № 3404-IV) // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 21. – Ст. 170.
5. Кодекс України про надра від 27 липня 1994 року № 132/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 36. – Ст. 340.
6. Водний кодекс України від 6 червня 1995 року № 213/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 24. – Ст. 189.
7. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст.131.
8. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3. – Ст. 27.
9. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.
10. Закон України „Про охорону навколишнього природного середовища” від 25 червня 1991 року № 1264-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.
11. Закон України „Про державний кордон України” від 4 листопада 1991 року № 1777-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 2. – Ст. 5.
12. Закон України „Про колективне сільськогосподарське підприємство” від 14 лютого 1992 року № 2114-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 20. – Ст. 272.
13. Закон України „Про природно-заповідний фонд України” від 16 червня 1992 року № 2456-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 34. – Ст. 502.
14. Закон України „Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон” від 13 жовтня 1992 року № 2673-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 50. – Ст. 676.
15. Закон України „Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів”, від 9 липня 2010р, №2480-VI.// Режим доступу: www.rada.gov.ua
16. Закон України „Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності”, від 17 листопада 2009р. N 1559-VI.
17. Закон України „Про основи містобудування” від 16 листопада 1992 року № 2780-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 52. – Ст. 683.
18. Закон України „Про дорожній рух” від 30 червня 1993 року № 3353-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 31. – Ст. 338.
19. Закон України „Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку” від 8 лютого 1995 року № 39/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 12. – Ст. 81.
20. Закон України „Про пестициди і агрохімікати” від 2 березня 1995 року № 86/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 14. – Ст. 91.
21. Закон України „Про трубопровідний транспорт” від 15 травня 1996 року № 192/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 29. – Ст. 139.
22. Закон України „Про місцеве самоврядування” від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.
23. Закон України „Про сільськогосподарську кооперацію” від 17 липня 1997 року № 469/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 39. – Ст. 261.
24. Закон України „Про електроенергетику” від 16 жовтня 1997 року № 575/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 1. – Ст. 1.
25. Закон України „Про видобування і переробку уранових руд” від 19 листопада 1997 року № 645/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 11. – Ст. 39.
26. Закон України „Про оренду землі” від 6 жовтня 1998 року № 161-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 46. – Ст. 280.
27. Закон України „Про місцеві державні адміністрації” від 9 квітня 1999 року № 586-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 20. – Ст. 190.

28. Закон України „Про концесії” від 14 липня 1999 року № 997-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 41. – Ст. 372.
29. Закон України „Про меліорацію земель” від 14 січня 2000 року № 1389 // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 11. – Ст. 90.
30. Закон України „Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону” від 10 лютого 2000 року № 1436-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 13. – Ст. 99.
31. Закон України „Про мисливське господарство та полювання” від 22 лютого 2000 року № 1478-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 18. – Ст. 132.
32. Закон України „Про планування та забудову територій” від 20 квітня 2000 року № 1699-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 31. – Ст. 250.
33. Закон України „Про охорону культурної спадщини” від 8 червня 2000 року № 1805-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 39. – Ст. 333.
34. Закон України „Про особливості приватизації об’єктів незавершеного будівництва” від 14 вересня 2000 року № 1953-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 45. – Ст. 375.
35. Закон України „Про курорти” від 5 жовтня 2000 року № 2026-III / Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 50. – Ст. 435.
36. Закон України „Про автомобільний транспорт” від 5 квітня 2001 року № 2344-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 22. – Ст. 105.
37. Закон України „Про об’єднання співвласників багатоквартирного будинку” від 29 листопада 2001 року № 2866-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 10. – Ст. 78.
38. Закон України „Про питну воду та питне водопостачання” від 10 січня 2002 року № 2918-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 16. – Ст. 112.
39. Закон України „Про Генеральну схему планування території України” від 7 лютого 2002 року № 3059-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 30. – Ст. 204.
40. Закон України „Про Державну прикордонну службу України” від 3 квітня 2003 року № 661-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 27. – Ст. 208.
41. Закон України „Про особисте селянське господарство” від 15 травня 2003 року № 742-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 29. – Ст. 232.
42. Закон України „Про землеустрій” від 22 травня 2003 року № 858-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 36. – Ст. 282.
43. Закон України „Про іпотеку” від 5 червня 2003 року № 898-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 38. – Ст. 313.
44. Закон України „Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)” від 5 червня 2003 року № 899-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 38. – Ст. 314.
45. Закон України „Про охорону земель” від 19 червня 2003 року № 962-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 349.
46. Закон України „Про державний контроль за використанням та охороною земель” від 19 червня 2003 року № 963-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 350.
47. Закон України „Про фермерське господарство” від 19 червня 2003 року № 973-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 45. – Ст. 363.
48. Закон України „Про поховання та похоронну справу” від 10 липня 2003 року № 1102-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 7. – Ст. 47.
49. Закон України „Про оцінку земель” від 11 листопада 2003 року № 1378-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 15. – Ст. 229.
50. Закон України „Про використання земель оборони” від 27 листопада 2003 року № 1345-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 14. – Ст. 209.
51. Закон України „Про розмежування земель державної та комунальної власності” від 5 лютого 2004 року № 1457-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 35. – Ст. 411.
52. Закон України „Про охорону археологічної спадщини” від 18 березня 2004 року № 1626-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 26. – Ст. 361.
53. Закон України „Про державну експертизу землепорядної документації” від 17 червня 2004 року № 1808-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 38. – Ст. 471.

54. Закон України „Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень” від 1 липня 2004 року № 1952-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 51. – Ст. 553.
55. Закон України „Про благоустрій населених пунктів” від 6 вересня 2005 року № 2807-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 49. – Ст. 517.
56. Закон України „Про порядок прийняття рішень про розміщення, проектування, будівництво ядерних установок і об’єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, які мають загальнодержавне значення” від 8 вересня 2005 року № 2861-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 51. – Ст. 555.
57. Закон України „Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду” від 22 грудня 2006 року № 525-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 10. – Ст. 88.

Допоміжна

58. Аграрне право України: Підручник / [Багай Н. О., Бондар Л. О., Гуревський В. К. і ін.]; за ред. О. О. Погрібного. – К.: Істина, 2005. – 448 с.
59. Аграрне право України: підручник / [Єрмоленко В. М., Гафурова О. В., Гребенюк М. В. і ін.]; за заг. ред. В. М. Єрмоленка. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 608 с.
60. Екологічне право. Особлива частина: Підручник для студ. юридич. вузів і факультетів. Повний академічний курс / [Андрейцев В. І., Балюк Г. І., Бобкова А. Г. і ін.]; за ред. В. І. Андрейцев. – К.: Істина, 2001. – 544 с.
61. Ерофеев Б. В. Земельное право России: учебник / Борис Владимирович Ерофеев. – [9-е изд., перераб.]. – М.: Юрайт-Издат, 2007. – 655 с.
62. Земельне право України: Підручник / [Шульга М. В., Анісімова Г. В., Багай Н. О. і ін.]; за ред. докт. юрид. н., проф. М. В. Шульги. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 368 с.
63. Земельне право України: підручник / [Беженар Г. М., Бондар Л. О., Гавриш Н. С. і ін.]; за ред. О. О. Погрібного та І. І. Каракаша. – [2-е вид., перероб. і доп.]. – К.: Істина, 2009. – 600 с.
64. Земельное право: учебник / [Быстров Г. Е., Бабанов А. В., Гусев Р. К. и др.]; под ред. Г. Е. Быстрова, Р. К. Гусева. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008. – 720 с.
65. Землі сільськогосподарського призначення: права громадян України. Науково-навчальний посібник / [Титова Н. І., Позняк С. П., Гуревський В. К. і ін.]. за ред. докт. юрид. наук, проф. Н. І. Титової. – Львів: ПАІС, 2005. – 368 с.
66. Земля: Договори, суд, законодавство: Науково-практичний посібник / [Фурса С. Я., Фурса Є. І., Косенко В. М. та ін.]; за ред. С. Я. Фурси. – [3-є вид.]. – К.: Видавець Фурса С. Я.: КНТ, 2008. – 823 с.
67. Мірошніченко А. М. Земельне право України: Підручник / Анатолій Миколайович Мірошніченко. – К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. – 712 с.
68. Правові основи майнових і земельних відносин: Навч. посібник / [Єрмоленко В. М., Гафурова О. В., Гласова О. В. та ін.]; за ред. В. М. Єрмоленка. – К.: Магістр – XXI сторіччя, 2007. – 282 с.
69. Семчик В. І. Земельне право України: підруч. [для студ. юрид. спец. вищ. навч. зал.] / Семчик В. І., Кулинич П. Ф., Шульга М. В. – К.: Вид. Дім „Ін Юре”, 2008. – 600 с.
70. Сыродоев Н. А. Земельное право. Курс лекций: учеб. пособие. / Николай Алексеевич Сыродоев. – М.: Проспект, 2009. – 368 с.
71. Шеремет А. П. Земельне право України: Навчальний посібник / Шеремет А. П. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 632 с.

15. Інформаційні ресурси

72. Офіційний веб-портал Верховної ради України// Режим доступу: www.rada.gov.ua
73. Офіційний веб-портал Президента України// Режим доступу: www.president.gov.ua
74. Офіційний Урядовий веб-портал// Режим доступу: www.kmu.gov.ua

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
Інститут історії, політології і права

Кафедра історії

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор із науково-педагогічної
роботи _____ Н. І. Василькова

28 серпня 2017 р.

**ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ЗЕМЕЛЬНЕ ТА ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО**

**ОКР «Бакалавр»
галузь знань 0203 «Гуманітарні науки»
напрямок підготовки 6.020302 «Історія*»**

2017-2018 навчальний рік

Програму розроблено та внесено: Миколаївський національний
університет імені В. О. Сухомлинського

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Дмитрук Ірина Миколаївна, доцент кафедри історії,
кандидат юридичних наук.

Програму схвалено на засіданні кафедри історії
Протокол від «__» серпня 2017 року № __

Завідувач кафедри
історії _____ (Ніколаєв І.Є.)

Програму погоджено навчально-методичною комісією Інституту історії,
політології і права

Протокол від «__» серпня 2017 року № 1
Голова навчально-методичної комісії _____ (Шитюк М.М.)

Програму погоджено навчально-методичною комісією університету

Протокол від «28» серпня 2017 року № 12
Голова навчально-методичної комісії університету _____ (Василькова Н. І.)

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни «Земельне та екологічне право» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки «Бакалавр» напряму підготовки 6.020302 «Історія*», (спеціальності) спеціальність 0203 «Історія*»

Предметом вивчення навчальної дисципліни є основні правові засади регулювання земельних відносин в Україні в умовах переходу до ринкових відносин, набуття практичних навиків по складанню земельно-правових документів, розгляду земельних спорів

Міждисциплінарні зв'язки: Наука «Земельне та екологічне право» займає важливе місце серед інших правових наук. Вона здійснює свою діяльність у взаємодії з іншими юридичними галузями. Відповідно до цього, вона є комплексною наукою. Комплексність полягає в тому, що регулювання окремих питань здійснюється нормами цивільного, адміністративного, аграрного, кримінального, трудового, конституційного права.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни є вивчення основних інститутів земельного та екологічного права та відповідного законодавства, з'ясування специфіки його застосування в ході реалізації земельних та екологічних прав особи, забезпечення охорони довкілля та здійснення раціонального природокористування.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни є вивчення базових понять, основних земельних та екологічних прав та обов'язків особи, загальних засад охорони довкілля, особливостей регулювання відносин при використанні та відтворенні окремих природних ресурсів та комплексів, специфіки вчинення екологічної значимих видів діяльності, реформування земельних відносин, основних форм набуття права власності на землю, основних правових засад регулювання земельних відносин в Україні в умовах переходу до ринкових відносин, набуття практичних навиків по складанню земельно-правових документів, розгляду земельних спорів.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

предмет та джерела земельного та екологічного права, забезпечення захисту земельних та екологічних прав людини, різних аспектів управління у природоохоронній сфері, правового режиму охорони та використання природних ресурсів та комплексів (землі, надра, води, атмосферне повітря, тваринний та рослинний світ, природно-заповідний фонд та інші особливо охоронювані території тощо); ознайомлення основними засадами міжнародного права охорони навколишнього природного середовища та сфері земельного права; набуття навичок застосування норм земельного та екологічного законодавства при підготовці та вирішенні практичних завдань.

вміти:

застосування норм земельного та екологічного законодавства та захисту земельних та екологічних прав фізичних та юридичних осіб, підвищення рівня правової свідомості та культури, вміння вибору оптимальних варіантів поведінки щодо забезпечення екологічної безпеки людини в процесі здійснення будь-яких видів діяльності, охорони довкілля, використання природних ресурсів; вирішувати конкретні практичні питання з використанням і посиланням на відповідні нормативно-правові джерела.

У результаті вивчення цієї дисципліни студент оволодіває такими **компетентностями:**

3. Загальнопредметні, що передбачають набуття і розвиток здатності: оцінювати і прогнозувати правові події та явища з використанням наявних засобів інформації; самостійно працювати з різними джерелами інформації; ефективно вирішувати практичні завдання, спираючись на досягнення сучасної правової науки; аналізувати і творчо осмислювати інформацію; логічно міркувати, творчо мислити; постійно підвищувати рівень особистої культури та фахової майстерності.

4. **Фахові**, розуміння суті, призначення й змісту гуманітарних наук, функцій правової науки, як складової частини наукової думки і складової частини суспільства; знання норм земельного та екологічного права; знання основних нормативно-правових актів, що регулюють земельні та екологічні правовідносини; володіння комплексним, інтеграційним, системним, динамічним, ситуаційним підходом до наукового аналізу.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 години 3 кредитів ЄКТС.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Кредит 1 Загальна частина земельного права

Тема 1. Загальна характеристика земельного права України.

1. Термін «земля».
2. Поняття галузі земельного права. Предмет земельного права: види земельних правовідносин, їх склад.
3. Завдання і методи земельного права.
4. Система земельного права.
5. Принципи земельного права.
6. Джерела земельного права.
7. Правове забезпечення земельної реформи.

Тема 2. Види земель та їх правовий статус. Права та форми власності на землю.

6. Види земель та їх правовий статус.
7. Поняття права власності на землю.
8. Суб'єкти права власності на землю.
9. Форми власності на землю в Україні.
10. Набуття та реалізація права на землю.

Кредит 2 Особлива частина земельного права

Тема 3. Право користування землею. Гарантії прав на землю.

5. Право постійного землекористування. Орендне землекористування.
6. Поняття та види земельних сервітутів.
7. Використання земельних ділянок або прав на них на підставі цивільно-правових договорів.
8. Поняття гарантій прав на землю.

Тема 4. Правове регулювання землеустрою та ведення державного земельного кадастру.

4. Поняття та зміст землеустрою.
5. Види землеустрою, система землевпорядних органів та їх функції, землевпорядний процес.
6. Державний земельний кадастр.

Кредит 3 Екологічне право

Тема 5. Відповідальність за порушення земельного законодавства.

3. Загальна характеристика відповідальності за порушення земельного законодавства.
4. Види юридичної відповідальності за порушення земельного законодавства.

Тема 6. Загальна характеристика екологічного права України.

3. Правові засоби охорони атмосферного повітря і тваринного світу. Правова охорона водних ресурсів
4. Порядок використання та охорони надр

3. Рекомендована література

Базова

59. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
60. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-Х // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122.
61. Повітряний кодекс України від 19 травня 2011 року № 3393-VI // <http://zakon1.rada.gov.ua>
62. Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 року № 3852-XII (в ред. від 8 лютого 2006 року № 3404-IV) // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 21. – Ст. 170.
63. Кодекс України про надра від 27 липня 1994 року № 132/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 36. – Ст. 340.
64. Водний кодекс України від 6 червня 1995 року № 213/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 24. – Ст. 189.
65. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст.131.
66. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3. – Ст. 27.
67. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.
68. Закон України „Про охорону навколишнього природного середовища” від 25 червня 1991 року № 1264-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.
69. Закон України „Про державний кордон України” від 4 листопада 1991 року № 1777-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 2. – Ст. 5.
70. Закон України „Про колективне сільськогосподарське підприємство” від 14 лютого 1992 року № 2114-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 20. – Ст. 272.
71. Закон України „Про природно-заповідний фонд України” від 16 червня 1992 року № 2456-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 34. – Ст. 502.
72. Закон України „Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон” від 13 жовтня 1992 року № 2673-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 50. – Ст. 676.
73. Закон України „Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів”, від 9 липня 2010р, №2480-VI.// Режим доступу: www.rada.gov.ua
74. Закон України „Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності”, від 17 листопада 2009р. N 1559-VI.
75. Закон України „Про основи містобудування” від 16 листопада 1992 року 3 2780-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 52. – Ст. 683.
76. Закон України „Про дорожній рух” від 30 червня 1993 року № 3353-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 31. – Ст. 338.
77. Закон України „Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку” від 8 лютого 1995 року № 39/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 12. – Ст. 81.
78. Закон України „Про пестициди і агрохімікати” від 2 березня 1995 року № 86/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 14. – Ст. 91.
79. Закон України „Про трубопровідний транспорт” від 15 травня 1996 року № 192/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 29. – Ст. 139.
80. Закон України „Про місцеве самоврядування” від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.
81. Закон України „Про сільськогосподарську кооперацію” від 17 липня 1997 року № 469/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 39. – Ст. 261.
82. Закон України „Про електроенергетику” від 16 жовтня 1997 року № 575/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 1. – Ст. 1.

83. Закон України „Про видобування і переробку уранових руд” від 19 листопада 1997 року № 645/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 11. – Ст. 39.
84. Закон України „Про оренду землі” від 6 жовтня 1998 року № 161-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 46. – Ст. 280.
85. Закон України „Про місцеві державні адміністрації” від 9 квітня 1999 року № 586-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 20. – Ст. 190.
86. Закон України „Про концесії” від 14 липня 1999 року № 997-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 41. – Ст. 372.
87. Закон України „Про меліорацію земель” від 14 січня 2000 року № 1389 // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 11. – Ст. 90.
88. Закон України „Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону” від 10 лютого 2000 року № 1436-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 13. – Ст. 99.
89. Закон України „Про мисливське господарство та полювання” від 22 лютого 2000 року № 1478-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 18. – Ст. 132.
90. Закон України „Про планування та забудову територій” від 20 квітня 2000 року № 1699-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 31. – Ст. 250.
91. Закон України „Про охорону культурної спадщини” від 8 червня 2000 року № 1805-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 39. – Ст. 333.
92. Закон України „Про особливості приватизації об’єктів незавершеного будівництва” від 14 вересня 2000 року № 1953-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 45. – Ст. 375.
93. Закон України „Про курорти” від 5 жовтня 2000 року № 2026-III / Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 50. – Ст. 435.
94. Закон України „Про автомобільний транспорт” від 5 квітня 2001 року № 2344-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 22. – Ст. 105.
95. Закон України „Про об’єднання співвласників багатоквартирного будинку” від 29 листопада 2001 року № 2866-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 10. – Ст. 78.
96. Закон України „Про питну воду та питне водопостачання” від 10 січня 2002 року № 2918-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 16. – Ст. 112.
97. Закон України „Про Генеральну схему планування території України” від 7 лютого 2002 року № 3059-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 30. – Ст. 204.
98. Закон України „Про Державну прикордонну службу України” від 3 квітня 2003 року № 661-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 27. – Ст. 208.
99. Закон України „Про особисте селянське господарство” від 15 травня 2003 року № 742-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 29. – Ст. 232.
100. Закон України „Про землеустрій” від 22 травня 2003 року № 858-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 36. – Ст. 282.
101. Закон України „Про іпотеку” від 5 червня 2003 року № 898-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 38. – Ст. 313.
102. Закон України „Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)” від 5 червня 2003 року № 899-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 38. – Ст. 314.
103. Закон України „Про охорону земель” від 19 червня 2003 року № 962-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 349.
104. Закон України „Про державний контроль за використанням та охороною земель” від 19 червня 2003 року № 963-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 350.
105. Закон України „Про фермерське господарство” від 19 червня 2003 року № 973-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 45. – Ст. 363.
106. Закон України „Про поховання та похоронну справу” від 10 липня 2003 року № 1102-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 7. – Ст. 47.

107. Закон України „Про оцінку земель” від 11 листопада 2003 року № 1378-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 15. – Ст. 229.
108. Закон України „Про використання земель оборони” від 27 листопада 2003 року № 1345-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 14. – Ст. 209.
109. Закон України „Про розмежування земель державної та комунальної власності” від 5 лютого 2004 року № 1457-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 35. – Ст. 411.
110. Закон України „Про охорону археологічної спадщини” від 18 березня 2004 року № 1626-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 26. – Ст. 361.
111. Закон України „Про державну експертизу землепорядної документації” від 17 червня 2004 року № 1808-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 38. – Ст. 471.
112. Закон України „Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень” від 1 липня 2004 року № 1952-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 51. – Ст. 553.
113. Закон України „Про благоустрій населених пунктів” від 6 вересня 2005 року № 2807-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 49. – Ст. 517.
114. Закон України „Про порядок прийняття рішень про розміщення, проектування, будівництво ядерних установок і об’єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, які мають загальнодержавне значення” від 8 вересня 2005 року № 2861-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 51. – Ст. 555.
115. Закон України „Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду” від 22 грудня 2006 року № 525-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 10. – Ст. 88.

Допоміжна

116. Аграрне право України: Підручник / [Багай Н. О., Бондар Л. О., Гуревський В. К. і ін.]; за ред. О. О. Погрібного. – К.: Істина, 2005. – 448 с.
59. Аграрне право України: підручник / [Єрмоленко В. М., Гафурова О. В., Гребенюк М. В. і ін.]; за заг. ред. В. М. Єрмоленка. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 608 с.
60. Екологічне право. Особлива частина: Підручник для студ. юридич. вузів і факультетів. Повний академічний курс / [Андрейцев В. І., Балюк Г. І., Бобкова А. Г. і ін.]; за ред. В. І. Андрейцева. – К.: Істина, 2001. – 544 с.
61. Ерофеев Б. В. Земельное право России: учебник / Борис Владимирович Ерофеев. – [9-е изд., перераб.]. – М.: Юрайт-Издат, 2007. – 655 с.
62. Земельне право України: Підручник / [Шульга М. В., Анісімова Г. В., Багай Н. О. і ін.]; за ред. докт. юрид. н., проф. М. В. Шульги. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 368 с.
63. Земельне право України: підручник / [Беженар Г. М., Бондар Л. О., Гавриш Н. С. і ін.]; за ред. О. О. Погрібного та І. І. Каракаша. – [2-е вид., перероб. і доп.]. – К.: Істина, 2009. – 600 с.
64. Земельное право: учебник / [Быстров Г. Е., Бабанов А. В., Гусев Р. К. и др.]; под ред. Г. Е. Быстрова, Р. К. Гусева. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008. – 720 с.
65. Землі сільськогосподарського призначення: права громадян України. Науково-навчальний посібник / [Титова Н. І., Позняк С. П., Гуревський В. К. і ін.]. за ред. докт. юрид. наук, проф. Н. І. Титової. – Львів: ПАІС, 2005. – 368 с.
66. Земля: Договори, суд, законодавство: Науково-практичний посібник / [Фурса С. Я., Фурса С. І., Косенко В. М. та ін.]; за ред. С. Я. Фурси. – [3-є вид.]. – К.: Видавець Фурса С. Я.: КНТ, 2008. – 823 с.
67. Мірошніченко А. М. Земельне право України: Підручник / Анатолій Миколайович Мірошніченко. – К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. – 712 с.
68. Правові основи майнових і земельних відносин: Навч. посібник / [Єрмоленко В. М., Гафурова О. В., Гласова О. В. та ін.]; за ред. В. М. Єрмоленка. – К.: Магістр – XXI сторіччя, 2007. – 282 с.
69. Семчик В. І. Земельне право України: підруч. [для студ. юрид. спец. вищ. навч. зал.] / Семчик В. І., Кулинич П. Ф., Шульга М. В. – К.: Вид. Дім „Ін Юре”, 2008. – 600 с.

70. Сыродоев Н. А. Земельное право. Курс лекций: учеб. пособие. / Николай Алексеевич Сыродоев. – М.: Проспект, 2009. – 368 с.

71. Шеремет А. П. Земельне право України: Навчальний посібник / Шеремет А. П. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 632 с.

72. Офіційний веб-портал Верховної ради України// Режим доступу: www.rada.gov.ua

73. Офіційний веб-портал Президента України// Режим доступу: www.president.gov.ua

74. Офіційний Урядовий веб-портал// Режим доступу: www.kmu.gov.ua

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання: залік

5. Засоби діагностики успішності навчання : тестування, реферати, проекти, презентації, ессе.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН (ІНДИВІДУАЛЬНІ РОЗДІЛИ) КУРСУ

- Тема 1. Загальна характеристика земельного права України.
- Тема 2. Види земель та їх правовий статус. Права та форми власності на землю.
- Тема 3. Право користування землею. Гарантії прав на землю.
- Тема 4. Правове регулювання землеустрою та ведення державного земельного кадастру.
- Тема 5. Відповідальність за порушення земельного законодавства.
- Тема 6. Загальна характеристика екологічного права України.
- Тема 7. Правові засоби охорони атмосферного повітря і тваринного світу. Правова охорона водних ресурсів.
- Тема 8. Порядок використання та охорони надр.

Зміст лекцій

Тема 1. Загальна характеристика земельного права України.

1. Термін «земля».
2. Поняття галузі земельного права. Предмет земельного права: види земельних правовідносин, їх склад.
3. Завдання і методи земельного права.
4. Система земельного права.
5. Принципи земельного права.
6. Джерела земельного права.
7. Правове забезпечення земельної реформи.

1. Термін “земля” можна розглядати в різних аспектах: як об'єкт природного походження, планета, земна куля, частина космічної системи тощо. Як земна куля (планета) Земля виступає об'єктом правового регулювання міжнародного права. Розглядаючи її у значенні середовища проживання людини і суспільства, що охоплює земну і повітряну оболонку земної кулі, її надра, поверхню і ландшафт, тваринний і рослинний світ, варто детально аналізувати всю гаму земної цивілізації через об'єкт правового регулювання (наприклад, екологічного права).

Юридично сам термін закріплений Постановою Державного комітету по стандартах від 28 жовтня 1985 року, що затверджувала ГОСТ 26640-85 (СТ СЭВ 4472-84), згідно з яким земля становить найважливішу частину навколишнього природного середовища і характеризується простором, рельєфом, кліматом, ґрунтовим покривом, рослинністю, надрами, водами, що є головним засобом виробництва в сільському та лісовому господарстві, а також просторовим базисом для розміщення підприємств та організації всіх галузей народного господарства.

Проте, виходячи з положень чинного цивільного законодавства щодо права власності на земельні ділянки, земля є предметом цивільного права.

Земля - (англ. land) ресурс, що становить основну складову у виробництві сільськогосподарської продукції, зведенні будинків, будівництві

сіл, селищ, міст, залізниць, розбудові всіх галузей економічного та промислового потенціалу і являється одним з провідних компонентів виробництва (інші компоненти: праця, капітал, природні ресурси).

Зовсім в іншому значенні земля виступає як об'єкт правового регулювання у земельному праві. Тут під терміном "земля" розуміється частина земної поверхні, що розташована над надрами і називається ґрунтовим шаром, у межах території, на яку поширюється суверенітет держави. Землі в такому значенні притаманні унікальні властивості, що використовуються людиною та суспільством.

2. Земельне право України належить до однієї з важливих юридичних галузей. Їй притаманні свій предмет, методи, система, принципи, об'єкти та суб'єкти.

Земельне право - це галузь права, що регулює та охороняє земельні відносини з метою забезпечення раціонального використання земель, створення умов для підвищення ефективності цього процесу, охорони прав організацій та громадян як землевласників і землекористувачів.

Кожна галузь права характеризується властивим їй предметом правового регулювання. Таким своєрідним предметом земельного права є **земельні правовідносини** - суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження землею. Вони мають наступні ознаки: впливають із спеціальної правосуб'єктності земельного права, специфіки їх завдань та предмета діяльності, складаються в сфері використання землі та її обігу. Земельні відносини, в які вступають суб'єкти господарювання (громадяни, підприємства, установи, організації, держава) є відносинами особливого виду і їх регулювання охоплюється нормами інших галузей права (цивільного, екологічного, аграрного тощо). Але всі вони залишаються земельними відносинами, оскільки основою їх існування є чинне земельне законодавство, що приміняється з урахуванням норм цивільного права. Норми цивільного права застосовують лише в тій частині, яка не врегульована нормами земельного права. У чинному земельному законодавстві є чимало адміністративно-правових норм. Вони стосуються управління і контролю в галузі використання та охорони земельних ресурсів, здійснення землепорядкування та ведення земельного кадастру. Проте адміністративно-правові норми в земельному законодавстві мають спеціальне призначення, пов'язане із земельними відносинами. Це надає їм земельно-правового змісту, у зв'язку з чим їх не можна віднести до суто адміністративно-правових відносин.

Звідси випливає, що предметом земельного права є суспільні відносини, зумовлені особливими специфічними властивостями землі як об'єкта суспільних відносин у тій частині, в якій вони регулюються нормами земельного права.

Отже, **предметом** земельного права є певна група суспільних відносин, що виникають у зв'язку з розподілом, використанням та охороною земель і регулюються нормами земельного права.

У вузькому розумінні предметом земельного права є суспільні відносини, що пов'язані з використанням землі і регулюються нормами земельного права.

Суб'єктами земельних відносин є громадяни, юридичні особи, органи місцевого самоврядування та органи державної влади. Об'єктами земельних відносин є землі в межах території України, земельні ділянки та права на них, у тому числі, на земельні частки (паї).

Земельні відносини, що виникають при використанні надр, лісів, вод, а також рослинного і тваринного світу, атмосферного повітря, регулюються Земельним кодексом, нормативно-правовими актами про надра, ліси, води, рослинний і тваринний світ, атмосферне повітря, за умови, якщо вони не суперечать Земельному кодексу України.

Отже, предметом правового регулювання земельного права є відносини з володіння, користування та розпорядження земельними ресурсами, а також їх охорони та раціонального використання.

Земельне право - комплексна галузь права України, оскільки її основу складають норми цивільного права, органічно поєднані з нормами адміністративного й екологічного права.

Земельні відносини являють собою самостійний вид суспільних відносин і характеризуються істотними особливостями, які зумовлені предметом врегулювання — використанням та охороною земельних ресурсів країни. Відповідно до ст. 14 Конституції України земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Це конституційне положення закріплене і в Земельному кодексі України. Воно має принципово важливе значення для врегулювання земельних відносин.

Згідно зі ст. 2 ЗК України **земельні відносини** — це суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження землею. Вони виникають між державою, її органами, органами місцевого самоврядування, юридичними особами та громадянами і становлять предмет земельного права. Формою земельного права є приписи нормативних актів, що регулюють весь комплекс земельних відносин. Їх прийнято називати земельним законодавством.

Земельне право як галузь права різниться від земельного законодавства тим, що воно регулює переважно однорідні відносини. Земельне законодавство регулює пов'язані з ними різнорідні суспільні відносини, зокрема, управлінські, фінансові.

Земельне право включає лише ті компоненти правового режиму земель, які безпосередньо пов'язані із землею поверхнею, її родючим шаром. Тому гірничі, лісові, водні, фауністичні та інші відносини, що мають специфічні риси і властивості та становлять у вітчизняній правовій системі самостійні правові угруповання, розглядаються тією мірою, в якій це необхідно для аналізу земельних відносин та визначення поняття земельного права.

Суто гірничі, водні, лісові, фауністичні та інші природно-ресурсні відносини регулюються спеціальним законодавством, тому на них безпосередньо не поширюється земельне законодавство. Більше того, згідно зі ст. 4 ЗК України завданням земельного законодавства є регулювання саме земельних відносин з метою забезпечення права на землю громадян, юридичних осіб, територіальних громад і держави, раціонального використання та охорони земель. З цього випливає, що предмет земельного права охоплює лише земельні відносини.

Разом з тим, відповідно до ст. 3 ЗК України земельні відносини, що виникають під час використання надр, лісів, вод, рослинного і тваринного світу, атмосферного повітря, регулюються цим Кодексом, нормативно-правовими актами про надра, ліси, води, рослинний і тваринний світ, атмосферне повітря, якщо вони не суперечать цьому Кодексу.

Для існування самостійної галузі в системі права необхідна наявність: предмета правового регулювання, методів його регулювання, джерел права та заінтересованості суспільства у виділенні відповідної галузі права як самостійної правової єдності.

Про закономірні процеси становлення нових напрямів у правовій системі свідчать також фундаментальні пошуки з цієї проблематики, встановлення особливих правових режимів при врегулюванні відповідних груп суспільних відносин. Тому норми, що регламентують гірничі, водні, лісові та інші відносини, за своїм змістом істотно відрізняються від норм, покликаних регулювати земельні відносини. Земельне, водне, лісове та гірниче право традиційно визнавалися відомими вченими як відокремлені галузі з їх достатнім обґрунтуванням.

Аналіз норм земельного права дає підстави стверджувати, що регулювання земельних відносин ґрунтується на: поєднанні врегулювання використання землі як природного ресурсу, територіального базису та основного засобу виробництва; різноманітні форм власності на землю та інші природні ресурси; достатності повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо врегулювання земельних відносин на своїх територіях; визнанні рівності учасників земельних відносин у здійсненні захисту своїх прав на землю; державному управлінні використанням та охороною земельних ресурсів незалежно від форм власності та інших прав на землю.

Земля стає предметом земельних відносин у зв'язку з привласненням її продуктів і використанням її корисних властивостей. При цьому вона залишається об'єктом природи. Особливості земельних відносин полягають у тому, що їх виникнення і розвиток у безпосередньому зв'язку з об'єктивними закономірностями розвитку людського суспільства і суспільного виробництва. Таким чином, предметом земельного права є суспільні відносини, зумовлені особливими властивостями землі, як об'єкта суспільних відносин у тій частині, у якій вони регулюються нормами земельного права.

Земельне право виходить з певної кількості суб'єктів права власності на землю та видів прав на земельні ділянки, регулює поведінку суб'єктів земельних прав, пов'язаних з раціональним використанням землі та її охороною. Земельно-правові норми встановлюють порядок діяльності державних та інших органів щодо організації раціонального використання та охорони земель, а також захищають конституційні права та інтереси громадян та юридичних осіб, які пов'язані з використанням земельних ділянок у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

Все вищевикладене дає підстави для висновку про те, що земельне право є самостійною галуззю права, яке являє собою систему правових норм, що регулюють земельні відносини з метою забезпечення раціонального використання земель, охорони їх від негативного впливу, захисту прав

громадян та юридичних осіб на землю та додержання встановленого правопорядку в галузі земельних відносин.

3. Методи правового регулювання – це такі способи, за допомогою яких держава на основі існуючої сукупності правових норм забезпечує необхідну їй поведінку людей як учасників правовідносин або впроваджує ті засоби регулювання, які в конкретних умовах можуть дати максимальний позитивний результат у здійсненні земельних реформ, вирішенні продовольчої кризи, становленні ринкових відносин тощо.

Методи правового регулювання земельних відносин складаються зі встановлених земельно-правовими нормами прав та обов'язків учасників зазначених відносин і застосування до них відповідних заходів. Особливості земельних відносин відображені у специфічному поєднанні методів правового регулювання даної сфери суспільних відносин. При цьому завданням правового регулювання є забезпечення певної поведінки учасників земельних відносин.

У юридичній літературі виділяють властивий публічному праву метод імперативного впливу, за допомогою обов'язкових до виконання розпоряджень і заборон та метод диспозитивний, який визначає лише межі поведінки учасників відповідних відносин, що дає їм можливість вільно і самостійно регулювати свої стосунки у встановленому обсязі. З точки зору загальної теорії права, земельному праву, враховуючи розгалужену сукупність правових норм, притаманні обидва методи правового регулювання.

Імперативний метод у земельному праві застосовують в галузі управління використанням і охороною земель: визначення порядку реалізації функцій державного управління; ведення державного земельного кадастру; забезпечення земельного моніторингу; здійснення землевпорядкування; визначення порядку проведення земельних аукціонів і конкурсів; встановлення обмежень використання земель за цільовим призначенням тощо.

Диспозитивний метод притаманний регулюванню стосунків власників земельних ділянок з приводу використання землі та самостійного господарювання на ній. Власник має право на свій розсуд розпоряджатися належною йому земельною ділянкою у межах, встановлених законом. Учасники земельних відносин мають можливість у визначених межах регулювати свої стосунки.

У земельно-правовій літературі висловлена обгрунтована точка зору, відповідно до якої існують **три основні різновиди диспозитивного методу регулювання земельних відносин** — **рекомендаційний, санкціонований та делегований.**

Рекомендаційний метод правового регулювання полягає в наданні можливості альтернативної поведінки суб'єкта земельних відносин, коли суб'єкт має можливість самостійно вибрати спосіб своєї поведінки для досягнення поставленої мети. Зокрема, у статті 140 ЗК України серед підстав припинення права власності на земельну ділянку закріплено добровільну відмову від цього права власника ділянки, тобто власник має право вибору: використовувати земельну ділянку за призначенням або відмовитися від неї.

Санкціонований метод полягає в тому, що рішення про реалізацію своїх земельних повноважень суб'єкт земельних відносин приймає самостійно.

Наприклад, у статті 100 ЗК України передбачено порядок встановлення земельних сервітутів і зазначено, що сервітут встановлюється за домовленістю між власниками сусідніх земельних ділянок на основі договору чи рішення суду, але право сервітуту виникає після його державної реєстрації в порядку, встановленому для державної реєстрації прав на земельну ділянку.

Делегуєчий метод правового регулювання полягає в наданні прав і свобод суб'єктам земельних відносин щодо того чи іншого кола правомочностей. Відповідно до статті 90 ЗК України власники земельних ділянок мають право самостійно господарювати на землі, на власний розсуд використовувати її корисні властивості.

4. Система земельного права – це групи однорідних правових норм, що регулюють земельні відносини та за змістом об'єднуються у правові відносини. Земельне право в загальній системі права України займає самостійне місце, оскільки воно спрямоване на регулювання конкретного за своєю суттю виду суспільних відносин, тобто земельних відносин.

Земельне право як галузь, що має свою систему, складається із Загальної частини, яка містить правові норми і положення, що відносяться до всієї галузі в цілому, і Особливої частини, яка охоплює норми, що регулюють окремі види земельних правовідносин. Правові інститути, що входять до Загальної частини, називаються загальними, а в Особливу частину – особливими.

До правових інститутів, що складають Загальну частину земельного права, відносяться: право власності на землю; право користування землею; право управління в галузі використання і охорони земель; обіг земельних ділянок; охорона земель; землеустрій; норми земельного кадастру; контроль за використанням земель; інститут юридичної відповідальності за порушення земельного законодавства тощо.

Правовими інститутами Особливої частини є: групи правових норм, що установлюють наявність у державному земельному фонді окремих категорій земель та їх правовий режим, форми і види землекористування, права і обов'язки окремих власників землі і землекористувачів – сільськогосподарських підприємств, організацій, установ колективного, кооперативного та державного типу, а також різних категорій громадян.

5. Принципами права прийнято вважати головні положення та основні ідеї, які характеризуються універсальністю, загальною значимістю, вищою імперативністю та відображають істотні положення права.

До **загальних принципів** належать наступні: пріоритетність права власності; захист прав власника; рівноправність; нерозривний зв'язок прав та обов'язків; захист соціально незахищених верств населення; законність; відповідальність за вину. Ці правові принципи визначаються і закріплюються правом власності на земельну ділянку, на нерухомість, що на ній знаходиться, державною підтримкою та захистом прав власників, державною владою, необхідністю чіткої організованості і дисципліни. Кожен з цих принципів дістає своє втілення в земельних відносинах на двох рівнях – на рівні сукупності правових норм та на рівні їх ефективного правозастосування.

Спеціальними принципами земельного права виступають закріплені чинним земельним законодавством основні керівні засади, які виражають сутність норм земельного права та головні напрями в галузі правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних з раціональним використанням та ефективною охороною земельних ресурсів.

Відомо, що земельне законодавство базується на принципах(ст.5 ЗКУ):

а) поєднання особливостей використання землі як територіального базису, природного ресурсу і основного засобу виробництва;

б) забезпечення рівності права власності на землю громадян, юридичних осіб, територіальних громад та держави;

в) невтручання держави в здійснення громадянами, юридичними особами та територіальними громадами своїх прав щодо володіння, користування і розпорядження землею, крім випадків, передбачених законом;

г) забезпечення раціонального використання та охорони земель;

г) забезпечення гарантій прав на землю;

д) пріоритету вимог екологічної безпеки.

Принцип цільового і раціонального використання земель пронизує зміст усіх інститутів земельного права. Цільове призначення земель — це встановлені законодавством порядок, умови та межі експлуатації (використання) земель для конкретних цілей відповідно до категорій земель, які мають особливий правовий режим.

Принцип встановлення особливого правового режиму земель відповідних категорій безпосередньо передбачений у ч. 2 ст. 18 ЗК України.

Принцип пріоритету сільськогосподарського використання земель та їх охорони базується на пріоритетності розвитку правового регулювання земель сільськогосподарського призначення. Це означає, що землі, придатні для потреб сільського господарства, повинні надаватися, насамперед, для сільськогосподарського використання.

Принцип здійснення контролю за використанням та охороною земель полягає в наявності спеціальних організаційно-правових засобів, за допомогою яких здійснюється контроль за використанням та охороною земельних ресурсів.

Принцип платності використання земель регулюється статтею 200 ЗК України, де вказано, що використання землі в Україні є платним. Об'єктом плати за [землю](#) є земельна ділянка. Цей принцип розкривається також в Податковому кодексі України в Розділі 13 «Плата за землю», де детально описується механізм впровадження цього процесу.

Принцип забезпечення захисту прав юридичних осіб та громадян на землю закріплений у багатьох нормах земельного законодавства і передбачає такі спеціальні способи їх захисту: визнання прав; відновлення стану земельної ділянки, який існував до порушення прав, і запобігання вчиненню дій, що порушують права або створюють небезпеку порушення прав; визнання угоди недійсною тощо.

6. Під джерелами земельного права слід розуміти прийняті уповноваженими державою органами нормативно-правові акти, які містять правові норми, що регулюють суспільні земельні відносини відповідно до

земельної політики держави. Найпоширенішим джерелом права є нормативно-правові акти органів державної влади, якими встановлюються (санкціонуються) правові норми, розраховані на багаторазове застосування при регулюванні відповідних суспільних відносин. Під нормативно-правовими актами розуміють акти органів державної влади, якими встановлюються, вводяться в дію, змінюються чи скасовуються правила поведінки суб'єктів земельних правовідносин у суспільстві.

Джерела земельного права поділяються на закони й підзаконні акти. В основу такого розподілу покладена юридична сила нормативних актів. Маючи найвищу юридичну силу, закони посідають чільне місце в ієрархічній структурі законодавства. Всі інші нормативні акти видаються на їх основі, у розвиток і на виконання вимог законів і в зв'язку з цим називаються підзаконними актами.

Закони є основним джерелом земельного права України. Серед тих, що регулюють земельні відносини, особливе місце належить Конституції України. Так, у ст. 92 Основного Закону України передбачено, що найважливіші екологічні, у т. ч. й земельні, відносини, зокрема засади використання природних ресурсів, виключної (морської) економічної зони, континентального шельфу, а також відносини екологічної безпеки повинні регулюватися виключно законами. Зазначені конституційні норми є висхідними положеннями для прийняття відповідного земельного законодавства з конкретних питань.

Також слід зазначити, що Конституція України визначає основи діяльності і компетенцію органів державної влади та органів місцевого самоврядування у галузі регулювання земельних відносин. Відповідно до ст. 102 Конституції Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності країни, виконання вимог Конституції України щодо прав і свобод людини і громадянина, у т. ч. їх екологічних прав і свобод. Згідно зі ст. 116 Конституції України Кабінет Міністрів вирішує питання державного управління на основі Конституції, законів України, актів Президента України. На нього, зокрема, покладено забезпечення проведення політики у сфері охорони природи, екологічної безпеки і природокористування.

Наступним нормативним актом в ієрархії законів як джерел земельного права є Земельний кодекс України від 25.10.01 №2768-III з послідовними змінами, внесеними відповідними законами України. Так, у ст. 3 Земельного кодексу України зазначено, що земельні відносини регулюються Конституцією України, цим кодексом, а також прийнятими відповідно до них нормативно-правовими актами. Особливістю кодексів як джерел права є те, що вони покликані стати інтегруючою і цементуючою основою для розвитку відповідної галузі законодавства. За своєю структурою Земельний кодекс України є законодавчим актом, покликаним конкретизувати основні положення Конституції України. У загальних положеннях Кодексу визначаються завдання і принципи земельного законодавства, коло відносин, які регулюються ним. Кодекс визначає компетенцію органів державної влади та органів місцевого самоврядування в галузі земельних відносин, правове регулювання набуття і реалізації прав на землю, державне управління в галузі використання та охорони земель й інших земельних прав.

Також належить зазначити, що важливим джерелом земельного права України є Закон України «Про природно-заповідний фонд» від 16.06.92, який

визначає правові основи організації, охорони, ефективного використання природно-заповідного фонду України, відтворення його природних комплексів та об'єктів. У даному Законі визначено режим територій та об'єктів природно-заповідного фонду (природних і біосферних заповідників, національних природних, регіональних ландшафтних, дендрологічних та зоологічних парків, заказників, пам'яток природи, заповідних урочищ, ботанічних садів, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва), а також їх охоронних зон.

Земельні відносини також регулюються такими законодавчими актами України: Лісовим кодексом України від 21.01.94, Водним кодексом України від 06.06.95, «Про оренду землі» від 06.10.98, «Про фермерське господарство» від 19.06.2003 та ін.

Відповідно до ст. 91 Конституції України Верховна Рада приймає й такі нормативно-правові акти, як постанови. Постанови Верховної Ради України, що регулюють земельні відносини, також є джерелами земельного права. До них належать постанова «Про земельну реформу» від 18.12.90, постанова «Про прискорення земельної реформи та приватизацію землі» від 13.03.92.

До підзаконних нормативно-правових актів як джерел земельного права України належать Укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти міністерств і відомств, рішення місцевих державних адміністрацій та рішення органів місцевого самоврядування. До числа підзаконних правових актів належать також закони Автономної Республіки Крим.

Серед нормативно-правових актів органів виконавчої влади, які є джерелами земельного права, особливе місце займають Укази Президента України. Це — Указ Президента України «Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам та організаціям» від 08.08.95, Указ «Про невідкладні заходи щодо захисту власників земельних ділянок та земельних часток (паїв)» від 19.08.2008, Указ «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» від 03.12.99 та ін.

Кабінет Міністрів України приймає нормативно-правові акти на виконання Конституції і законів України, а також Указів Президента України. До них, зокрема, належать постанова Кабінету Міністрів України «Про Методику грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів» від 23.03.95, постанова «Про затвердження Порядку реєстрації договорів оренди земельної частки (паю)» від 24.01.2000 та ін.

Джерелами земельного права є також нормативні акти міністерств та інших галузевих органів державної виконавчої влади в межах їх компетенції. Ці акти призначені для правильного застосування чинних нормативно-правових актів, прийнятих Верховною Радою України, Президентом України та Кабінетом Міністрів України. Щодо нормативних рішень і розпоряджень органів місцевого самоврядування, а також місцевих органів виконавчої влади, то вони носять переважно деталізуючий характер. Їх головне завдання полягає в забезпеченні конкретизації тих положень, які містяться в актах загального регулювання.

Також слід відзначити значну роль, яку відіграють у забезпеченні єдиної правозастосовчої практики в галузі земельних відносин роз'яснення пленумів

Верховного і Вищого господарського судів України. Проте згадані судові органи не створюють нових правових норм, а лише тлумачать їх суть (здійснюють неофіційне тлумачення, оскільки відповідно до п. 4 ст. 13 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 16.10.96 офіційне тлумачення Конституції України та чинних законів України уповноважений здійснювати лише Конституційний Суд України). Тому такі роз'яснення не можна вважати джерелами права в загальноприйнятому розумінні. Їх обов'язковість зумовлена тим, що в результаті роз'яснення встановлюється зміст правових норм відповідних законів і підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють відповідні земельні відносини. Таким чином, постанови пленумів Верховного Суду і Вищого господарського суду, хоча і не є джерелами земельного права, але мають надзвичайно важливе значення для правильного розгляду справ, пов'язаних із застосуванням норм земельного законодавства.

Крім нормативно-правових актів національного права України, в деяких випадках джерелом її земельного законодавства є міжнародні договори з участю України. Так, згідно зі ст. 17 Закону України «Про міжнародні договори України» ратифіковані міжнародні договори України становлять невід'ємну частину національного законодавства України і застосовуються в порядку, передбаченому для норм національного законодавства. Оскільки в разі встановлення міжнародним договором України, ратифікованим законом, інших правил ніж ті, що передбачені законодавством України, то застосовуватись повинні правила міжнародного договору України.

7. Правове забезпечення земельної реформи.

Здійснення земельної реформи, яка започаткована в 1990 році, передбачає проведення комплексу інституційно-функціональних, економічних, соціальних, правових, екологічних та інших заходів, спрямованих на становлення нових за змістом і характером суспільних відносин, пов'язаних з використанням землі. При цьому побудова нової структури суспільних земельних відносин і відносин власності зокрема, в Україні має базуватись на дії об'єктивних законів природи, економіки, суспільства. Без урахування цих об'єктивних факторів не можна визначити правильні і перспективні шляхи виходу з кризового стану, а також виробити таку юридичну модель регулювання земельних та інших відносин, яка б забезпечувала прогресивний розвиток суспільства.

До суб'єктивних передумов реформування земельних відносин належить діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, які реалізують свої функції і повноваження у сфері земельних відносин в межах, визначених Конституцією та іншими законами України. Державне і самоврядне регулювання земельних реформаційних правовідносин є складовою частиною зміни і утвердження нового земельного ладу.

Серед суб'єктивних чинників, які безпосередньо впливають на проведення земельної реформи, важливого значення набуває юридична база, яка має бути адекватною конкретним історичним та іншим умовам розвитку суспільства в Україні. Саме через призму законів можна проаналізувати основні тенденції, перешкоди та перспективи реформування земельних відносин у кожній країні.

У чинному законодавстві України не дається визначення поняття “земельна реформа” як юридичної категорії. У науковій та навчальній

юридичній літературі земельна реформа розглядається як складова економічних, екологічних, соціальних, науково-технічних, організаційних, державно-правових перетворень у суспільстві, державному устрої, політиці, ідеології. Однак такий підхід до визначення юридичної природи земельної реформи є надзвичайно широким. З точки зору предмета земельного права, земельну реформу необхідно розглядати через призму суспільних відносин, що виникають у процесі заміни основ існуючого на той чи інший історичний проміжок часу земельного ладу на новий земельний устрій, і потребують правового регулювання.

В Україні в основу земельної реформи було покладено денационалізацію землі шляхом її роздержавлення і приватизації. При цьому мета та завдання земельної реформи визначались, виходячи з конкретних історичних, економічних, політичних, соціальних, правових передумов розбудови незалежної України.

Земельні реформаційні правовідносини є самостійним видом суспільних відносин, що потребують регулювання нормами земельного, екологічного, конституційного, цивільного та інших галузей права. В системі земельного права України ці правовідносини вирізняються специфічним об'єктним і суб'єктним складом, а також змістом.

Реформування земельних відносин поширюється на всю землю України в межах існуючих територіальних кордонів держави. При цьому здійснення основних напрямів земельної реформи має базуватись на конституційних положеннях щодо землі як об'єкта права власності Українського народу і основного національного багатства, що перебуває під особливою охороною держави.

Саме у такому значенні земля має розглядатись як цілісний і загальний об'єкт земельної реформи на національному рівні. Водночас, на регіональному і місцевому рівні у ЗК України, інших законодавчих актах об'єктами реформування визнаються землі державної і комунальної власності, землі окремих категорій, а також окремі земельні ділянки.

Суб'єктами земельних реформаційних правовідносин є Український народ, держава і територіальні громади, органи державної влади та місцевого самоврядування, фізичні і юридичні особи, об'єднання громадян, релігійні організації. Правове становище цих суб'єктів визначається Конституцією України, а також іншими нормативно-правовими актами.

Особливість змісту земельних реформаційних правовідносин полягає у тому, що права і обов'язки різних суб'єктів обумовлені необхідністю здійснення основних напрямів і виконання завдань земельної реформи на національному, регіональному і місцевому рівні, а також на рівні окремої земельної ділянки.

Завершальним етапом земельної реформи стане зняття мораторію і введення ринку земель сільськогосподарського призначення. Протягом останнього року реалізація земельної реформи активізувалася.

Вперше в історії України прийнято Закон «Про Державний земельний кадастр», який вступив в силу з 1 січня 2013 року. Досі в Україні не було єдиної бази даних про землю, кадастр вівся на папері, врізної, що за умов непрозорості породжувало масу зловживань.

Віднині кадастр - це єдина геоінформаційна база даних про абсолютно усі ділянки країни. Всі відомості тепер зберігаються в єдиному місці, в електронному вигляді і в єдиному форматі. Це революційний крок на шляху до цивілізованого суспільства. У рамках цього закону зараз розробляється надсучасне програмне забезпечення для кадастрово-реєстраційної системи. Україна одна з останніх країн в цивілізованому світі, яка впроваджує автоматизовану систему кадастру. Тому Держземагентство має шанс на основі передового світового досвіду та новітніх хай-тек розробок створити одну з найсучасніших систем.

Висновки до лекції.

Розглядаючи теоретичні аспекти Земельного права, необхідно зауважити, що це одна із найважливіших галузей права, яка є комплексною, а тому земельні правовідносини регулюються не лише нормами земельного права, а й нормами цивільного, адміністративного, екологічного, аграрного права тощо. Для того, щоб досягнути основні положення цієї галузі, необхідно володіти загальними знаннями з теорії держави та права, а також суміжних галузей права, які регулюють земельні відносини. З цієї позиції в лекції найширше розглядаються поняття «землі», предмету та методу Земельного права, його принципів та системи, що допоможе в подальшому вивченні нормативно-правових актів, які регулюють дану галузь, полегшити сприйняття питань, що вивчаються.

Тема 2. Види земель та їх правовий статус. Права та форми власності на землю.

- 1. Види земель та їх правовий статус.**
- 2. Поняття права власності на землю.**
- 3. Суб'єкти права власності на землю.**
- 4. Форми власності на землю в Україні.**
- 5. Набуття та реалізація права на землю.**

1. До земель України належать усі землі в межах її території, в тому числі острови та землі, зайняті водними об'єктами, які за основним цільовим призначенням поділяються на такі категорії:

- а) землі сільськогосподарського призначення;
- б) землі житлової та громадської забудови;
- в) землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення;
- г) землі оздоровчого призначення;
- г) землі рекреаційного призначення;
- д) землі історико-культурного призначення;
- е) землі лісового фонду;
- є) землі водного фонду;
- ж) землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення.

Земельні ділянки кожної категорії земель, які не надані у власність або користування громадян чи юридичних осіб, можуть перебувати в запасі.

Віднесення земель до тієї чи іншої категорії здійснюється на підставі рішень органів державної влади та органів місцевого самоврядування відповідно до їх повноважень. Зміна цільового призначення земель провадиться органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування, які приймають рішення про передачу цих земель у власність або надання в користування, вилучення (викуп) земель і затверджують проекти землеустрою або приймають рішення про створення об'єктів природоохоронного та історико-культурного призначення.

Так, землями сільськогосподарського призначення визнаються землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури або призначені для цих цілей.

До земель житлової та громадської забудови належать земельні ділянки в межах населених пунктів, які використовуються для розміщення житлової забудови, громадських будівель і споруд, інших об'єктів загального користування.

Землі природно-заповідного фонду - це ділянки суші та водного простору з природними комплексами та об'єктами, що мають особливу природоохоронну, екологічну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність, яким відповідно до закону надано статус територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

До земель оздоровчого призначення належать землі, що мають природні лікувальні властивості, які використовуються або можуть використовуватися для профілактики захворювань і лікування людей.

До земель рекреаційного призначення належать землі, що використовуються для організації відпочинку населення, туризму та проведення спортивних заходів.

До земель історико-культурного призначення належать землі, на яких розташовані:

а) історико-культурні заповідники, музеї-заповідники, меморіальні парки, меморіальні (цивільні та військові) кладовища, могили, історичні чи меморіальні садиби, будинки, споруди і пам'ятні місця, пов'язані з історичними подіями;

б) городища, кургани, давні поховання, пам'ятні скульптури та мегаліти, наскальні зображення, поля давніх битв, залишки фортець, військових таборів, поселень і стоянок, ділянки історичного культурного шару укріплень, виробництв, каналів, шляхів;

в) архітектурні ансамблі та комплекси, історичні центри, квартали, площі, залишки стародавнього планування і забудови міст та інших населених пунктів, споруди цивільної, промислової, військової, культової архітектури, народного зодчества, садово-паркові комплекси, фонові забудова.

До земель лісового фонду належать землі, вкриті лісовою рослинністю, а також не вкриті лісовою рослинністю, нелісові землі, які надані та використовуються для потреб лісового господарства. До земель водного фонду належать землі, зайняті:

а) морями, річками, озерами, водосховищами, іншими водними об'єктами, болотами, а також островами;

б) прибережними захисними смугами вздовж морів, річок та навколо водойм;

в) гідротехнічними, іншими водогосподарськими спорудами та каналами, а також землі, виділені під смуги відведення для них;

г) береговими смугами водних шляхів.

Землями промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення визнаються земельні ділянки, надані в установленому порядку підприємствам, установам та організаціям для здійснення відповідної діяльності.

2. Право власності на землю традиційно розглядається у суб'єктивному та об'єктивному розумінні.

У суб'єктивному розумінні право власності на землю – певні повноваження (правомочності) суб'єктів по відношенню до землі (земельної ділянки) як об'єкта права.

Ч.1 ст.78 ЗКУ визначає право власності на землю як «право володіти, користуватися і розпоряджатися земельними ділянками».

Ч.1 ст.316 ЦКУ визначає право власності як «право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб». Таке визначення є більш вдалим, ніж визначення права власності через набір правомочностей, проте воно не відбиває всіх істотних ознак права власності і, фактично, охоплює всі речові права.

З метою відмежування права власності на землю від інших речових прав, з урахуванням наведеного вище право власності на землю (земельну ділянку) можна визначити як право повного панування над землею (земельною ділянкою), з обмеженнями, встановленими законом або договором, яке особа здійснює за власною волею, незалежно від волі інших осіб. Адже право власності відрізняється від інших речових прав саме своїм обсягом – найбільш повним.

У об'єктивному розумінні право власності на землю прийнято розглядати як систему правових норм, що регулюють відносини щодо набуття та здійснення суб'єктивного права власності на землю.

У більшості випадків, коли йдеться про суб'єктивне право власності на землю, йдеться не про власне «землю», а про «земельну ділянку», оскільки лише земельна ділянка може бути об'єктом, яким можна володіти на праві власності, річчю - «предметом матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки» (ст.179 ЦКУ), а отже, майном (ст.190 ЦКУ). Таким чином, усталений термін «право власності на землю» в більшості випадків фактично означає «право власності на земельну ділянку».

Конституція України проголошує землю об'єктом права власності народу України. Так, у статті 13 Основного закону України зазначається, що «від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією».

Особливістю права власності на землю в Україні є те, що форми прав на землю визначені законодавством «за суб'єктом». Тобто, в залежності від суб'єкта, який володіє правом власності на землю, визначається обсяг прав та обов'язків, що складають зміст того чи іншого виду права власності на землю.

Зміст права власності на землю полягає в тому, що власнику в повному обсязі належать усі три види правомочностей, тобто право володіти, користуватися і розпоряджатися. Окремі з цих правомочностей можуть належати і не власникам. Так, володіти земельною ділянкою на законних підставах можуть орендарі, землекористувачі, опікуни, підрядчики тощо. Таке володіння називається **титульним**. Право володіння власника відрізняється від права титульного тим, що власник здійснює свою правомочність разом з іншими правомочностями — користуванням і розпорядженням. Щодо титульних власників, то вони повинні узгоджувати свої дії з власником або здійснювати володіння на підставі договору (наприклад, договору оренди) чи адміністративного акта, закону (наприклад, надання земельної ділянки, що перебуває у державній власності, у постійне користування державному сільськогосподарському підприємству). У деяких випадках титульний власник може мати не тільки право володіння, а й право користування, наприклад, при оренді землі.

Право користування земельною ділянкою надає землевласнику право вилучення корисних властивостей землі для задоволення особистих потреб чи потреб інших осіб за волею власника. Наприклад, використання землі для будівництва заводу, житлового будинку, гаража, на зайняття сільським господарством. Слід зауважити, що законним користувачем може бути не лише землевласник, а й інша особа, якій це право надане договором, законом чи адміністративним актом.

Право розпорядження землею — це найбільш визначальна правомочність власника. Воно належить лише власникові землі і реалізується шляхом особистого використання певним чином і для певних цілей, а також шляхом припинення або обмеження свого права. Як і перші дві правомочності, право розпорядження може передаватися за договором третій особі. Право власності охоплює одночасно усі три правомочності: володіння, користування і розпорядження земельною ділянкою.

3. Земельна правосуб'єктність - це здатність бути учасником суспільних відносин, які пов'язані з використанням землі. Згідно із статтею 80 ЗК України суб'єктами права власності на землю є:

- а) громадяни та юридичні особи - на землі приватної власності;
- б) територіальні громади, які реалізують це право безпосередньо або через органи місцевого самоврядування, - на землі комунальної власності;
- в) держава, яка реалізує це право через відповідні органи державної влади, - на землі державної власності.

Суб'єктами права власності на землю є особи, які можуть бути учасниками цивільних і земельних правовідносин, оскільки земельним правовідносинам властивий комплексний зміст (земля є об'єктом відчуження, надбання, об'єктом товарного обігу та ринкових відносин).

Відповідно до положень Конституції України суб'єктом права власності на землю є український народ, що здійснює це право через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Поняття суб'єкта власності як учасника відповідних відносин тісно пов'язане з поняттями правоздатності і дієздатності

Громадяни України можуть бути суб'єктами права власності на землю за наявності у них цивільної правоздатності. Правоздатність виникає з моменту народження громадянина і втрачається зі смертю. Земельна правоздатність означає здатність мати права і брати на себе обов'язки щодо землі. Дієздатність громадянина в повному обсязі виникає з настанням повноліття, тобто після досягнення ним вісімнадцятирічного віку. Неповнолітні віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років можуть укласти угоди, в тому числі про землю, за згодою своїх батьків (усиновителів) або піклувальників. Згідно із п.2 статті 32 Цивільного кодексу України неповнолітня особа вчиняє інші правочини за згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальників. На вчинення неповнолітньою особою правочину щодо нерухомого майна повинна бути письмова нотаріально посвідчена згода батьків (усиновлювачів) або піклувальника і дозвіл органу опіки та піклування.

Отже, земельна дієздатність - це здатність своїми діями набувати суб'єктивних прав і виконувати юридичні обов'язки щодо конкретної земельної ділянки.

Спеціальним суб'єктом права власності та земельних відносин є юридичні особи, якими відповідно до ст. 80 Цивільного кодексу України є організації, що створені та зареєстровані у встановленому законом порядку. Юридичні особи наділені цивільною правоздатністю і дієздатністю та можуть бути позивачами та відповідачами у суді.

Юридичні особи та громадяни визнаються суб'єктами права приватної власності на землю. В свою чергу, юридичні особи визнаються такими у випадку, якщо вони засновані громадянами та недержавними юридичними особами, діяльність яких регулюється нормами приватного права.

Від імені держави правомочності суб'єкта права державної власності на землі господарського та іншого призначення здійснюють органи державної влади: Верховна Рада України - на землі загальнодержавної власності України і Верховна Рада Автономної Республіки Крим - на землі в межах території республіки, за винятком земель загальнодержавної власності.

До повноважень Верховної Ради України як органу державної влади належить: прийняття законів, у тому числі щодо регулювання земельних відносин і затвердження загальнодержавних програм економічного розвитку та охорони довкілля, в яких передбачаються заходи щодо використання та охорони державних земель.

Згідно зі ст. 92 Конституції України засади використання природних ресурсів, правовий режим власності, а, отже, і державної власності на землю, визначаються виключно законами України.

Окремими повноваженнями щодо розпоряджання і управління державною власністю, в тому числі землею, наділено органи державної виконавчої влади. Так, за ст. 116 Конституції України Кабінет Міністрів України забезпечує проведення політики у сферах охорони природи, об'єктом якої є і земля; розробляє і виконує загальнодержавні програми економічного розвитку; забезпечує рівні умови розвитку всіх форм власності; здійснює управління об'єктами державної власності відповідно до закону.

Виконавчу владу в областях і районах, містах Києві і Севастополі згідно зі ст. 118 Конституції України здійснюють місцеві державні адміністрації, які підзвітні і підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня.

У частині повноважень, делегованих їм відповідними районними чи обласними радами, місцеві державні адміністрації підзвітні і підконтрольні цим радам, зокрема з питань розпорядження землею комунальної власності.

Земельне законодавство також встановлює вимоги щодо суб'єктів права власності на землю. Однією з таких вимог є купівля земельних ділянок сільськогосподарського призначення для ведення сільського господарства лише громадянами України, які мають сільськогосподарську освіту або досвід роботи в сільському господарстві, та юридичними особами України, установчими документами яких передбачено ведення сільського господарства. Крім того, у земельному законодавстві є вказівки щодо правового статусу інших суб'єктів земельних відносин, якими є іноземні фізичні та юридичні особи, іноземні держави, організації.

4. Право приватної власності на землю.

Набуття права приватної власності на земельні ділянки громадянами має свої правові засади. Так, згідно із ст. 81 ЗК громадяни України набувають права власності на земельні ділянки на підставі: придбання за договором купівлі-продажу, ренти, дарування, міни та іншими цивільно-правовими договорами; безоплатної передачі із земель державної і комунальної власності; приватизації земельних ділянок, що були раніше надані їм у користування; прийняття спадщини; виділення в натурі (на місцевості) належної їм земельної частки (паю).

Набуття громадянами права приватної власності на землю за цивільно-правовими договорами, які передбачені у ЗК, може мати місце, наприклад, за договорами купівлі-продажу під час продажу земельних ділянок державної чи комунальної власності (ст. 127), договорами дарування земельного наділу, обміну ними або успадкування їх за законом чи за заповітом (ст. 131), обов'язкового продажу земельних ділянок державної або комунальної власності на конкурентних засадах (ст. 134). До інших цивільно-правових підстав набуття права приватної власності на землю можна віднести, наприклад, перехід прав на земельну ділянку при переході права на будівлю і споруду (ст. 120).

Чинний ЗК доповнений вказівкою на ще один вид цивільно-правового договору, що є підставою для набуття у власність земельної ділянки, яким є договір ренти. Майнові рентні відносини регулюються гл. 56 ЦК. Так, згідно з ст. 731 ЦК за договором ренти одна сторона (одержувач ренти) передає другій стороні (платникові ренти) у власність майно, а платник ренти взамін цього зобов'язується періодично виплачувати одержувачеві ренту у формі певної грошової суми або в іншій формі. Договором ренти може бути встановлений обов'язок виплачувати ренту безстроково (безстрокова рента) або протягом певного строку. Відповідно до ст. 732 ЦК договір ренти укладається в письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню, а договір про передачу нерухомого майна під виплату ренти підлягає також державній реєстрації.

Забезпечення виконання рентного договору може здійснюватися шляхом передачі земельної ділянки. Стаття 734 ЦК визначає, що договором ренти може

бути встановлений факт, коли одержувач ренти передає майно у власність платника ренти за плату або безоплатно. Якщо договором ренти встановлено, що одержувач ренти передає майно у власність платника ренти за плату, тоді до відносин сторін щодо передачі майна застосовуються загальні положення про купівлю-продаж. Коли ж майно передається безоплатно - положення про договір дарування, якщо це не суперечить суті договору ренти. У ст. 735 ЦК передбачено, що у разі передачі під виплату ренти земельної ділянки або іншого нерухомого майна одержувач ренти набуває право застави на це майно. Платник ренти має право відчужувати майно, передане йому під виплату ренти, лише за згодою одержувача ренти. У разі відчуження нерухомого майна іншій особі до неї переходять обов'язки платника ренти.

Безоплатне передання громадянам земельних ділянок у приватну власність із земель державної і комунальної власності може здійснюватися, наприклад, при приватизації земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ і організацій (ст. 25 ЗК), під час визначення місць розташування земельних ділянок громадян при ліквідації сільськогосподарських підприємств, установ і організацій (ст. 29 ЗК) або у разі розподілу несільськогосподарських угідь при ліквідації сільськогосподарських підприємств (ст. 30 ЗК). Безоплатна передача земельної ділянки у приватну власність громадянина може мати місце за давниною користування нею, тобто на підставі набувальної давності (ст. 119 ЗК).

Приватизація земельних ділянок, що були раніше надані громадянам у користування як підстава набуття права приватної власності на землю за чинним ЗК, може реалізовуватися при одержанні земельних ділянок членами фермерських господарств (ст. 32).

Громадяни України можуть набувати право приватної власності на земельні ділянки на зазначених засадах для утворення фермерського господарства (ст. 31 ЗК), ведення особистого селянського господарства (ст. 33 ЗК), заняття садівництвом (ст. 35 ЗК), будівництва та обслуговування житлового будинку, господарських будівель і гаражного будівництва (ст. 40 ЗК), дачного будівництва (ст. 51 ЗК) тощо. Для зазначених цілей земельні ділянки надавалися громадянам на праві приватної власності й за земельним законодавством, що діяло раніше. Особливістю чинного ЗК є те, що наведений у ньому перелік видів приватного землеволодіння не є вичерпним, оскільки використання земельних ресурсів на підставі права приватної власності передбачено, по суті, для всіх категорій земель.

У ЗК своєрідно закріплене право приватної власності на землю юридичних осіб. Так, згідно зі ст. 82 ЗК юридичні особи, засновані громадянами України або юридичними особами України, можуть набувати у власність земельні ділянки для здійснення підприємницької діяльності. Таким чином, основною метою придбання земельних ділянок зазначеними юридичними особами є здійснення підприємницької діяльності.

Правова природа приватної власності на земельні ділянки юридичних осіб, заснованих українськими громадянами або українськими підприємствами приватної власності, не викликає сумнівів. Однак, виходячи з текстуальної змісту наведеної земельно-правової норми, приватними власниками землі можуть бути не тільки юридичні особи недержавної чи некомунальної

власності, а й підприємства державної та комунальної власності, оскільки вони також є юридичними особами України. Важко уявити ситуацію, коли державне чи комунальне підприємство на передбаченій законом підставі набуде земельну ділянку для підприємницької діяльності, що знаходилась, наприклад, у приватній власності.

Тому для зазначених юридичних осіб у ЗК збережено інститут права постійного землекористування землями державної та комунальної власності, інакше придбання ними земельних ділянок у приватну власність неминуче призвело б до становлення змішаної державно-приватної чи комунально-приватної земельної власності. Теоретично можна припустити можливість надання земель державної або комунальної власності відповідним підприємствам у постійне користування і закріпленні за ними викуплених у громадян земельних ділянок на праві приватної власності. Проте чинне законодавство не передбачає такої підстави використання зазначеними підприємствами не тільки земельних ресурсів, а й майна та інших засобів.

Юридичні особи можуть набувати право приватної власності на земельні ділянки у разі: придбання їх за договором купівлі-продажу, ренти, дарування, міни та іншими цивільно-правовими договорами; внесення земельних ділянок їх засновниками до статутного фонду; прийняття спадщини; виникнення інших підстав, передбачених законом. Не важко побачити, що підстави набуття права приватної власності на земельні ділянки юридичними особами не збігаються з підставами набуття права власності на землю громадянами. Для юридичних осіб не передбачається, наприклад, безкоштовна передача земель державної та комунальної власності. Вони можуть такі земельні ділянки придбати у власність за плату.

Не менш важливим є обмеження за розмірами і строками набуття фізичними та юридичними особами права приватної власності на сільськогосподарські землі. Так, відповідно до п. 13 Перехідних положень ЗК у період до 1 січня 2015 р. громадяни та юридичні особи можуть набувати право власності на землі сільськогосподарського призначення загальною площею до 100 га. Ця площа може бути збільшена у разі успадкування земельних ділянок за законом.

Право комунальної власності на землю.

Право комунальної власності на землю є відносно новим явищем у нашій країні. Комунальна власність, що виникла на підставі ст. 31 Закону України від 7 лютого 1991 р. "Про власність" як різновид державної власності, із прийняттям чинної Конституції, набула самостійного характеру. Стосовно до земельної власності це дістало вияв у ст. 142 Конституції, положення якої набули подальшого розвитку у ЗК. Комунальна власність на землю означає належність останньої на праві власності територіальним громадам. Тому в сучасних умовах комунальна земельна власність є альтернативою державній власності на землю. Зберігаючи публічний характер, вона становить найбільш оптимальний рівень суспільної належності земель та їх природних багатств територіальним громадам.

Суб'єктами права комунальної власності на землю є територіальні громади. Так, згідно з ч. 1 ст. 83 ЗК комунальною власністю є землі, які належать на праві власності територіальним громадам сіл, селищ і міст.

Водночас визначення територіальної громади, її правосуб'єктності, основних функцій та повноважень, у тому числі правомочностей власності, а також умов і порядку їх здійснення, передбачено у ст. 1 Закону "Про місцеве самоврядування в Україні".

Правомочності територіальних громад, закріплені в Законі "Про місцеве самоврядування в Україні", суттєво розширюються положеннями ст. 12 ЗК та іншими нормами. Найбільш важливими серед них є правомочності щодо володіння, користування і розпорядження землями комунальної власності. Самі ж умови та порядок здійснення правомочностей власності територіальними громадами через створені ними органи місцевого самоврядування, не призводять до втрати ними якості відособлених і самостійних суб'єктів права власності на комунальні землі.

Основним джерелом набуття права комунальної власності на землю були і залишаються державні землі. Така передача земельних ділянок державної власності в комунальну власність передбачена в ст. 117 ЗК. Право комунальної земельної власності на сьогодні може поширюватися шляхом викупу земельних ділянок фізичних та юридичних осіб для суспільних потреб і придбання на інших засадах, передбаченим законом.

Згідно із ч. 2 ст. 83 ЗК у комунальній власності перебувають усі землі в межах населених пунктів, крім земель приватної та державної власності, а також земельні ділянки за їх межами, на яких розташовані об'єкти комунальної власності. Таким чином, землі комунальної власності в загальному виді визначаються на засадах їх виключення зі складу земель державної власності та виокремлення від земельних ділянок права приватної власності фізичних та юридичних осіб.

Разом з цим чинне земельне законодавство визначає землі, що можуть знаходитися тільки у комунальній власності й не можуть передаватися в приватну власність. Так, відповідно до ч. 3 ст. 83 ЗК до земель комунальної власності, які не можуть передаватися у приватну власність, належать: землі загального користування населених пунктів (майдани, вулиці, проїзди, шляхи, набережні, пляжі, парки, сквери, бульвари, кладовища, місця знешкодження та утилізації відходів тощо); землі під залізницями, автомобільними дорогами, об'єктами повітряного і трубопровідного транспорту; землі під об'єктами природно-заповідного фонду, історико-культурного та оздоровчого призначення, що мають особливу екологічну, оздоровчу, наукову, естетичну та історико-культурну цінність, якщо інше не передбачено законом; землі лісогосподарського призначення та землі водного фонду, крім випадків, визначених ЗК; земельні ділянки, які використовуються для забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування.

Не менш важливими є положення ЗК про підстави набуття права комунальної власності на землю. Так, згідно з ч. 4 ст. 83 ЗК територіальні громади набувають землю у комунальну власність в разі: передання їм земель державної власності; примусового відчуження земельних ділянок у власників з мотивів суспільної необхідності та для суспільних потреб; прийняття спадщини; придбання за договором купівлі-продажу, ренти, дарування, міни, іншими цивільно-правовими договорами; виникнення інших підстав, передбачених законом. До останніх можна віднести, наприклад, випадки

добровільної відмови фізичної або юридичної особи від прав власника на земельну ділянку на користь територіальної громади, вилучення земельної ділянки за позовами органів місцевого самоврядування в законом передбачених випадках тощо. Таким чином, наведений перелік підстав набуття права комунальної власності на землю не є вичерпним.

Право державної власності на землю.

Відповідно до ч. 1 ст. 84 ЗК у державній власності перебувають усі землі України, крім земель комунальної та приватної власності. Наведена норма земельного закону надає підстави для виокремлення декількох особливостей правового статусу державної власності на землю.

Суб'єктом права власності на державні землі та конкретні земельні ділянки у їх складі завжди була і залишається держава як політико-правова організація суспільства. Вони належать державі на засадах правонаступництва українською державою правосуб'єктності попередніх державних утворень, як форм політико-правової організації суспільства та привласнення земельних багатств усім державним співсуспільством. Із наведеного випливає, що землі державної власності належать самій державі з усіма соціальними та юридичними наслідками.

Свої повноваження щодо земель державної власності держава реалізує через державні органи виконавчої влади, які здійснюють правомочності володіння, користування та розпорядження ними в законодавчо встановлених межах від імені та в інтересах держави. Так, за ч. 2 ст. 84 ЗК право державної власності на землю набувається і реалізується державою в особі Кабінету Міністрів України, Ради міністрів АРК, обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій, державних органів приватизації, відповідно до закону.

Важливою особливістю права державної земельної власності є її визначення в законодавчому порядку земель, що не підлягають передачі в комунальну власність. Відповідно до ч. 3 ст. 84 ЗК до земель державної власності, які не можуть передаватись у комунальну власність, належать: землі атомної енергетики та космічної системи; землі оборони, крім земельних ділянок під об'єктами соціально-культурного, виробничого та житлового призначення; землі під об'єктами природно-заповідного фонду та історико-культурними об'єктами, що мають національне та загальнодержавне значення; землі під водними об'єктами загальнодержавного значення; земельні ділянки, які використовуються для забезпечення діяльності Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України та інших органів державної влади, Національної академії наук України та державних галузевих академій наук; земельні ділянки зон відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи; земельні ділянки, які закріплені за державними професійно-технічними навчальними закладами; земельні ділянки, закріплені за вищими навчальними закладами державної форми власності; земельні ділянки, на яких розташовані державні, в тому числі казенні підприємства, господарські товариства, у статутних фондах яких державі належать частки (акції, паї), об'єкти незавершеного будівництва та законсервовані об'єкти.

Зазначені землі призначені для виконання державою своїх внутрішніх і зовнішніх функцій. Вони використовуються для задоволення соціальних та економічних інтересів усього суспільства і виконання загальнодержавних завдань. Тому ці землі не обмежені ані категоріями земель, ані розмірами площ, ані місцем розташування. А з урахуванням функціонального призначення їх використання, треба визнати, що наведений перелік не є вичерпним. Тому все більш актуальною стає проблема практичного розмежування земель державної та комунальної власності.

Не менш важливим є визначення в законі земель державної власності, які не підлягають передачі в приватну власність. Згідно із ч. 4. ст. 84 ЗК до земель державної власності, які не можуть передаватись у приватну власність, належать: землі атомної енергетики та космічної системи; землі під державними залізницями, об'єктами державної власності повітряного і трубопровідного транспорту; землі оборони; землі під об'єктами природно-заповідного фонду, історико-культурного та оздоровчого призначення, що мають особливу екологічну, оздоровчу, наукову, естетичну та історико-культурну цінність, якщо інше не передбачено законом; землі лісогосподарського призначення та водного фонду, крім випадків, визначених земельним законом; земельні ділянки, які використовуються для забезпечення діяльності Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України та інших органів державної влади, Національної академії наук України та державних галузевих академій наук; земельні ділянки зон відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи; земельні ділянки, які закріплені за державними професійно-технічними навчальними закладами; земельні ділянки, закріплені за вищими навчальними закладами державної і комунальної форм власності.

Найбільш істотно рівність прав власності на землю характеризує положення, що закріплено ст. 14 Конституції про набуття і реалізацію цього права державою, нарівні з громадянами та юридичними особами, виключно відповідно до закону. Цей конституційний принцип дістав закріплення і в земельному законодавстві. Так, згідно з ч. 5 ст. 84 ЗК держава набуває права власності на землю у разі: відчуження земельних ділянок у власників з мотивів суспільної необхідності та для суспільних потреб; придбання за договорами купівлі-продажу, дарування, міни та іншими цивільно-правовими договорами; прийняття спадщини; передачі у власність державі земельних ділянок комунальної власності територіальними громадами; конфіскації земельної ділянки.

Українській державі на праві власності можуть належати земельні ділянки і за її територіальними межами. Так, відповідно до ч. 3 ст. 18 ЗК Україна за межами її території може мати на праві державної власності земельні ділянки, правовий режим яких визначається законодавством відповідної країни. Незважаючи на не значні, порівняно з площами внутрішніх земель, розміри закордонних землеволодінь нашої держави, наведене положення земельного закону має принципове значення.

5. Громадяни та юридичні особи набувають права власності та права користування земельними ділянками із земель державної або комунальної власності за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування в межах їх повноважень. Набуття права на землю громадянами та юридичними особами здійснюється шляхом:

- передачі земельних ділянок у власність;
- надання їх у користування.

Безоплатна передача земельних ділянок у власність громадян провадиться у разі:

- приватизації земельних ділянок, які перебувають у користуванні громадян;
- одержання земельних ділянок внаслідок приватизації державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій;
- одержання земельних ділянок із земель державної і комунальної власності в межах норм безоплатної приватизації, визначених Земельним кодексом.

Громадянин, зацікавлений у приватизації земельної ділянки, яка перебуває у його користуванні, подає заяву до відповідної районної, Київської чи Севастопольської міської державної адміністрації або сільської, селищної, міської ради за місцезнаходженням земельної ділянки. Рішення органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо приватизації земельних ділянок приймається у місячний строк на підставі технічних матеріалів та документів, що підтверджують розмір земельної ділянки.

Громадяни, зацікавлені в одержанні безоплатно у власність земельної ділянки із земель державної або комунальної власності для ведення фермерського господарства, ведення особистого селянського господарства, ведення садівництва, будівництва і обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд, індивідуального дачного будівництва, будівництва індивідуальних гаражів у межах норм безоплатної приватизації, подають заяву до відповідної районної, Київської чи Севастопольської міської державної адміністрації або сільської, селищної, міської ради за місцезнаходженням земельної ділянки. У заяві зазначаються бажані розміри та мета її використання.

Відповідна місцева державна адміністрація або сільська, селищна, міська рада розглядає заяву, а при передачі земельної ділянки фермерському господарству – також висновки конкурсної комісії, і в разі згоди на передачу земельної ділянки у власність надає дозвіл на розробку проекту її відведення. Районна, Київська чи Севастопольська міська державна адміністрація або сільська, селищна, міська рада у місячний строк розглядає проект відведення та приймає рішення про передачу земельної ділянки у власність.

У разі відмови органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування у передачі земельної ділянки у власність або залишення заяви без розгляду питання вирішується в судовому порядку.

В окремих випадках громадяни набувають право на земельну ділянку за давністю користування. Громадяни, які добросовісно, відкрито і безперервно користуються земельною ділянкою протягом 15 років, але не мають документів, які б свідчили про наявність у них прав на цю земельну ділянку,

можуть звернутися до органу державної влади або органу місцевого самоврядування з клопотанням про передачу її у власність або надання у користування. Розмір цієї земельної ділянки встановлюється у межах норм, визначених Земельним кодексом.

Громадяни України мають право на безоплатну передачу їм земельних ділянок із земель державної або комунальної власності в таких розмірах:

– для ведення фермерського господарства – в розмірі земельної частки (паю), визначеної для членів сільськогосподарських підприємств, розташованих на території сільської, селищної, міської ради, де знаходиться фермерське господарство. Якщо на території сільської, селищної, міської ради розташовано декілька сільськогосподарських підприємств, розмір земельної частки (паю) визначається як середній по цих підприємствах. У разі відсутності сільськогосподарських підприємств на території відповідної ради розмір земельної частки (паю) визначається як середній по району;

– для ведення особистого селянського господарства – не більше 2,0 гектара;

– для ведення садівництва – не більше 0,12 гектара;

– для будівництва і обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд (присадибна ділянка) у селах – не більше 0,25 гектара, в селищах – не більше 0,15 гектара, в містах – не більше 0,10 гектара;

– для індивідуального дачного будівництва – не більше 0,10 гектара;

– для будівництва індивідуальних гаражів – не більше 0,01 гектара.

Розмір земельних ділянок, що передаються безоплатно громадянину для ведення особистого селянського господарства, може бути збільшено у разі отримання в натурі (на місцевості) земельної частки (паю).

Юридичним особам земельні ділянки надаються у постійне користування на підставі рішень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування за проектами відведення цих ділянок.

Юридична особа, зацікавлена в одержанні земельної ділянки у постійне користування із земель державної або комунальної власності, звертається з відповідним клопотанням до районної, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій або сільської, селищної, міської ради.

Відповідна района державна адміністрація або сільська, селищна, міська рада розглядає клопотання у місячний строк і дає згоду на розроблення проекту відведення земельної ділянки. **Право власності та право постійного користування на земельну ділянку виникає після одержання її власником або користувачем документа, що посвідчує право власності чи право постійного користування земельною ділянкою, та його державної реєстрації.**

Припинення права власності на землю регулюється главою 22 ЗК України. Згідно із статтею 140 ЗК України підставами припинення права власності на земельну ділянку є:

а) добровільна відмова власника від права на земельну ділянку;

б) смерть власника земельної ділянки за відсутності спадкоємця;

в) відчуження земельної ділянки за рішенням власника;

г) звернення стягнення на земельну ділянку на вимогу кредитора;

г) відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності та для суспільних потреб;

д) конфіскація за рішенням суду;
е) невідчуження земельної ділянки іноземними особами та особами без громадянства у встановлений строк у визначених Земельним кодексом випадках.

Підставами припинення права користування земельною ділянкою є:

а) добровільна відмова від права користування земельною ділянкою;
б) вилучення земельної ділянки в певних випадках;
в) припинення діяльності державних чи комунальних підприємств, установ та організацій;
г) використання земельної ділянки способами, які суперечать екологічним вимогам;
г) використання земельної ділянки не за цільовим призначенням;
д) систематична несплата земельного податку або орендної плати.
е) набуття іншою особою права власності на жилий будинок, будівлю або споруду, які розташовані на земельній ділянці;
є) використання земельної ділянки у спосіб, що суперечить вимогам охорони культурної спадщини.

Припинення права власності на земельну ділянку в разі добровільної відмови власника землі на користь держави або територіальної громади здійснюється за його заявою до відповідного органу. Припинення права постійного користування земельною ділянкою в разі добровільної відмови землекористувача здійснюється за його заявою до власника земельної ділянки. Органи виконавчої влади або органи місцевого самоврядування у разі згоди на одержання права власності на земельну ділянку укладають угоду про передачу права власності на земельну ділянку. Угода про передачу права власності на земельну ділянку підлягає нотаріальному посвідченню.

Згідно із статтею 143 ЗК України права на земельну ділянку можуть бути припинені примусово у разі:

а) використання земельної ділянки не за цільовим призначенням;
б) неусунення допущених порушень законодавства (забруднення земель радіоактивними і хімічними речовинами, відходами, стічними водами, забруднення земель бактеріально-паразитичними і карантинно-шкідливими організмами, засмічення земель забороненими рослинами, пошкодження і знищення родючого шару ґрунту, об'єктів інженерної інфраструктури меліоративних систем, порушення встановленого режиму використання земель, що особливо охороняються, а також використання земель способами, які завдають шкоди здоров'ю населення) в строки, встановлені вказівками (приписами) центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері здійснення державного нагляду (контролю) в агропромисловому комплексі;
в) конфіскації земельної ділянки;
г) примусового відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності;
г) примусового звернення стягнень на земельну ділянку по зобов'язаннях власника цієї земельної ділянки;

д) невідчуження земельної ділянки іноземними особами та особами без громадянства у встановлений строк у випадках, визначених Земельним кодексом України.

У разі виявлення порушення земельного законодавства державний інспектор сільського господарства, державний інспектор з охорони довкілля складають протокол про порушення та видають особі, яка допустила порушення, вказівку про його усунення у 30-денний строк. Якщо особа, яка допустила порушення земельного законодавства, не виконала протягом зазначеного строку вказівки державного інспектора щодо припинення порушення земельного законодавства, державний інспектор сільського господарства, державний інспектор з охорони довкілля відповідно до закону накладають на таку особу адміністративне стягнення та повторно видають вказівку про припинення правопорушення чи усунення його наслідків у 30-денний строк. У разі неусунення порушення земельного законодавства у 30-денний строк державний інспектор сільського господарства, державний інспектор з охорони довкілля звертаються до відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування з клопотанням про припинення права користування земельною ділянкою. Рішення органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування про припинення права користування земельною ділянкою може бути оскаржене землекористувачем у судовому порядку.

Висновки до лекції.

При розгляді даної теми розкриваються види земель, що допомагає класифікувати їх та використовувати такий поділ для систематизації знань в сфері Земельного права. Визначається правовий статус земель згідно з нормами діючого законодавства. Окреслюється поняття права власності на землю, яке в світлі сучасних подій та суспільно-політичного становища України викликає підвищений інтерес. Тому вкрай необхідно в повній мірі розкрити положення національного законодавства, що регулює проблему, а також весь об'єм теоретичних знань та дефініцій. Заключним питанням у розглянутій темі є форми власності на землю. В нових економічних та політичних умовах, виявляється, не легко подолати спірні питання щодо форм власності. Тому сучасний період слід вважати перехідним. Це значить, що багато норм, які сприяють застосуванню цього інституту повноцінним і адекватним, перебувають у стадії формування.

Тема 3. Право користування землею. Гарантії прав на землю.

- 1. Право постійного землекористування. Орендне землекористування.**
- 2. Поняття та види земельних сервітутів.**
- 3. Використання земельних ділянок або прав на них на підставі цивільно-правових договорів.**
- 4. Поняття гарантій прав на землю.**

1. Право землекористування як правовий інститут є похідним від інституту права власності на землю. Крім того, сам характер використання землі значною мірою визначається правом власності на землю. Право

постійного користування земельною ділянкою - це самостійний різновид права землекористування, особливість якого полягає в тому, що воно здійснюється без заздальгідь визначених термінів.

Згідно із статтею 92 ЗК України право постійного користування земельною ділянкою - це право володіння і користування земельною ділянкою, яка перебуває у державній або комунальній власності, без встановлення строку. Права постійного користування земельною ділянкою із земель державної та комунальної власності набувають:

а) підприємства, установи та організації, що належать до державної та комунальної власності;

б) громадські організації інвалідів України, їх підприємства (об'єднання), установи та організації;

в) релігійні організації України, статути (положення) яких зареєстровано у встановленому законом порядку, виключно для будівництва і обслуговування культових та інших будівель, необхідних для забезпечення їх діяльності;

г) публічне акціонерне товариство залізничного транспорту загального користування, утворене відповідно до Закону України "Про особливості утворення публічного акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування";

г) вищі навчальні заклади незалежно від форми власності.

Право оренди земельної ділянки - це засноване на договорі строкове платне володіння і користування земельною ділянкою, необхідною орендареві для провадження підприємницької та іншої діяльності.

Земельні ділянки можуть передаватися в оренду громадянам та юридичним особам України, іноземцям і особам без громадянства, іноземним юридичним особам, міжнародним об'єднанням і організаціям, а також іноземним державам. Не підлягають передачі в оренду земельні ділянки, штучно створені у межах прибережної захисної смуги чи смуги відведення, на землях лісогосподарського призначення та природно-заповідного фонду, розташованих у прибережній захисній смузі водних об'єктів, крім випадків, передбачених законом. Оренда земельної ділянки може бути короткостроковою - не більше 5 років та довгостроковою - не більше 50 років. Право оренди земельної ділянки може відчужуватися, у тому числі продаватися на земельних торгах, а також передаватися у заставу, спадщину, вноситися до статутного капіталу власником земельної ділянки - на строк до 50 років, крім випадків, визначених законом. У разі створення індустріального парку на землях державної чи комунальної власності земельна ділянка надається в оренду на строк не менше 30 років.

Землекористувачі, якщо інше не передбачено законом або договором, мають право:

а) самостійно господарювати на землі;

б) власності на посіви і насадження сільськогосподарських та інших культур, на вироблену продукцію;

в) використовувати у встановленому порядку для власних потреб наявні на земельній ділянці загальнопоширені корисні копалини, торф, ліси, водні об'єкти, а також інші корисні властивості землі;

г) на відшкодування збитків у випадках, передбачених законом;

г) споруджувати жилі будинки, виробничі та інші будівлі і споруди.

Землекористувачі зобов'язані:

а) забезпечувати використання землі за цільовим призначенням та за свій рахунок приводити її у попередній стан у разі незаконної зміни її рельєфу, за винятком випадків незаконної зміни рельєфу не власником такої земельної ділянки;

б) дотримуватися вимог законодавства про охорону довкілля;

в) своєчасно сплачувати земельний податок або орендну плату;

г) не порушувати прав власників суміжних земельних ділянок та землекористувачів;

г) підвищувати родючість ґрунтів та зберігати інші корисні властивості землі;

д) своєчасно надавати відповідним органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування дані про стан і використання земель та інших природних ресурсів у порядку, встановленому законом;

е) дотримуватися правил добросусідства та обмежень, пов'язаних з встановленням земельних сервітутів та охоронних зон;

є) зберігати геодезичні знаки, протиерозійні споруди, мережі зрошувальних і осушувальних систем.

Підприємства, установи та організації, які здійснюють геологознімальні, пошукові, геодезичні та інші розвідувальні роботи, можуть проводити такі роботи на підставі угоди з власником землі або за погодженням із землекористувачем. Строки і місце проведення розвідувальних робіт визначаються угодою сторін. Проведення розвідувальних робіт на землях заповідників, національних дендрологічних, ботанічних, меморіальних парків, поховань і археологічних пам'яток дозволяється у виняткових випадках за рішенням Кабінету Міністрів України. Підприємства, установи та організації, які проводять розвідувальні роботи, зобов'язані відшкодовувати власникам землі та землекористувачам усі збитки, в тому числі недержані доходи, а також за свій рахунок приводити займані земельні ділянки у попередній стан.

2. Земельні ділянки, які знаходяться у власності чи користуванні громадян, не можуть бути рівноцінними. Вони відрізняються розмірами, місцезнаходженням, якістю ґрунтів, наявністю або відсутністю природних ресурсів, доступністю тощо. З метою недопущення перешкод у використанні земельної ділянки її власником чи користувачем, законодавством України введено право земельного сервітуту. Відповідно до ЗКУ власник або

користувач земельної ділянки має право вимагати встановлення земельного сервітуту для обслуговування своєї ділянки.

Право земельного сервітуту полягає в можливості обмеженого використання чужої суміжної (прилеглої) земельної ділянки (ділянок) в певних цілях.

Змістом сервітуту є обсяг прав і обов'язків його сторін щодо обмеженого користування чужою земельною ділянкою особою, на користь якої встановлено земельний сервітут (далі — сервітуарій). Зокрема, обсяг прав сервітуарія може включати можливість вчинення певних дій (прохід, проїзд, прокладення комунікацій тощо) або можливість вимагати від власника сусідньої ділянки утримуватися від певних дій (наприклад, не перешкоджати відводу води із сусідньої земельної ділянки).

Право сервітуарія породжує і його обов'язки перед власником обслуговуючої земельної ділянки, які у свою чергу, теж визначають зміст сервітуту, зокрема: використовувати об'єкт сервітуту в межах, необхідних для задоволення визначених господарських потреб; вносити власнику обслуговуючої земельної ділянки адекватну плату за її використання; використовувати сервітут способом, найменш обтяжливим для власника обслуговуючої ділянки тощо.

Слід зазначити, що зобов'язання власника (користувача) обслуговуючої земельної ділянки завжди носять пасивний характер. Такими зобов'язаннями можуть бути: не перешкоджання діям третьої особи; не вчинення певних дій тощо. Право сервітуарія не може зобов'язувати власників (користувачів) обслуговуючих ділянок вчиняти певні дії на його користь чи користь третіх осіб.

Умовою для встановлення земельного сервітуту є необхідність використання чужої земельної ділянки для обслуговування своєї ділянки.

Підставою для встановлення земельного сервітуту є домовленість між власниками сусідніх земельних ділянок, зафіксована відповідним договором, а у разі відсутності домовленості — рішення суду.

Залежно від строку дії, земельні сервітути можуть бути постійними і строковими. Постійним земельним сервітутом вважається сервітут, який встановлений без визначення строку його дії. Строковий сервітут — це сервітут, строк дії якого визначено встановленням конкретної кінцевої дати або певним проміжком часу. Слід зазначити, що сервітут може бути встановлений також і на період дії певних обставин, що були підставою для встановлення сервітуту, а у випадку припинення таких обставин дія сервітуту припиняється.

Прикладом строкового земельного сервітуту може бути сервітут, відповідно до якого сервітуарієм здійснюється розташування на сусідній (обслуговуючій) ділянці будівельних риштувань, складування і зберігання будівельних матеріалів з метою ремонту будинків, споруд тощо.

Відповідно до ч. 3 ст. 98 ЗКУ встановлення земельного сервітуту не позбавляє власника земельної ділянки, щодо якої встановлено земельний сервітут, прав володіння, користування та розпорядження нею. Реально ж встановлення земельного сервітуту у будь-якому разі веде до певного обмеження (не ототожнювати з позбавленням) прав власника (користувача)

земельної ділянки, обтяженої сервітутом. І хоча, з одного боку, власник або землекористувач має право вимагати встановлення сервітуту, навіть у судовому порядку, з іншого — встановлення такого сервітуту не повинно унеможливлувати використання власником (землекористувачем) цієї ділянки за її цільовим призначенням.

Відповідно до ст. 99 ЗКУ власники або користувачі земельних ділянок можуть вимагати встановлення таких земельних сервітутів:

- право проходу та проїзду на велосипеді;
- право проїзду на транспортному засобі по наявному шляху;
- право прокладання та експлуатації ліній електропередач, зв'язку, трубопроводів, інших лінійних комунікацій;
- право прокладати на свою земельну ділянку водопровід із чужої природної водойми або через чужу земельну ділянку;
- право відводу води зі своєї земельної ділянки на сусідню або через сусідню земельну ділянку;
- право забору води з природної водойми, розташованої на сусідній земельній ділянці, та право проходу до природної водойми;
- право поїти свою худобу із природної водойми, розташованої на сусідній земельній ділянці, та право прогону худоби до природної водойми;
- право прогону худоби по наявному шляху;
- право встановлення будівельних риштувань та складування будівельних матеріалів з метою ремонту будівель та споруд;
- інші земельні сервітути.

Право земельного сервітуту виникає після його державної реєстрації в порядку, встановленому для державної реєстрації прав на земельну ділянку (ч. 3 ст. 100 ЗКУ). Це означає, що право земельного сервітуту виникає з моменту його державної реєстрації незалежно від підстави виникнення — договору чи рішення суду.

Відповідно до ч. 1 ст. 101 ЗКУ дія земельного сервітуту зберігається у разі переходу прав на земельну ділянку, щодо якої встановлено земельний сервітут, до іншої особи.

При вирішенні питання про можливість переходу сервітутного права до іншої особи варто виходити з того, що при земельному сервітуті особа власника обслуговуючої ділянки не має значення для існування самого сервітутного права, оскільки земельний сервітут встановлюється не на користь конкретної особи як такої, а для забезпечення можливості використання сусідньої земельної ділянки. Тому, заміна власника обслуговуючої ділянки чи власника пануючої ділянки не припиняє дію сервітуту.

Зазначимо, що сервітут є самостійним речовим правом на земельну ділянку, яке не підлягає самостійному відчуженню окремо від ділянки, для забезпечення користування якою його було встановлено. Тому сервітут не може бути самостійним предметом договору купівлі-продажу, застави, не може передаватися будь-яким іншим способом особам, які не є власниками

(користувачами) ділянки, для забезпечення користування якою було встановлено сервітут.

3. Органи державної влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування відповідно до їх повноважень, здійснюють продаж земельних ділянок державної чи комунальної власності або прав на них (оренди, суперфіцію, емфітевзису) громадянам, юридичним особам та іноземним державам на підставах та в порядку, встановлених Земельним кодексом. Продаж громадянам і юридичним особам земельних ділянок державної (крім земельних ділянок, на яких розташовані об'єкти, які підлягають приватизації) та комунальної власності для потреб, визначених Земельним кодексом, провадиться місцевими державними адміністраціями, Радою міністрів Автономної Республіки Крим або органами місцевого самоврядування в межах їх повноважень. Громадяни та юридичні особи, зацікавлені у придбанні земельних ділянок у власність, подають заяву (клопотання) до відповідного органу виконавчої влади або сільської, селищної, міської ради чи державного органу приватизації. У заяві (клопотанні) зазначаються місце розташування земельної ділянки, її цільове призначення, розміри та площа, а також згода на укладення договору про оплату авансового внеску в рахунок оплати ціни земельної ділянки.

До заяви (клопотання) додаються:

а) документ, що посвідчує право користування земельною ділянкою (у разі його наявності), та документи, що посвідчують право власності на нерухоме майно (будівлі та споруди), розташоване на цій земельній ділянці (у разі наявності на земельній ділянці будівель, споруд);

б) копія установчих документів для юридичної особи, а для громадянина - копія документа, що посвідчує особу.

Орган державної влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим або орган місцевого самоврядування у місячний строк розглядає заяву (клопотання) і приймає рішення про надання дозволу на розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки (якщо такий проект відсутній) та/або про проведення експертної грошової оцінки земельної ділянки (крім земельних ділянок площею понад 50 гектарів для розміщення відкритих спортивних і фізкультурно-оздоровчих споруд) чи про відмову в продажу із зазначенням обґрунтованих причин відмови.

Підставою для відмови в продажу земельної ділянки є:

а) неподання документів, необхідних для прийняття рішення щодо продажу такої земельної ділянки;

б) виявлення недостовірних відомостей у поданих документах;

в) якщо щодо суб'єкта підприємницької діяльності порушена справа про банкрутство або припинення його діяльності;

г) встановлена заборона на передачу земельної ділянки у приватну власність;

г) відмова від укладення договору про оплату авансового внеску в рахунок оплати ціни земельної ділянки.

Рішення Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої державної адміністрації, сільської, селищної, міської ради про продаж земельної ділянки є підставою для укладання договору купівлі-продажу земельної ділянки.

Договір купівлі-продажу земельної ділянки підлягає нотаріальному посвідченню. Документ про оплату або про сплату першого платежу (у разі продажу земельної ділянки з розстроченням платежу) є підставою для видачі державного акта на право власності на земельну ділянку та її державної реєстрації.

Ціна земельної ділянки визначається за експертною грошовою оцінкою, що проводиться організаціями, які мають відповідну ліцензію на виконання цього виду робіт, на замовлення органів державної влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим або органів місцевого самоврядування. Ціна земельної ділянки площею понад 50 гектарів для розміщення відкритих спортивних і фізкультурно-оздоровчих споруд визначається за нормативною грошовою оцінкою, вказаною в технічній документації. Фінансування робіт з проведення експертної грошової оцінки земельної ділянки здійснюється за рахунок внесеного покупцем авансу, що не може бути більшим ніж 20 відсотків вартості земельної ділянки, визначеної за нормативною грошовою оцінкою земельної ділянки. Сума авансового внеску зараховується до ціни продажу земельної ділянки. У разі відмови покупця від укладення договору купівлі-продажу земельної ділянки сума авансового внеску не повертається. Розрахунки за придбання земельної ділянки можуть здійснюватися з розстроченням платежу за згодою сторін, але не більше ніж на п'ять років. Рішення про відмову продажу земельної ділянки може бути оскаржено в суді. Кошти, отримані від продажу земельних ділянок державної або комунальної власності, зараховуються органами державної влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим або органами місцевого самоврядування відповідно до державного та/або місцевих бюджетів у порядку, визначеному законом.

Покупцями земельних ділянок сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва можуть бути:

а) громадяни України, які мають сільськогосподарську освіту або досвід роботи у сільському господарстві чи займаються веденням товарного сільськогосподарського виробництва;

б) юридичні особи України, установчими документами яких передбачено ведення сільськогосподарського виробництва.

Переважне право купівлі земельних ділянок сільськогосподарського призначення мають громадяни України, які постійно проживають на території

відповідної місцевої ради, де здійснюється продаж земельної ділянки, а також відповідні органи місцевого самоврядування.

Громадяни та юридичні особи України, а також територіальні громади та держава мають право набувати у власність земельні ділянки на підставі міни, ренти, дарування, успадкування та інших цивільно-правових угод.

Угоди про перехід права власності на земельні ділянки укладаються в письмовій формі та нотаріально посвідчуються. Угоди повинні містити:

- а) назву сторін (прізвище, ім'я та по батькові громадянина, назва юридичної особи);
- б) вид угоди;
- в) предмет угоди (земельна ділянка з визначенням місця розташування, площі, цільового призначення, складу угідь, правового режиму тощо);
- г) документ, що підтверджує право власності на земельну ділянку;
- г) відомості про відсутність заборон на відчуження земельної ділянки;
- д) відомості про відсутність або наявність обмежень щодо використання земельної ділянки за цільовим призначенням (застава, оренда, сервітути тощо);
- е) договірну ціну;
- є) права та обов'язки сторін;
- ж) кадастровий номер земельної ділянки;
- з) момент переходу права власності на земельну ділянку.

Додатком до угоди, за якою здійснюється відчуження земельної ділянки приватної власності, є державний акт на право власності на земельну ділянку, що відчужується (або відчужувалась).

У заставу можуть передаватися земельні ділянки державної, комунальної та приватної власності, якщо інше не встановлено законом, а також права на них - право оренди земельної ділянки, право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис), право користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій), якщо інше не передбачено законом. Земельна ділянка або право на неї може бути передано у заставу лише за умови присвоєння земельній ділянці кадастрового номера в порядку, визначеному законом. Земельна ділянка, що перебуває у спільній власності (або право спільної оренди земельної ділянки), може бути передана (передано) у заставу за згодою всіх співвласників (співорендарів). Передача в заставу частини земельної ділянки (або права на частину земельної ділянки) здійснюється після виділення її в натурі (на місцевості) відповідно до документації із землеустрою. Заставодержателем земельних ділянок сільськогосподарського призначення та прав на них (оренди, емфітевзису) можуть бути лише банки.

4. Термін "гарантія" (франц. *garantie* - порука, яка щось забезпечує) часто використовують для позначення способів забезпечення різного роду

зобов'язань. У юридичній літературі їх розглядають як гарантії реалізації норм права, прав та обов'язків.

Гарантії прав на землю передбачено розділом V ЗК України. Умовно їх можна поділити на три різновиди: гарантії захисту прав на землю; гарантії, пов'язані з відшкодуванням збитків власникам землі та землекористувачам; гарантії, пов'язані з розв'язанням земельних спорів.

Гарантії захисту прав на землю мають безпосередньо конституційну основу. Так, ст. 3 Конституції України проголошує, що права і свободи людини та їхні гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, яка відповідає перед людиною за свою діяльність.

В Основному Законі закріплено положення, згідно з яким держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання (ст. 13). Особливе значення має ст. 14 Конституції, яка передбачає, що земля є основним національним багатством і перебуває під особливою охороною держави. При цьому право власності на землю гарантується. Його набувають і реалізують громадяни, юридичні особи та держава виключно відповідно до закону. Зазначені положення Конституції України безпосередньо втілено у земельному законодавстві.

Серед гарантій захисту прав на землю важливими є гарантії права власності на земельну ділянку. ЗК України передбачає, що власник не може бути позбавлений права власності на земельну ділянку, крім випадків, передбачених Кодексом або іншими законами України. До таких випадків згідно з ЗК України належать:

- конфіскація земельної ділянки (ст. 148);
- не відчуження земельної ділянки сільськогосподарського призначення іноземним юридичним особам, якщо вони одержали її у спадщину та не відчужену протягом року (ст. 145);
- використання земельної ділянки не за цільовим призначенням (ст.143) та деякі інші.

Гарантії, пов'язані з відшкодуванням збитків власникам землі та землекористувачам, передбачені ст. 156 ЗК України. Зазначеним суб'єктам відшкодовуються збитки, заподіяні внаслідок:

- вилучення (викупу) сільськогосподарських угідь, лісових земель і чагарників для інших видів використання;
- встановлення обмежень щодо використання земельних ділянок;
- погіршення якості ґрунтового покриву та інших корисних властивостей сільськогосподарських угідь, лісових земель і чагарників;
- приведення сільськогосподарських угідь, лісових земель і чагарників у непридатний для використання стан;
- неодержання доходів за час тимчасового невикористання земельної ділянки.

Важливого значення набувають гарантії, пов'язані з вирішенням земельних спорів. Звернення до суду для захисту земельних прав сторонами у земельних спорах гарантує ст. 8 Конституції України.

Звернення до суду за вирішенням земельних спорів можливе з таких підстав:

- претензії суб'єкта земельних правовідносин щодо набуття або припинення права власності на землю чи права землекористування;
- порушення земельних сервітутів і правил добросусідства;
- порушення зобов'язань, що виникають внаслідок заподіяння шкоди власникам землі та землекористувачам, та деяких інших.

Вирішення земельних спорів поновлює порушені права та законні інтереси власників земельних ділянок і землекористувачів, встановлює зміст і межі повноважень сторін спору, а також обов'язкову поведінку однієї сторони щодо іншої. Тим самим, вирішення земельних спорів гарантує реалізацію прав суб'єктів земельних правовідносин на землю.

Висновки до лекції.

В даній лекції розглядаються актуальні питання землекористування, в тому числі при використанні земельного сервітуту та цивільно-правових угод. В юридичній літературі право землекористування розглядається як правовий інститут, що охоплює сукупність однорідних земельно-правових норм, що закріплюють і регулюють підстави, умови та порядок надання, зміни і припинення засад використання земельних ресурсів. Також розглядаються гарантії прав на землю, які регулюються розділом V ЗК України. Умовно їх можна поділити на три різновиди: гарантії захисту прав на землю; гарантії, пов'язані з відшкодуванням збитків власникам землі та землекористувачам; гарантії, пов'язані з розв'язанням земельних спорів. Запропонований лекційний матеріал дасть змогу розширити знання студентів для вирішення практичних завдань та застосування норм діючого законодавства в повсякденному житті та в подальшій професійній діяльності.

Тема 4. Правове регулювання землеустрою та ведення державного земельного кадастру.

7. Поняття та зміст землеустрою.

8. Види землеустрою, система землевпорядних органів та їх функції, землевпорядний процес.

9. Державний земельний кадастр.

1. Землеустрій належить до основних функцій управління в галузі використання та охорони земель. Основними цілями землеустрою є організація раціонального використання та перерозподілу земель в усіх галузях економіки, реорганізація систем землеволодіння і землекористування, створення сприятливого навколишнього середовища, підтримка екологічно сталих ландшафтів і охорона земель. Згідно зі ст. 1 Закону України "Про землеустрій" та ст. 181 ЗК *землеустрій становить сукупність соціально-економічних та екологічних заходів, спрямованих на регулювання земельних відносин та раціональної організації території адміністративно-територіальних*

утворень, суб'єктів господарювання, що здійснюються під впливом суспільно-виробничих відносин і розвитку продуктивних сил.

Згідно статті 4 Закону "Про землеустрій" суб'єктами землеустрою є: органи державної влади та органи місцевого самоврядування; юридичні та фізичні особи, які здійснюють землеустрій, землевласники та землекористувачі. Відповідно до ст. 5 зазначеного Закону, об'єктами землеустрою є територія України; території адміністративно-територіальних утворень або їх частин, території землеволодінь та землекористувань чи окремі земельні ділянки.

В обов'язковому порядку землеустрій проводиться на землях усіх категорій та форм власності у разі: розробки документації із землеустрою щодо організації раціонального використання та охорони земель; встановлення та зміни меж об'єктів землеустрою, у тому числі визначення та встановлення в натурі (на місцевості) державного кордону України; надання, вилучення (викупу), відчуження земельних ділянок; встановлення в натурі (на місцевості) меж земель, обмежених у використанні і обмежених (обтяжених) правами інших осіб (земельні сервітути); організації нових і впорядкування існуючих об'єктів землеустрою; виявлення порушених земель і земель, що зазнають впливу негативних процесів та проведення заходів щодо їх відновлення чи консервації, рекультивациі порушених земель, землювання малопродуктивних угідь, захисту земель від ерозії, підтоплення, заболочення, вторинного засолення, висушення, ущільнення, забруднення промисловими відходами, радіоактивними і хімічними речовинами та інших видів деградації, консервації деградованих і малопродуктивних земель.

Заходи, передбачені затвердженою в установленому порядку документацією із землеустрою, є обов'язковими для виконання органами державної влади та органами місцевого самоврядування, власниками землі, землекористувачами, у тому числі орендарями. Зазначені особи при здійсненні землеустрою зобов'язані забезпечити доступ розробникам документації із землеустрою до своїх земельних ділянок, що підлягають землеустрою.

Відповідно до ст. 184 ЗК землеустрій передбачає: встановлення (відновлення) на місцевості меж адміністративно-територіальних утворень, землеволодінь і землекористувань; розроблення загальнодержавної і регіональних програм використання та охорони земель; складання схем землеустрою, розроблення техніко-економічних обґрунтувань використання та охорони земель відповідних адміністративно-територіальних утворень; обґрунтування встановлення меж територій з особливими природоохоронними, рекреаційними і заповідними режимами; складання проектів впорядкування існуючих землеволодінь і землекористувань та створення нових; складання проектів відведення земельних ділянок; встановлення в натурі (на місцевості) меж земельних ділянок; підготовку документів, що посвідчують право власності або право користування землею; складання проектів землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозмін, упорядкування угідь, а також розроблення заходів щодо охорони земель; розроблення іншої землевпорядної документації, пов'язаної з використанням та охороною земель; здійснення авторського нагляду за виконанням проектів з використання та охорони земель; проведення топографо-геодезичних, картографічних, ґрунтових, геоботанічних та інших обстежень і розвідувань земель.

Встановлення (відновлення) на місцевості меж адміністративно-територіальних утворень, землеволодінь і землекористувань становить технічні дії з перенесення та закріплення на місцевості меж населених пунктів, районів, областей та інших утворень. Правовою і технічною підставою для виконання зазначених дій є генеральний план населеного пункту (міста, селища) або проект землеустрою (для сільських населених пунктів). Основні точки меж закріплюються на місцевості спеціальними знаками або провадиться опис проходження меж у природі. Усі матеріали перенесення меж у природі оформляються у вигляді спеціальної землевпорядної справи.

Розробка загальнодержавної і регіональних програм використання та охорони земель здійснюється на підставі нормативних актів, які видаються Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, Президентом України, місцевими органами державної влади, а також Державним агентством земельних ресурсів України.

Прогнози і генеральні схеми складаються на довгострокову перспективу (15-25 років) і передбачають вирішення найважливіших соціально-економічних та технічних завдань, пов'язаних з організацією раціонального та ефективного використання й охорони земельних ресурсів. *Складання схем землеустрою, розроблення техніко-економічних обґрунтувань використання та охорони земель відповідних адміністративно-територіальних утворень* передують складанню довгострокових прогнозних або середньострокових передпланових документів, які забезпечують наукове обґрунтування раціональної експлуатації та охорони земельних ресурсів. Потім ці схеми стають основою складання міжгосподарського і внутрішньогосподарського землеустрою, різних передпроектних та проектних інженерних розробок.

Обґрунтування встановлення меж територій з особливими природоохоронними, рекреаційними і заповідними режимами. Ці території складають природно-заповідний фонд нашої країни, що знаходиться під особливою охороною держави.

Складання проектів впорядкування існуючих землеволодінь і землекористувань та створення нових здійснюється при наданні та вилученні земель, виділенні орендованих ділянок, відведенні угідь для фермерських господарств, а також під час реорганізації сільськогосподарських підприємств у зв'язку з проведенням земельної та аграрної реформ. У ході цих дій усуваються недоліки землеволодінь і землекористувань (черезсмузжя, далекоземелля, вкраплювання, вклинювання тощо).

Складання проектів відведення земельних ділянок. Відведення земельної ділянки становить землевпорядну дію, спрямовану на реалізацію розпорядчих актів (постанов, розпоряджень, наказів, рішень) компетентних державних органів про встановлення (у разі відведення) або припинення (при вилученні) права власності, землеволодіння або землекористування шляхом перенесення і закріплення меж ділянки в природі. *Відведення земель* - це відмежування даної ділянки від усіх інших, в результаті чого визначаються конкретні межі об'єктів права власності, землеволодіння, землекористування або оренди.

Проекти землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозмін, впорядкування угідь, а також розроблення заходів щодо охорони земель, можуть бути складовими частинами проектів

міжгосподарського та внутрішньогосподарського землеустрою, самостійними проектними заходами, здійснюваними за заявами зацікавлених осіб або частинами матеріалів, пов'язаних з наданням земель для державних чи суспільних потреб. Їх розробленню передують спеціальне обстеження територій з метою встановлення конкретних екологічних і економічних характеристик земель та вжиття заходів щодо їх належного використання та охорони. Матеріали проектів погоджуються з органами, які займаються питаннями екології й природних ресурсів і передаються замовникам.

Авторський нагляд за виконанням проектів з питань використання та охорони земель становить здійснення їх авторами контрольних функцій протягом всього періоду виконання землепорядних дій з метою забезпечення відповідності інженерно-технічних та техніко-економічних показників уведених до експлуатації об'єктів тим нормативним показникам, що передбачені проектами. Результати, одержані під час авторського нагляду за реалізацією проекту землеустрою, заносяться до журналу авторського нагляду за виконанням проектів землеустрою.

Проведення топографо-геодезичних, картографічних, ґрунтових, геоботанічних та інших обстежень і розвідувань земель - це особливий вид землепорядних дій підготовчого характеру. Їх метою є збирання інформації, необхідної для здійснення запланованих заходів. Зокрема, топографо-геодезичні та картографічні роботи проводяться з метою створення і своєчасного поновлення планово-картографічної основи при здійсненні землеустрою, а ґрунтові, геоботанічні та інші обстеження земель - з метою отримання інформації про якісний стан земель, а також для виявлення земель, що зазнають впливу водної та вітрової ерозії, підтоплення, радіоактивного та хімічного забруднення, інших негативних явищ.

Інформація, отримана в процесі обстежень, використовується для: проведення агроекологічної оцінки земель; розробки прогнозів і програм використання та охорони земель, схем і проектів землеустрою; ведення обліку якісного стану земель та їх моніторингу; прийняття органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування рішень про рекультивацию та консервацію земель, введення обмежень у використанні земель, відновлення, збереження та підвищення родючості ґрунтів, покращення природних ландшафтів тощо; розробки заходів із землеустрою щодо організації раціонального використання та охорони земель; обґрунтування бізнес-планів та проектів землеустрою.

Порядок проведення зазначених робіт та використання за цих умов земельних ділянок встановлено у ст. 97 ЗК та Законі України від 23 грудня 1998 р. "Про топографо-геодезичну і картографічну діяльність". Правовою підставою здійснення цих робіт є рішення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування за місцезнаходженням земель, на яких проводяться роботи, а також угода з власником землі або погодження з землекористувачем. Земельні ділянки для проведення розвідувальних робіт у власників землі та землекористувачів не вилучаються. Строки початку і місця проведення робіт погоджуються з власниками землі та землекористувачами, а у разі недосягнення згоди визначаються на підставі рішення суду.

У спеціальній літературі виділяють три взаємопов'язані аспекти землеустрою: економічний, юридичний і технічний. Економічний аспект

полягає в організації використання землі як засобу виробництва. Юридичний бік землеустрою відображає адекватність здійснення права власності на землю і права землекористування. Технічний аспект дістав вияв у проведенні проектно-розвідувальних, знімальних робіт та робіт, пов'язаних з обстеженням певних земельних ділянок.

2. Землеустрій - сукупність соціально-економічних та екологічних заходів, спрямованих на регулювання земельних відносин та раціональну організацію території адміністративно-територіальних одиниць, суб'єктів господарювання, що здійснюються під впливом суспільно-виробничих відносин і розвитку продуктивних сил.

Призначення землеустрою. Землеустрій забезпечує:

а) реалізацію державної політики щодо використання та охорони земель, здійснення земельної реформи, вдосконалення земельних відносин, наукове обґрунтування розподілу земель за цільовим призначенням з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів, формування раціональної системи землеволодіння і землекористування, створення екологічно сталих агроландшафтів тощо;

б) надання інформації для правового, економічного, екологічного і містобудівного механізмів регулювання земельних відносин на національному, регіональному, локальному і господарському рівнях шляхом встановлення особливого режиму та умов використання й охорони земель;

в) встановлення і закріплення на місцевості меж адміністративно-територіальних одиниць, територій природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення, меж земельних ділянок власників і землекористувачів;

г) прогнозування, планування і організацію раціонального використання та охорони земель на національному, регіональному, локальному і господарському рівнях;

ґ) організацію території сільськогосподарських підприємств, установ і організацій з метою створення просторових умов для еколого-економічної оптимізації використання та охорони земель сільськогосподарського призначення, впровадження прогресивних форм організації управління землекористуванням, удосконалення структури і розміщення земельних угідь, посівних площ, системи сівозміни, сінокосо- і пасовищезміни;

д) розробку і здійснення системи заходів із землеустрою для збереження природних ландшафтів, відновлення та підвищення родючості ґрунтів, рекультивациі порушених земель і землювання малопродуктивних угідь, захисту земель від ерозії, підтоплення, висушення, зсувів, вторинного засолення, закислення, заболочення, ущільнення, забруднення промисловими відходами та хімічними речовинами тощо, консервації деградованих і малопродуктивних земель, запобігання іншим негативним явищам;

е) організацію території підприємств, установ і організацій з метою створення умов сталого землекористування та встановлення обмежень і

обтяжень (земельних сервітутів) у використанні та охороні земель несільськогосподарського призначення;

є) отримання інформації щодо кількості та якості земель, їхнього стану та інших даних, необхідних для ведення державного земельного кадастру, моніторингу земель, здійснення державного контролю за використанням та охороною земель.

Система землеустрою включає:

- а) законодавчо визначену діяльність у сфері землеустрою;
- б) органи, що здійснюють державне регулювання у сфері землеустрою;
- в) організацію, регулювання та управління у сфері землеустрою;
- г) здійснення землеустрою на національному, регіональному, локальному і господарському рівнях (далі - загальнодержавному, регіональному і місцевому рівнях);
- г) державний і самоврядний контроль за здійсненням землеустрою;
- д) наукове, кадрове та фінансове забезпечення землеустрою;
- е) суб'єкти та об'єкти землеустрою.

Суб'єктами землеустрою є: органи державної влади, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Рада міністрів Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування; юридичні та фізичні особи, які здійснюють землеустрій; землевласники та землекористувачі.

Об'єктами землеустрою є: територія України; території адміністративно-територіальних одиниць або їх частин; території землеволодінь та землекористувань чи окремі земельні ділянки.

Землеустрій базується на таких принципах:

- а) дотримання законності;
- б) забезпечення науково обґрунтованого розподілу земельних ресурсів між галузями економіки з метою раціонального розміщення продуктивних сил, комплексного економічного і соціального розвитку регіонів, формування сприятливого навколишнього природного середовища;
- в) організації використання та охорони земель із врахуванням конкретних зональних умов, узгодженості екологічних, економічних і соціальних інтересів суспільства, які забезпечують високу економічну і соціальну ефективність виробництва, екологічну збалансованість і стабільність довкілля та агроландшафтів;
- г) створення умов для реалізації органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами їхніх конституційних прав на землю;
- г) забезпечення пріоритету сільськогосподарського землеволодіння і землекористування;
- д) забезпечення пріоритету вимог екологічної безпеки, охорони земельних ресурсів і відтворення родючості ґрунтів, продуктивності земель сільськогосподарського призначення, встановлення режиму природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення.

Згідно із статтею 8 Закону «Про землеустрій» від 22.03.2003 регулювання у сфері землеустрою здійснюють Верховна Рада України,

Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Кабінет Міністрів України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, місцеві державні адміністрації, а також центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері земельних відносин, центральні органи виконавчої влади, що реалізують державну політику у сфері земельних відносин та у сфері нагляду (контролю) в агропромисловому комплексі у межах повноважень, встановлених законом.

Аналіз чинного земельного законодавства дозволяє виділити 3 види землеустрою - загальнодержавний, регіональний та місцевий. Виділенню вказаних видів землеустрою сприяє і сучасна практика його здійснення.

Загальнодержавний та регіональний рівні здійснення землеустрою становлять систему взаємопов'язаних заходів щодо комплексної організації території нашої країни, здійснюваних з метою її найбільш раціонального використання. Його основними завданнями є розробка: документації із землеустрою щодо встановлення в натурі (на місцевості) державного кордону України; загальнодержавних та регіональних програм використання та охорони земель; схем землеустрою і техніко-економічних обґрунтувань використання та охорони земель адміністративно-територіальних утворень; проектів землеустрою щодо встановлення і зміни меж адміністративно-територіальних утворень; загальнодержавних та регіональних проектів землеустрою щодо організації і встановлення меж територій природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення тощо.

Місцевий землеустрій поділяється на *міжгосподарський* та *внутрішньогосподарський*. При цьому треба зазначити, що вони тісно пов'язані між собою. При проведенні внутрішньогосподарських землепорядних робіт можуть здійснюватись міжгосподарські землепорядні дії і, навпаки, міжгосподарський землеустрій вимагає проведення внутрішньогосподарських земельних перетворень. Це має місце при реорганізації сільськогосподарських підприємств і господарських товариств, під час організації фермерських господарств, впорядкування земельних відносин між сусідніми землекористувачами (землевласниками, орендарями).

Міжгосподарський землеустрій становить систему заходів щодо комплексної організації території декількох землекористувачів (землевласників, орендарів), здійснюваних з метою їх найбільш раціонального використання. Його основними завданнями є: утворення нових землекористувань шляхом надання земель різним господарюючим суб'єктам (сільськогосподарським кооперативам, акціонерним товариствам, фермерським господарствам); упорядкування і раціональна організація існуючих землекористувань (усунення черезсмужжя, вклинювань, далекоземелля, вкраплювань та інших незручностей, пов'язаних з розташуванням земель).

Землепорядні дії під час здійснення міжгосподарського землеустрою охоплюють: встановлення точного складу учасників (обов'язковою умовою є участь усіх суб'єктів, зацікавлених у складанні проекту); збирання, систематизацію та вивчення усіх наявних матеріалів про економічний стан і перспективи розвитку існуючих і новостворюваних господарств (земельно-кадастрові дані, матеріали ґрунтових, геоботанічних, меліоративних, дорожніх

та інших обстежень і розвідувань); одержання додаткових даних, необхідних для розроблення проекту (у разі потреби провадяться польові обстеження для уточнення і коригування застарілих відомостей).

Будь-які дії з міжгосподарського землеустрою пов'язані зі встановленням, припиненням або зміною конкретних прав землевласників та землекористувачів. Тому міжгосподарський землеустрій повинен провадитися згідно з нормативними приписами і створювати найсприятливіші умови для раціонального використання та охорони земель.

Внутрішньогосподарський землеустрій - це комплекс заходів щодо організації території окремого господарюючого суб'єкта, які здійснюються з метою створення в межах його територіального володіння умов для раціонального використання та охорони земель. Внутрішньогосподарські землевпорядні роботи провадяться на земельних ділянках, що закріплюються за конкретними землевласниками і землекористувачами.

Основними завданнями внутрішньогосподарського землеустрою є: економічне обґрунтування і графічне встановлення меж окремих видів угідь, що входять до складу земель, які належать конкретному господарюючому суб'єкту; розмежування зазначених угідь за їх господарським призначенням; раціональна організація території всередині окремого господарства; обґрунтування і графічне визначення системи внутрішньогосподарських транспортних та інших комунікацій тощо. Внутрішньогосподарський землеустрій має важливе значення для конкретизації змісту прав землевласників і землекористувачів. Він створює нормальні умови для функціонування господарств, забезпечує раціональне використання та ефективну охорону земель.

Землевпорядний процес становить законодавчо встановлений порядок здійснення окремих землевпорядних дій. Чинне земельне законодавство не містить чіткого визначення його стадій. На підставі положень статей 118, 123, 151, 184 ЗК, Закону "Про землеустрій", Порядку розроблення проектів землеустрою щодо відведення земельних ділянок, можна виділити такі стадії: ініціювання проведення землевпорядних дій; підготовчі роботи; розроблення прогнозів, техніко-економічних обґрунтувань використання та охорони земель, схем, проектів землеустрою; розгляд і затвердження проектної документації; перенесення проектів у натуру (на місцевість); оформлення і видача землевпорядних матеріалів та документів; авторський нагляд за здійсненням проектів землеустрою власниками землі, землекористувачами та орендарями.

Ініціювання проведення землевпорядних дій здійснюється шляхом подання заінтересованими особами письмового клопотання або заяви. Заявниками можуть бути власники землі та землекористувачі (орендарі), а також органи державної влади або органи місцевого самоврядування. Клопотання або заява подається до місцевої ради або державної адміністрації того району, де розташована земельна ділянка власника чи землекористувача (орендаря). Відповідна місцева рада чи державна адміністрація приймає рішення про початок проведення землевпорядних робіт або про відмову в задоволенні клопотання або заяви. Відмова може бути оскаржена до вищого органу виконавчої влади або в судовому порядку.

Підготовчі роботи становлять вивчення умов і підготовку відповідної інформації та матеріалів для складання проекту. При цьому провадяться такі дії: вивчення стану землевпорядного об'єкта; збирання, оцінка, оброблення та підготовка інформації про об'єкт; підготовка графічних та інших матеріалів; проведення польових обстежень і розвідувань, необхідних для забезпечення проектування; розроблення та погодження проектного завдання. Завершальним документом цієї стадії є акт проведення обстежувальних, розвідувальних, підготовчих та інших робіт.

Розроблення прогнозів, техніко-економічних обґрунтувань використання та охорони земель, схем і проектів землеустрою - це основна стадія землевпорядного процесу. Головним юридичним документом на цій стадії є проект землеустрою. Він складається з графічної (проектний план) і текстової частин. У проекті економічно обґрунтовуються основні напрями найбільш раціонального та ефективного використання земель з урахуванням особливостей землевпорядного об'єкта. Розробником проекту відведення земельної ділянки є фізична або юридична особа, яка має ліцензію на проведення робіт із землеустрою. Замовником проекту відведення земельної ділянки можуть бути сільська, селищна, міська рада, районна, Київська або Севастопольська міська державна адміністрація, землевласник або землекористувач, інші особи відповідно до закону. У разі прийняття судом рішення про передачу земельної ділянки у користування або надання у власність, замовником проекту її відведення є фізична або юридична особа, на користь якої прийнято рішення.

Проект відведення земельної ділянки розробляється на підставі рішення відповідних державних чи місцевих органів влади, укладених договорів між землевласниками, землекористувачами (орендарями) та розробником проекту відведення земельної ділянки, судового рішення. Невід'ємною частиною договору на проведення відповідних робіт є завдання на розробку проекту відведення земельної ділянки, яке затверджується замовником.

Розгляд і затвердження проектної документації відповідно до вимог ч. 1 ст. 186 ЗК проводиться в наступному порядку: прогнозні матеріали, техніко-економічні обґрунтування використання та охорони земель і схеми землеустрою після погодження їх у встановленому порядку розглядаються і затверджуються відповідними органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування; проекти створення нових землеволодінь і землекористувань після погодження їх у встановленому порядку розглядаються і затверджуються відповідними органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування; проекти відведення земельних ділянок із земель державної чи комунальної власності затверджуються органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування, які надають і вилучають земельні ділянки; проекти землеустрою сільськогосподарських підприємств, установ і організацій, особистих селянських, фермерських господарств після погодження їх із сільськими, селищними, міськими радами або районними державними адміністраціями розглядаються і затверджуються власниками землі або землекористувачами; робочі землевпорядні проекти, пов'язані з упорядкуванням, докорінним поліпшенням та охороною земель, раціональним їх використанням, розглядаються і затверджуються замовниками цих проектів.

На цій стадії провадиться державна землепорядна експертиза. Вся землепорядна документація із землеустрою, оцінки земель, а також документація і матеріали державного земельного кадастру, яка розробляється на державному, регіональному та місцевому рівнях суб'єктами господарської діяльності, що отримали ліцензію відповідно до Закону України від 1 червня 2000 р. "Про ліцензування певних видів господарської діяльності" підлягає державній експертизі. Метою останньої є дослідження, перевірка, аналіз та оцінка об'єктів експертизи на предмет їх відповідності вимогам законодавства, встановленим стандартам, нормам і правилам, а також підготовка обґрунтованих висновків для прийняття рішень щодо об'єктів експертизи.

При проведенні експертизи перевіряються, аналізуються та досліджуються: правове забезпечення проектних рішень; відповідність передбачених заходів проектному завданню, а також вимогам раціонального використання та охорони земель і нормативно-технічних документів, вимогам дотримання законних прав та інтересів власників земельних ділянок і землекористувачів, держави і суспільства; запропоновані проектною документацією способи зняття, збереження і використання родючого шару ґрунту при проведенні робіт, пов'язаних з порушенням і рекультивацією земель; еколого-економічна ефективність заходів запобігання негативному впливу на стан земельних ресурсів, суміжні земельні ділянки зокрема та ландшафт взагалі. Рішення про затвердження проектів є правовою підставою переходу до наступних стадій землепорядного процесу.

Перенесення проектів у натуру (на місцевість) здійснюється за участю представників заінтересованих сторін. При цьому межі ділянок закріплюються межовими знаками встановленого зразка. Додержання передбаченої порядком землеустрою організації територій є обов'язковим для власників, землекористувачів та орендарів земельних ділянок.

Оформлення і видача землепорядних матеріалів та документів власникам земельних ділянок і постійним землекористувачам здійснюється на підставі затверджених і перенесених у натуру проектів землеустрою. Для них видаються державні акти на право власності або право користування земельною ділянкою чи вносяться зміни до раніше виданих актів.

3. Державний земельний кадастр є найважливішим інструментом державного управління земельним фондом. Він забезпечує прийняття науково-обґрунтованих рішень у галузі організації раціонального використання та охорони земель. Роль земельного кадастру як інструмента державного управління особливо зросла в умовах проведення земельної реформи, запровадження плати за землю, включення земельних ресурсів до системи ринкових відносин.

Відповідно до ч. 1 ст. 193 ЗК *державний земельний кадастр - це єдина державна система земельно-кадастрових робіт, яка встановлює процедуру визнання факту виникнення або припинення права власності і права користування земельними ділянками та містить сукупність відомостей і документів про місця розташування, правовий режим цих ділянок, їх оцінку, класифікацію земель, кількісну та якісну характеристику, розподіл серед власників землі та землекористувачів.* Іншими словами, це звід

систематизованих, науково обґрунтованих та достовірних відомостей про землі всіх категорій.

Згідно із статтею 1 Закону України «Про Державний земельний кадастр» від 07.07.2011 **державний земельний кадастр** - єдина державна геоінформаційна система відомостей про землі, розташовані в межах державного кордону України, їх цільове призначення, обмеження у їх використанні, а також дані про кількісну та якісну характеристику земель, їх оцінку, про розподіл земель між власниками і користувачами.

Відповідно до ст. 195 ЗК основними завданнями ведення державного земельного кадастру є: забезпечення повноти відомостей про всі земельні ділянки; застосування єдиної системи просторових координат та системи ідентифікації земельних ділянок; запровадження єдиної системи земельно-кадастрової інформації та її достовірності.

Державний земельний кадастр ведеться з метою інформаційного забезпечення органів державної влади та органів місцевого самоврядування, фізичних та юридичних осіб при:

- регулюванні земельних відносин;
- управлінні земельними ресурсами;
- організації раціонального використання та охорони земель;
- здійсненні землеустрою;
- проведенні оцінки землі;
- формуванні та веденні містобудівного кадастру, кадастрів інших природних ресурсів;
- справлянні плати за землю.

Ведення Державного земельного кадастру здійснюється шляхом:

- створення відповідної державної геодезичної та картографічної основи;
- внесення відомостей про об'єкти Державного земельного кадастру;
- внесення змін до відомостей про об'єкти Державного земельного кадастру;
- оброблення та систематизації відомостей про об'єкти Державного земельного кадастру.

Державний земельний кадастр ведеться на електронних та паперових носіях. У разі виявлення розбіжностей між відомостями на електронних та паперових носіях пріоритет мають відомості на паперових носіях. Державний земельний кадастр є державною власністю.

Ведення та адміністрування Державного земельного кадастру забезпечуються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин. Держателем Державного земельного кадастру є центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин.

До Державного земельного кадастру включаються такі відомості про картографічну основу:

- склад відомостей, що відображаються на картографічній основі;
- дата створення картографічної основи;
- відомості про особу, яка створила картографічну основу;
- масштаб (точність) картографічної основи;
- система координат картографічної основи.

Картографічна основа Державного земельного кадастру є єдиною для формування та ведення містобудівного кадастру та кадастрів інших природних ресурсів.

Внесення відомостей до Державного земельного кадастру і надання таких відомостей здійснюються державними кадастровими реєстраторами центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин. Державний кадастровий реєстратор є державним службовцем. Державним кадастровим реєстратором може бути громадянин України, який має вищу землевпорядну або юридичну освіту та стаж землевпорядної або юридичної роботи не менш як два роки.

Державний кадастровий реєстратор:

здійснює реєстрацію заяв про внесення відомостей до Державного земельного кадастру, надання таких відомостей;

перевіряє відповідність поданих документів вимогам законодавства;
формує поземельні книги на земельні ділянки, вносить записи до них, забезпечує зберігання таких книг;

здійснює внесення відомостей до Державного земельного кадастру або надає відмову у їх внесенні;

присвоює кадастрові номери земельним ділянкам;
надає відомості з Державного земельного кадастру та відмову у їх наданні;

здійснює виправлення помилок у Державному земельному кадастрі;
передає органам державної реєстрації речових прав на нерухоме майно відомості про земельні ділянки.

Державний кадастровий реєстратор має посвідчення Державного кадастрового реєстратора та власну печатку.

Державний кадастровий реєстратор має доступ до всіх відомостей Державного земельного кадастру, самостійно приймає рішення про внесення відомостей до нього, надання таких відомостей, про відмову у здійсненні таких дій. Втручання будь-яких органів, посадових і службових осіб, громадян чи їх об'єднань у діяльність Державного кадастрового реєстратора, пов'язане із здійсненням державної реєстрації земельних ділянок, забороняється. Державна реєстрація земельних ділянок, обмежень у їх використанні, ведення поземельних книг, внесення до Державного земельного кадастру відомостей про земельні ділянки здійснюються Державними кадастровими реєстраторами, які проводять свою діяльність за місцем розташування земельної ділянки (район, місто республіканського значення Автономної Республіки Крим, місто обласного значення).

Об'єктами Державного земельного кадастру є:

- землі в межах державного кордону України;
- землі в межах території адміністративно-територіальних одиниць;
- обмеження у використанні земель;
- земельна ділянка.

Документами Державного земельного кадастру, які створюються під час його ведення, є:

індексні кадастрові карти (плани) України, Автономної Республіки Крим, областей, районів, сіл, селищ, міст;

індексні кадастрові карти (плани) кадастрової зони, кадастрового кварталу;

кадастрові карти (плани) Автономної Республіки Крим, областей, районів, сіл, селищ, міст, інші тематичні карти (плани), перелік яких встановлюється Порядком ведення Державного земельного кадастру;

поземельні книги.

Копії документів Державного земельного кадастру, а також документів, що стали підставою для внесення відомостей до нього, можуть бути вилучені в органів, що здійснюють ведення Державного земельного кадастру, лише за рішенням відповідних державних органів, прийнятим у межах їх повноважень, визначених законом. Обов'язковим є складання реєстру копій документів, що вилучаються.

Вилучення оригіналів таких документів забороняється.

Облік земель у Державному земельному кадастрі здійснюється за кількістю та якістю земель і земельних угідь. Облік кількості земель та якості земельних угідь ведеться щодо власників і користувачів земельних ділянок. Облік кількості земель відображає дані, що характеризують земельні ділянки за площею, складом земельних угідь відповідно до затвердженої класифікації, розподілом земель за власниками (користувачами). Облік якості земельних угідь відображає дані, що характеризують землі за природними і набутими властивостями, впливають на їх продуктивність та економічну цінність, а також за ступенем техногенного забруднення ґрунтів. Відомості щодо кількості та якості земель узагальнюються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин. Узагальнена інформація про кількість та якість земель безоплатно надається органам державної влади та органам місцевого самоврядування відповідно до Порядку ведення Державного земельного кадастру.

Відомості Державного земельного кадастру є офіційними. Відомості про межі земельної ділянки вносяться до Державного земельного кадастру:

на підставі відповідної документації із землеустрою щодо формування земельних ділянок при їх формуванні;

на підставі технічної документації із землеустрою щодо встановлення (відновлення) меж земельної ділянки в натурі (на місцевості) - у разі встановлення (відновлення) меж земельної ділянки за її фактичним використанням;

на підставі проектів землеустрою щодо впорядкування існуючих землеволодінь - у разі зміни меж суміжних земельних ділянок їх власниками.

Відомості про цільове призначення земельних ділянок вносяться до Державного земельного кадастру:

а) щодо категорії земель:

на підставі відповідної документації із землеустрою, яка розробляється при формуванні земельних ділянок,- щодо земельних ділянок, які формуються;

на підставі проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки, яким передбачена зміна її цільового призначення;

б) щодо виду використання земельної ділянки в межах певної категорії земель:

на підставі відповідної документації із землеустрою, яка розробляється при формуванні земельних ділянок, - щодо земельних ділянок, які формуються;

на підставі письмової заяви власника (користувача) земельної ділянки державної чи комунальної власності, - у разі зміни виду використання земельної ділянки (крім земель сільськогосподарського призначення та земель оборони);

на підставі проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки, яким передбачена зміна її цільового призначення.

Відомості про економічну оцінку земель вносяться до Державного земельного кадастру на підставі затвердженої технічної документації з такої оцінки.

Відомості про угіддя земельної ділянки вносяться до Державного земельного кадастру:

на підставі відповідної документації із землеустрою, яка розробляється при формуванні земельних ділянок, - щодо земельних ділянок, які формуються;

на підставі проектів землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь (щодо земель сільськогосподарського призначення), проектів землеустрою щодо впорядкування існуючих землеволодінь та землекористувань (щодо земель інших категорій).

Відомості про обмеження у використанні земель вносяться до Державного земельного кадастру на підставі схем землеустрою і техніко-економічних обґрунтувань використання та охорони земель адміністративно-територіальних одиниць, проектів землеустрою щодо створення нових та впорядкування існуючих землеволодінь і землекористувань, проектів землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь, проектів землеустрою щодо відведення земельних ділянок, технічної документації із землеустрою щодо встановлення меж земельної ділянки в натурі (на місцевості), іншої документації із землеустрою.

Відомості про межі частини земельної ділянки, на яку поширюється право суборенди, сервітуту, вносяться до Державного земельного кадастру на підставі технічної документації із землеустрою щодо встановлення меж частини земельної ділянки, на яку поширюється право суборенди, сервітуту.

Відомості про нормативну грошову оцінку земель вносяться до Державного земельного кадастру на підставі технічної документації з такої оцінки.

Відомості про межі адміністративно-територіальних одиниць вносяться до Державного земельного кадастру на підставі проектів землеустрою щодо встановлення та зміни меж адміністративно-територіальних одиниць.

Відомості про розподіл земель між власниками та користувачами вносяться до Державного земельного кадастру відповідно до даних Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

Відомості про бонітування ґрунтів вносяться до Державного земельного кадастру на підставі затвердженої технічної документації з бонітування ґрунтів.

Відомості про державний кордон України вносяться до Державного земельного кадастру на підставі документації із землеустрою щодо

встановлення в натурі (на місцевості) державного кордону України, розробленої відповідно до актів (міжнародних договорів) щодо демаркації та делімітації державного кордону України.

Органи державної влади (крім Верховної Ради України) та органи місцевого самоврядування у строк не пізніше п'яти робочих днів після прийняття рішень про затвердження документації із землеустрою і технічної документації з оцінки земель, яка згідно з цією статтею є підставою для внесення відомостей до Державного земельного кадастру, надають центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин, відповідно до їх компетенції засвідчені копії вказаних рішень для внесення відповідної інформації до Державного земельного кадастру.

Документація із землеустрою і технічна документація з оцінки земель подається до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин, відповідно до їх повноважень, разом з електронним документом, що містить результати робіт із землеустрою та оцінки земель.

Внесення відомостей до Державного земельного кадастру здійснюється у строк, що не перевищує чотирнадцяти робочих днів з дня отримання відповідних документів.

Відомості вносяться одночасно до документів Державного земельного кадастру у текстовій та графічній формі.

Подання документації із землеустрою до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин, для внесення відомостей до Державного земельного кадастру здійснюється розробником такої документації, якщо інше не встановлено договором на виконання робіт із землеустрою.

Інформація про дату реєстрації заяв про внесення відомостей до Державного земельного кадастру, вхідний номер, стислий зміст заяви, а також інформація про наслідки її розгляду підлягає оприлюдненню на офіційному веб-сайті центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин.

Внесені відомості зберігаються у Державному земельному кадастрі постійно.

Висновки до лекції.

Правове регулювання землеустрою та державного земельного кадастру ще донедавна потребувало доопрацювання в законодавчому полі. На сьогоднішній момент діє Закон України «Про Державний земельний кадастр» від 07.07.2011 із змінами та доповненнями від 03.07.2014, який в повній мірі, на ряду з Земельним кодексом, врегулював питання, що стосуються державного земельного кадастру. Поняття землеустрою, види землеустрою та всі правові відносини, що виникають у процесі організації раціонального використання та перерозподілу земель в усіх галузях економіки, реорганізації систем землеволодіння і землекористування, створення сприятливого навколишнього середовища, підтримки екологічно сталих ландшафтів і охорони земель регулюються Законом України «Про землеустрій» від 22.05.2003 із змінами та

доповненнями від 27.07.2013. Таким чином, питання, розглянуті в лекції, розкриті згідно норм національного законодавства для того, щоб підвищити рівень правової компетенції майбутніх спеціалістів, розширити їх знання в галузі земельного права.

Тема 5. Відповідальність за порушення земельного законодавства.

- 1. Загальна характеристика відповідальності за порушення земельного законодавства.**
- 2. Види юридичної відповідальності за порушення земельного законодавства.**

1. Існує велика кількість визначень юридичної відповідальності, які можна умовно систематизувати у два взаємопов'язані значення:

широке, за якого юридична відповідальність розглядається як примусові (негативні) заходи, що застосовуються до правопорушника, а саме: в плані негативних наслідків для особи чи організації, що вчинили протиправний вчинок, правовідносини із застосування негативних заходів до правопорушника; примусових дій, що застосовуються до громадян, посадових осіб, підприємств, організацій та установ, які порушили закон, з метою покарання винних, припинення та попередження правопорушень та відновлення порушених прав;

вузьке, за якого відповідальність розглядається як правовідносини із застосування до порушника негативних заходів, що передбачає покладення обов'язку, який до вчинення правопорушення не існував та виник лише у зв'язку із правопорушенням, або позбавлення існуючого права, як «покладення на правопорушника додаткового, нового обов'язку або позбавлення права».

Відповідальність за порушення земельного законодавства — важлива складова правового забезпечення раціонального використання та охорони земель. Вона здійснюється у межах правовідносин між суб'єктом, який порушив приписи земельно-правової норми, з одного боку, і державою в особі її органів — з другого. Юридична відповідальність спрямована на стимулювання додержання земельно-правових норм, відновлення порушених земельних прав, а також запобігання вчиненню земельних правопорушень. Земельне правопорушення, на наш погляд, за змістом є порушенням норм земельного права, а за формою - порушенням приписів земельного законодавства.

Традиційно виділяють такі види юридичної відповідальності (вони перераховані, зокрема, у ст. 92 Конституції України): кримінальну, адміністративну, дисциплінарну, цивільну та матеріальну.

Останнім часом все більшого поширення набуває підхід, за якого виділяються ще й такі види відповідальності, як фінансова, еколого-правова у вузькому розумінні (обмеження, тимчасова заборона (зупинення) чи припинення діяльності або припинення права користуванням природним ресурсом), земельно-правова (відшкодування втрат

сільськогосподарського/лісогосподарського виробництва, припинення прав на землю).

Наведений перелік видів юридичної відповідальності навряд чи можна вважати вичерпним. Чинне законодавство передбачає застосування окремих санкцій, що не можуть бути «вписані» у згадані вище види відповідальності. Наприклад, відповідно до ч. 7 ст. 68 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», «посадові особи та спеціалісти, винні в порушенні вимог щодо охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки за поданням державних органів охорони навколишнього природного середовища згідно з рішеннями їх управлінських органів позбавляються премій за основними результатами господарської діяльності повністю або частково.» Застосування такої санкції не підпадає під ознаки дисциплінарної відповідальності або іншого «традиційного» виду юридичної відповідальності.

Практичне значення поділу юридичної відповідальності на види обумовлено положенням ст. 61 Конституції України, за якою за одне правопорушення не можна двічі притягати до юридичної відповідальності одного виду. З цього випливає, що за одне правопорушення, в принципі, можна притягати до відповідальності різних видів. Між тим, особа не може бути притягнута і до майнової відповідальності різних видів (цивільної та матеріальної) за одне й те ж саме правопорушення. Адже коли вона відшкодовує заподіяну шкоду в рамках будь-якого з видів майнової відповідальності, для застосування інших вже немає підстав. Крім того, варто пам'ятати, що адміністративна відповідальність настає за правопорушення, що не тягнуть кримінальної відповідальності (ч. 2 ст. 9 КУпАП).

Відповідальність за порушення земельного законодавства завжди пов'язана з негативними правовими наслідками як результатом неправомірних дій винної особи. У тих випадках, коли, наприклад, при вилученні (викупі) земельних ділянок для державних або суспільних потреб власникам земельних ділянок або землекористувачам завдаються певні збитки, питання про відповідальність не виникає. Тут мають місце гарантії захисту порушених прав суб'єктів правомірними діями уповноважених державних органів.

Неправомірна поведінка можлива як з боку самих носіїв земельних прав, так і з боку сторонніх осіб. У зв'язку з цим, серед негативних правових наслідків самостійне місце посідає примусове припинення земельних прав суб'єктів (право власності на земельну ділянку і право землекористування), яке іноді називають земельно-правовою відповідальністю. Крім того, до винних осіб, які вчинили земельне правопорушення, можуть бути застосовані заходи адміністративного, дисциплінарного чи кримінального впливу, а за наявності заподіяної шкоди — її відшкодування.

Відповідальність за порушення земельного законодавства виконує низку важливих функцій.

По-перше, вона виступає як засіб забезпечення виконання вимог земельного законодавства.

По-друге, відповідальність у зазначеній сфері є важливим елементом механізму гарантій земельних прав суб'єктів.

По-третє, норми цього інституту стимулюють додержання приписів земельного законодавства.

По-четверте, в умовах переходу економіки країни до ринкових відносин зростає роль компенсаційної функції юридичної відповідальності.

Відповідальність за порушення земельного законодавства є міжгалузевим інститутом. Вона реалізується з використанням різних за характером заходів впливу на правопорушників. Специфіка їх застосування у кожному випадку залежить від характеру правопорушення та конкретних обставин.

Земельні правопорушення тягнуть за собою юридичну відповідальність винних суб'єктів. Згідно з ч. 1 ст. 211 ЗК України громадяни та юридичні особи несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність відповідно до законодавства за вчинені земельні правопорушення. Можливість застосування до осіб, винних у вчиненні земельних правопорушень, дисциплінарної відповідальності зазначеною статтею прямо не передбачено. Але з цього не випливає, що притягнення порушників земельного законодавства до такої відповідальності взагалі виключається.

Визначення складу земельних правопорушень і порядок притягнення до **адміністративної відповідальності** за їх вчинення встановлюється Кодексом України про адміністративні правопорушення (КпАП). Більшість видів адміністративних земельних правопорушень передбачені у главі 7 «Адміністративні правопорушення в галузі охорони природи, використання природних ресурсів, охорони пам'яток історії та культури» КУпАП. Адміністративна відповідальність пов'язана із застосуванням уповноваженими органами і посадовими особами адміністративних стягнень до суб'єктів, винних у вчиненні адміністративного проступку в галузі земельних відносин. Вона є оперативним засобом впливу на правопорушників і застосовується в адміністративному, іноді — в судовому порядку. Така відповідальність покладається на винних осіб лише за ті проступки, які не є суспільно небезпечними і передбачені чинним адміністративним законодавством. Адміністративні заходи впливу на правопорушників стимулюють додержання ними вимог і правил, закріплених земельним законодавством. Найпоширенішим адміністративним стягненням за вчинені земельні правопорушення є штраф. Правовою підставою притягнення до адміністративної відповідальності є норми земельного і спеціального адміністративного законодавства. Земельні правопорушення, за вчинення яких передбачена адміністративна відповідальність, з урахуванням суб'єктного складу поділяють на три групи — вчинені посадовими особами, посадовими особами і громадянами, тільки громадянами.

Низка порушень земельного законодавства через свою суспільну небезпечність утворює склад злочинів. Тому до них застосовується **кримінальна відповідальність**. Чинний ККУ передбачає перелік «земельно-правових» складів злочинів, що вміщені в розділі VIII кодексу «Злочини проти довкілля». Такий вид відповідальності застосовується тільки судами за вчинення суспільно небезпечних земельних правопорушень, тобто злочинів. Міри покарання за їх вчинення визначаються КК України. Порушення одних і тих самих правил використання та охорони земель або вчинення аналогічних

протиправних дій тягнуть за собою, з урахуванням усіх фактичних обставин в одних випадках, кримінальну, в інших — адміністративну відповідальність.

Певні особливості властиві **цивільно-правовій відповідальності**. Серед порушень земельного законодавства, що зумовлюють настання цивільно-правової відповідальності, самостійну групу становлять угоди щодо земельних ділянок, які укладені із порушенням встановленого законом порядку, тобто не відповідають вимогам закону. Стаття 210 ЗК України передбачає, що такі угоди (купівлі-продажу, дарування, застави, обміну земельних ділянок) визнаються недійсними за рішенням суду. Ця норма наводить вичерпний перелік таких цивільно-правових угод.

Загальні підстави і правові наслідки визнання угод щодо земельних ділянок недійсними встановлені цивільним законодавством, зокрема § 2 глави 16 розділу IV ЦК України. Так, угоди (правочини), що не відповідають вимогам закону, не породжують виникнення у сторін прав та обов'язків, будь-яких бажаних результатів, незалежно від волі цих сторін. Правові наслідки укладення таких угод (правочинів) при визнанні їх недійсними за рішенням суду зводяться до двосторонньої реституції (поновлення сторін у попередньому стані).

Слід зазначити, що серед угод щодо земельних ділянок варто виділяти ті, які укладаються стосовно земельних ділянок, що не включені до ринкового обігу і взагалі не можуть виступати предметом угод. Йдеться, зокрема, про земельні ділянки, які перебувають у державній власності і не можуть передаватися у комунальну чи приватну власність (землі атомної енергетики та космічної системи, земельні ділянки зон відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи тощо) (ст. 84 ЗК).

Чинне законодавство покладає обов'язок на підприємства, установи, організації і громадян відшкодувати збитки, завдані ними внаслідок порушення земельного законодавства, у порядку і розмірах, визначених законодавством. Винні особи несуть цивільно-правову відповідальність незалежно від їх притягнення до кримінальної або адміністративної відповідальності за порушення земельного законодавства у випадках, встановлених законом. Крім того, відшкодування заподіяних збитків стаття 152 ЗК України розглядає як один із способів захисту прав на земельні ділянки.

Підстави та порядок відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам визначені правовими приписами глави 24 ЗК України. Збитками, що завдані названим суб'єктам, слід вважати наявні, дійсні прямі збитки, до складу яких включаються: вартість будинків і споруд, плодоягідних, декоративних, лісових, деревно-чагарникових та інших багаторічних насаджень, вартість зрошувальних чи осушувальних систем, конкретні витрати на поліпшення якісного стану земель чи ґрунтів тощо. Відшкодуванню підлягають і неoderжані доходи у всіх випадках, коли вони обґрунтовані.

За наявності підстав відшкодування збитків, закріплених ст. 156 ЗК України (погіршення якості ґрунтового покриву та інших корисних властивостей сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників; приведення сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників у непридатний для використання стан; неoderжання доходів за час тимчасового

невикористання земельної ділянки), якщо вони є результатом порушення земельного законодавства, відшкодуванню підлягають збитки, що включають не лише суму коштів на відшкодування пошкодження, погіршення самих земель або ґрунтів, а й витрати на відшкодування негативних наслідків, які спричинили винні особи внаслідок вчинення неправомірних дій, що унеможливають подальше цільове використання відповідних земельних ділянок.

Застосування цивільно-правової відповідальності за земельні правопорушення характеризується тим, що, крім збитків, які виражаються у грошовій формі, в результаті неправомірних дій можливе вчинення екологічної шкоди. Сутність останньої зводиться головним чином до певного погіршення якісного стану довкілля. Така шкода може бути спричинена забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства.

Важливою особливістю застосування цивільно-правової відповідальності виступає закріплення законом гарантій прав осіб, яким завдана шкода в результаті порушення земельного законодавства. Такі особи мають право на відшкодування неодожданих доходів за час, необхідний для відновлення земельних ділянок до стану, придатного для використання за цільовим призначенням.

Правовою основою цивільно-правової відповідальності у галузі земельних відносин є вимоги ЗК України (статті 156, 157 і 211), статті інших законів, а також норми спеціальних нормативних актів. Але Кодекс і зазначені закони безпосередньо не визначають засобів цивільно-правової відповідальності за порушення земельного законодавства. Вони містять лише посилання на спеціальні нормативно-правові акти. З урахуванням того, що загальні принципи цивільно-правової відповідальності закріплені земельним законодавством щодо відносин з використання та охорони земель, норми цивільного законодавства застосовуються субсидіарно, якщо ці відносини не регулюються спеціальним законодавством.

В умовах розвитку ринкових відносин та включення певної частини земельних ресурсів до цивільно-правового обігу важливого значення набуває договірна цивільно-правова відповідальність за порушення земельного законодавства, що впливає з договірних відносин. Таку відповідальність виділяють з урахуванням підстав виникнення прав та обов'язків, за порушення яких її встановлено. Вона може наставати у сфері земельних відносин не тільки у формі відшкодування збитків, а й позбавлення, наприклад, суб'єктивного земельного права за невиконання або неналежне виконання конкретного зобов'язання, що виникло з договору.

У тих випадках, коли за порушення земельного законодавства не настає ні кримінальна, ні адміністративна відповідальність, можливе настання **дисциплінарної відповідальності**, що являє собою застосування до осіб, які перебувають у трудових відносинах з підприємством, установою чи організацією, винних у вчиненні дисциплінарних проступків земельного правового характеру, заходів особистого впливу у вигляді накладення дисциплінарних стягнень.

Зазначена відповідальність застосовується на підставі загальних норм трудового законодавства за вчинені дисциплінарні проступки земельно-правового характеру. Вона настає за порушення особами трудових обов'язків, які стосуються земельних інтересів. Об'єктом дисциплінарних проступків у галузі земельного права є земельний правопорядок. Суб'єктами такої відповідальності виступають лише ті працівники та посадові особи підприємств, установ та організацій, до чиїх трудових обов'язків входить додержання вимог земельно-правових норм.

Якщо внаслідок порушення норм земельного законодавства особами, винними в невиконанні трудових обов'язків, буде заподіяно матеріальну шкоду земельним ресурсам, настає їх матеріальна відповідальність. Вона полягає в покладенні на працівників і посадових осіб підприємств, які перебувають у трудових відносинах з цими підприємствами і вчинили порушення земельного законодавства, внаслідок якого підприємству заподіяно матеріальну шкоду або порушені його матеріальні інтереси, обов'язку відшкодувати цю шкоду чи компенсувати заподіяні збитки у встановленому порядку.

Висновки до лекції.

Юридична відповідальність за порушення земельного законодавства – важлива складова правового забезпечення раціонального використання та охорони земель. Вона має місце у межах правовідносин між суб'єктом, який порушив приписи земельно-правової норми, з одного боку, і державою в особі її органів – з іншого. Юридична відповідальність спрямована на стимулювання додержання земельно-правових норм, відновлення порушених земельних прав, а також на запобігання вчиненню земельних правопорушень.

Тема 6. Загальна характеристика екологічного права України.

1. Поняття та предмет екологічного права України.
2. Метод, система і принципи екологічного права.
3. Джерела екологічного права.
4. Екологічні права та обов'язки громадян.

1. Екологічне право — це комплексна галузь права, якою регулюються суспільні відносини в галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки в інтересах теперішнього і майбутніх поколінь.

Назва галузі походить від терміна «екологія» (грецьк. *oikos* — будинок, житло, місце мешкання, *logos* — наука) і буквально означає «наука про місце і умови життя людини».

Під *предметом* українського екологічного права розуміють специфічні для нього *відносини в галузі взаємодії суспільства з навколишнім природним середовищем*. Ці відносини є органічними і стійкими, що зумовлює стабільність галузі екологічного права.

Характер екологічних відносин тісно пов'язаний з **об'єктом екологічного права** — це *природні і природно-антропогенні цінності, з приводу яких складаються відповідні відносини*.

Об'єкт екологічного права не є однорідним. Відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» виділяють навколишнє природне середовище в цілому та три його головні елементи: природні ресурси; природні території та об'єкти, що підлягають особливій охороні; здоров'я і життя людей (ст. 5).

Навколишнє природне середовище визначається «як сукупність природних і природно-соціальних умов та процесів». З цього випливає, що не середовище є складною екосистемою, якій властиві не тільки суто природні, а й природно-антропогенні закономірності.

До *природних ресурсів* у широкому значенні належать усі природні блага, які слугують задоволенню потреб людини, а у вузькому — природні джерела для задоволення потреб матеріального виробництва. При цьому за законом державній охороні й регулюванню використання підлягають природні ресурси, як залучені в господарський оборот, так і невикористовувані в народному господарстві в даний період (ст. 5).

Відповідно до Закону «Про охорону навколишнього природного середовища» до *природних територій і об'єктів, що підлягають особливій охороні*, належать території та об'єкти природно-заповідного фонду, курортні та лікувально-оздоровчі, рекреаційні, водозахисні, полезахисні та інші (ст. 60).

Усе різноманіття відповідних територій та об'єктів охоплюється поняттям **екологічної мережі**. Відповідно до Закону України «Про екологічну мережу України» (2004) ця мережа утворюється з метою поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу території України, збереження ландшафтного та біорізноманіття, місць оселення та зростання цінних видів тваринного і рослинного світу, генетичного фонду, шляхів міграції тварин через поєднання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також інших територій, які мають особливу цінність для охорони навколишнього природного середовища і відповідно до законів та міжнародних зобов'язань України підлягають особливій охороні (ст. 3).

Об'єктом еколого-правової охорони є і людина. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» фактично знімає це питання. Ним передбачено, що здоров'я і життя людей підлягають державній охороні від негативного впливу несприятливої екологічної обстановки (ст. 5).

2. Метод екологічного права — це сукупність засобів і способів впливу на учасників суспільних відносин з метою забезпечення правових вимог щодо охорони навколишнього природного середовища та екомережі, раціонального використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки.

Найбільш широко у сфері еколого-правового регулювання використовується імперативний адміністративно-правовий метод. Це виявляється у встановленні дозволів та заборон, нормуванні, сертифікації, ліцензуванні та екологічній

експертизі, застосуванні заходів адміністративної відповідальності за екологічні правопорушення тощо.

Під системою екологічного права як галузі права розуміють його внутрішню структуру, основними складовими елементами якої є підгалузі, правові інститути і норми права. Вони мають бути узгоджені між собою.

До найбільш розвинутих інститутів екологічного права належать інститути природокористування, забезпечення екологічної безпеки та охорони природних територій та об'єктів екомережі. Виділяють також інститути права власності на природні ресурси; екологічних прав громадян; управління і контролю; нормування, ліцензування, аудиту й експертизи; юридичної відповідальності за екологічні правопорушення тощо.

Характерною особливістю екологічного права як комплексної галузі є включення до неї визнаних на сьогодні інших галузей права — земельного, гірничого, водного, лісового, фауністичного і атмосфероохоронного.

Аналіз українського екологічного права і чинного законодавства дає змогу виділити такі найважливіші для галузі принципи:

— *системності та комплексності у регулюванні екологічних відносин*. Цей принцип є визначальним для науково обгрунтованого формування галузі екологічного права і зумовлений закономірностями зв'язків у системі «людина — навколишнє природне середовище». Для цієї галузі він відіграє роль інтегруючого чинника. З ним також пов'язані повнота, всебічність і якість правового регулювання екологічних відносин;

— *пріоритетність права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля* (ст. 50 Конституції України, ст. 9 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища»). Цей принцип випливає із загального конституційного принципу про те, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» (ст. 3 Конституції);

— *сталого розвитку як основи гармонійного розв'язання соціальних, економічних і екологічних проблем*. Цей принцип впроваджується в українське екологічне право в контексті прийнятого на Конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992) «Порядку денного на XXI століття». Ідеї цього документа знайшли відображення, зокрема, в основних напрямках державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки. У них зазначається, що охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини є невід'ємною умовою сталого економічного та соціального розвитку країни. Конкретні заходи щодо цього передбачені у розділі III Основних напрямів —

«Стратегія і тактика гармонійного розвитку виробничого та природно-ресурсного потенціалу»;

— *запобігання екологічній шкоді* (ст. 3 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища»). На реалізацію цього принципу спрямовані державні комплексні програми охорони навколишнього природного середовища, екологічні вимоги законодавства до проектів будівництва, планування та прогнозування, здійснення екологічної експертизи тощо;

— *раціонального використання природних ресурсів* (ст. 40 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища»). Складовими елементами цього принципу є: бережливе, економне ставлення до природних ресурсів у процесі їх використання; здійснення заходів щодо запобігання псуванню, забрудненню і виснаженню природних ресурсів, а також спрямованих на відтворення відновлювальних природних ресурсів; недопущення у процесі використання природних ресурсів їх негативного впливу на стан довкілля;

— *особливої охорони природних територій та об'єктів, що мають підвищену екологічну цінність* (ст. 60 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища»). Йдеться, зокрема, про природні території та об'єкти екосистеми. Особливість їх охорони полягає у встановленні для них спеціального режиму і підвищеної юридичної відповідальності за його порушення;

— *доступу фізичних і юридичних осіб до екологічної інформації* (статті 9, 25 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища»). Ця інформація має бути повною і достовірною. Відповідно до Закону України «Про інформацію» (1992) забезпечення саме такою екологічною інформацією є одним з основних напрямів інформаційної діяльності держави. Законодавчо встановлена юридична відповідальність посадових осіб, які порушують порядок надання екологічної інформації;

— *платності спеціального природокористування* (ст. 3 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища»). Положення екологічного права у цій частині спрямовані на розвиток економічного механізму у сфері раціонального природокористування й охорони довкілля. Вони також впливають із загальноприйнятого принципу «забруднювач платить»;

— *поєднання прав і обов'язків, стимулювання і відповідальності у сфері дії екологічного права* (статті 55, 66 Конституції ст. 3 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища»). Головна ідея цього принципу полягає, з одного боку, в оптимальному забезпеченні екологічних інтересів природокористувачів, а з іншого — у запобіганні споживацькому ставленню до природи, у забезпеченні законності й застосуванні до порушників екологічного законодавства юридичних санкцій;

— *міжнародного екологічного співробітництва* (статті 71, 72 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища»).

3. Під джерелами екологічного права розуміють нормативно-правові акти, якими регулюються відносини у сфері взаємодії навколишнього природного середовища і суспільства.

Можна виділити такі групи джерел екологічного права:

— за юридичною силою — закони і підзаконні акти. Закони посідають провідне місце в ієрархічній структурі законодавства; всі інші нормативно-правові акти видаються на основі, на розвиток і на виконання законів. До цих актів, зокрема, належать укази Президента і постанови Кабінету Міністрів України, накази та інструкції міністерств і відомств, рішення місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування;

— за характером правового регулювання — загальні та спеціальні. До загальних відносять нормативно-правові акти, предметом регулювання яких є як екологічні, так і інші суспільні відносини (Конституція України, Закон України «Про основи національної безпеки України»). Спеціальні акти стосуються виключно екологічних питань (наприклад, Закон «Про охорону навколишнього природного середовища»);

— за предметом правового регулювання — комплексні (Закон «Про охорону навколишнього природного середовища») і природоресурсні (Земельний, Водний та Лісовий кодекси, Закон України «Про тваринний світ» тощо) або ті, якими регулюються окремі питання екологічної діяльності (закони України «Про екологічну експертизу» (1995), «Проекологічний аудит» (2004) та ін.);

— за способом правового регулювання — матеріальні та процесуальні. Нормами матеріальних актів визначаються права й обов'язки, а також юридична відповідальність учасників еколого-правових відносин. Процесуальні акти регулюють процедуру реалізації норм матеріального права. До них, зокрема, належать затверджені Постановою Верховної Ради України від 29 жовтня 1992 р. Порядок обмеження, тимчасової заборони (зупинення) чи припинення діяльності підприємств, установ, організацій і об'єктів у разі порушення ними законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

— за ступенем систематизації — кодифіковані й усі інші. До кодифікованих належить насамперед Закон «Про охорону навколишнього природного середовища», який є трижнем комплексної галузі екологічного права і законодавства. До категорії кодифікованих належать також Земельний, Водний і Лісовий кодекси, Кодекс України про надра, закони України «Про тваринний світ» та «Про охорону атмосферного повітря».

4. Екологічні права — комплексна правова категорія, яка охоплює цілу і систему таких прав, визначену Законом «Про охорону навколишнього природного середовища», відповідно до ст. 9 якого кожен громадянин України має право на:

- а) безпечно для життя та здоров'я навколишнє природне середовище (право на екологічну безпеку);
- б) участь в обговоренні та внесення пропозицій до проектів нормативно-правових актів, матеріалів щодо розміщення, будівництва і реконструкції об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, внесення пропозицій до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, юридичних осіб, що беруть участь в прийнятті рішень з цих питань (право на участь в обговоренні проектів екологічно значимих рішень);
- в) участь у розробці та здійсненні заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального і комплексного використання природних ресурсів;
- г) здійснення загального і спеціального використання природних ресурсів;
- д) об'єднання в громадські природоохоронні формування;
- е) вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) та вільне отримання, використання, поширення та зберігання такої інформації, за винятком обмежень, встановлених законом (право на екологічну інформацію);
- є) участь у публічних слуханнях або відкритих засіданнях з питань впливу запланованої діяльності на навколишнє природне середовище на стадіях розміщення, проектування, будівництва і реконструкції об'єктів та проведенні громадської екологічної експертизи;
- ж) одержання екологічної освіти;
- з) подання до суду позовів до державних органів, підприємств, установ, організацій і громадян про відшкодування шкоди, заподіяної їх здоров'ю та майну внаслідок негативного впливу на навколишнє природне середовище;
- и) оскарження у судовому порядку рішень, дій або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб щодо порушення екологічних прав громадян у порядку, передбаченому законом.
- Екологічний характер мають права, закріплені й іншими законами. Так, Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» в статті 6 проголошено право кожного на охорону здоров'я, що передбачає: безпечно для життя і здоров'я навколишнє природне середовище; санітарно-епідемічне благополуччя території і населеного пункту, де він проживав; безпечні і здорові умови праці, навчання, побуту та відпочинку; достовірну та своєчасну інформацію про стан свого здоров'я і здоров'я населення, включаючи існуючі і можливі фактори ризику та їх ступінь тощо. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» передбачив у статті 4 право на безпечні для здоров'я та життя продукти харчування, питну воду, умови праці, навчання, виховання, побуту, відпочинку та навколишнє природне середовище; участь у розробці,

обговоренні та громадській експертизі проектів програм і планів забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення, внесення пропозицій з цих питань до відповідних органів та інше. Закон України «Про екологічну експертизу» конкретизує можливості громадян та їх об'єднань брати участь у проведенні громадської експертизи об'єктів, визначених у статті 7, при додержанні встановлених цим Законом принципів, вимог та правил.

Екологічні права закріплені також у законах України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку», «Про відходи», «Про захист людини від впливу іонізуючих випромінювань», «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру» та інших.

Наявність сукупності правових норм про екологічні права громадян дає змогу розглядати їх у *об'єктивному значенні*, тобто як комплексний міжгалузевий інститут загальної частини екологічного права. У такому значенні екологічні права виступають правовими приписами, які: а) звернені до законодавця і визначають зміст екологічної політики та інших правових норм; б) формують правозастосовну практику, впливаючи на процес прийняття виважених екологічних рішень; в) є інструментом прямого впливу громадян на екологічну політику і практику.

Тема 7.8. Правові засоби охорони атмосферного повітря і тваринного світу.

Правова охорона водних ресурсів.

1. Правова охорона атмосферного повітря.
2. Правова охорона тваринного світу.
3. Правова охорона вод.

1. Правове регулювання охорони та використання атмосферного повітря в Україні забезпечується законами України «Про охорону атмосферного повітря» та «Про охорону навколишнього природного середовища», а також іншими актами національного законодавства. Предметом атмосфероохоронного законодавства є регулювання відповідних відносин з метою збереження, поліпшення та відтворення стану атмосферного повітря, відвернення і зниження шкідливого хімічного, фізичного, біологічного та іншого впливу на атмосферне повітря, забезпечення раціонального використання атмосферного повітря для виробничих потреб, зміцнення порядку і законності у цій сфері (ст. 1 Закону України «Про охорону атмосферного повітря»).

З метою оцінки стану атмосферного повітря Міністерством охорони здоров'я України встановлені *нормативи гранично допустимих концентрацій* (ГДК) забруднюючих речовин в атмосферному повітрі і рівні шкідливих фізичних впливів на нього. Ці нормативи є єдиними для всієї території України. У необхідних випадках для окремих регіонів можуть встановлюватися більш суворі нормативи.

Діють також *нормативи гранично допустимих викидів забруднюючих речовин* (ГДВ) стаціонарними і пересувними джерелами забруднення, а також нормативи гранично допустимого впливу фізичних та

біологічних факторів, затверджені Мінприроди України та Мінохорони здоров'я України.

У випадках, коли з об'єктивних причин встановлення ГДВ для даного населеного пункту неможливе, встановлюються **тимчасово узгоджені нормативи викидів** (ТУВ). У цьому випадку застосовується

принцип поетапного зниження обсягів забруднюючих речовин, що викидаються в атмосферу. На період реалізації заходів, що забезпечують дотримання нормативів ГДВ, підприємства, які мають стаціонарні джерела забруднення, мають розробляти, узгоджувати з місцевими адміністраціями і представляти на затвердження до відповідних органів проекти нормативів ТУВ та плани поетапного зниження цих викидів відповідно до встановлених нормативів.

З метою забезпечення охорони стану і складу атмосферного повітря Законом України «Про охорону атмосферного повітря» (ст. 11) встановлена дозвільна система регулювання викидів в атмосферу, що породжує відповідні правові наслідки. Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами можуть здійснюватися після отримання дозволу, який видається територіальним органом Мінприроди України за погодженням з територіальним органом Міністерства охорони здоров'я України.

Дозвіл на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами - це офіційний документ, який дає право підприємствам, установам, організаціям та громадянам - суб'єктам господарювання експлуатувати об'єкти, з яких надходять в атмосферне повітря забруднюючі речовини або їх суміші, за умови дотримання встановлених відповідних нормативів гранично допустимих викидів та вимог до технологічних процесів у частині обмеження викидів забруднюючих речовин протягом визначеного в дозволі терміну.

Порядок проведення та оплати робіт, пов'язаних з видачею дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, обліку підприємств, установ, організацій та громадян-підприємців, які отримали такі дозволи, встановлено постановою Кабінету Міністрів України.

Згідно зі ст. 13 Закону України «Про охорону атмосферного повітря» **рівні впливу фізичних та біологічних факторів** на стан атмосферного повітря, вимоги щодо їх скорочення встановлюються відповідним дозволом на основі затверджених нормативів. Порядок розроблення, видачі та оплати робіт, пов'язаних з видачею дозволів на рівні впливу фізичних та біологічних факторів на стан атмосферного повітря, та обліку підприємств, установ, організацій і громадян - суб'єктів господарювання, які отримали такі дозволи, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Дозвіл на експлуатацію устаткування з визначеними рівнями впливу фізичних та біологічних факторів на стан атмосферного повітря - це офіційний документ, який дає право суб'єктам господарювання експлуатувати існуюче та новостворене устаткування за умови дотримання встановлених нормативів гранично допустимих рівнів впливу фізичних та біологічних факторів протягом визначеного в дозволі терміну.

Згідно зі ст. 15 Закону України «Про охорону атмосферного повітря» підприємства, установи, організації та громадяни - суб'єкти підприємницької діяльності, які здійснюють викиди забруднюючих речовин або впливи фізичних та біологічних факторів, що можуть призвести до виникнення надзвичайних екологічних ситуацій техногенного та природного характеру або до надзвичайних екологічних ситуацій, зобов'язані заздалегідь розробити та погодити спеціальні заходи щодо охорони атмосферного повітря відповідно до закону. У разі виникнення таких надзвичайних екологічних ситуацій керівники підприємств, установ, організацій та громадяни - суб'єкти підприємницької діяльності зобов'язані негайно в порядку, визначеному Законом України «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру», повідомити про це органи, які здійснюють державний контроль у галузі охорони атмосферного повітря, і вжити заходів до охорони атмосферного повітря та ліквідації причин і наслідків його забруднення.

До правових заходів охорони атмосферного повітря належить регулювання шкідливого фізичного впливу на атмосферу, зокрема відвернення і зниження шуму.

Чинне законодавство передбачає, що відвернення, зниження і досягнення безпечних рівнів виробничих та інших шумів мають забезпечуватися:

- -створенням і впровадженням малошумних машин і механізмів;
- -удосконаленням конструкцій транспортних та інших пересувних засобів і установок та умов їх експлуатації, а також утриманням у належному стані залізничних і трамвайних колій, автомобільних шляхів, вуличного покриття;
- -розміщенням підприємств, транспортних магістралей, аеродромів та інших об'єктів з джерелами шуму під час планування і забудови населених пунктів відповідно до встановлених законодавством санітарно-гігієнічних вимог, будівельних норм та карт шуму;
- -виробництвом будівельних матеріалів, конструкцій, технічних засобів спорудження житла, об'єктів соціального призначення та будівництвом споруд з необхідними акустичними властивостями;
- -організаційними заходами для відвернення і зниження виробничих, комунальних побутових і транспортних шумів, включаючи запровадження раціональних схем і режимів руху транспорту та інших пересувних засобів і установок у межах населених пунктів.

Згідно зі ст. 24 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації та громадяни при здійсненні будь-яких видів діяльності з метою відвернення і зменшення шкідливого впливу на здоров'я населення шуму, неіонізуючих випромінювань та інших фізичних факторів зобов'язані:

-здійснювати відповідні організаційні, господарські, технічні, технологічні, архітектурно-будівельні та інші заходи щодо попередження утворення та зниження шуму до рівнів, установлених санітарними нормами;

- -забезпечувати під час роботи закладів громадського харчування, торгівлі, побутового обслуговування, розважального та грального бізнесу, культури, при проведенні концертів, дискотек, масових святкових і розважальних заходів тощо рівні звучання звуковідтворювальної апаратури та музичних інструментів у приміщеннях і на відкритих площадках, а також рівні шуму в прилеглих до них жилих і громадських будівлях, що не перевищують рівнів, установлених санітарними нормами;
- -вживати заходів щодо недопущення впродовж доби перевищень рівнів шуму, встановлених санітарними нормами, в таких приміщеннях і на таких територіях (захищені об'єкти): 1) жилих будинків і прибудинкових територіях; 2) лікувальних, санаторно-курортних закладів, будинків-інтернатів, закладів освіти, культури; 3) готелів і гуртожитків; 4) розташованих у межах населених пунктів закладів громадського харчування, торгівлі, побутового обслуговування, розважального та грального бізнесу; 5) інших будівель і споруд, у яких постійно чи тимчасово перебувають люди; 6) парків, скверів, зон відпочинку, розташованих на території мікрорайонів і груп житлових будинків.

Шум на захищених об'єктах при здійсненні будь-яких видів діяльності не має перевищувати рівнів, установлених санітарними нормами для відповідного часу доби.

У нічний час, із двадцять другої до восьмої години, на захищених об'єктах забороняються гучний спів і викрики, користування звуковідтворювальною апаратурою та іншими джерелами побутового шуму, проведення салютів, феєрверків, використання піротехнічних засобів.

Проведення на захищених об'єктах ремонтних робіт, що супроводжуються шумом, забороняється у робочі дні з двадцять першої до восьмої години, а у святкові та неробочі дні - цілодобово. Власник або орендар приміщень, у яких передбачається проведення ремонтних робіт, зобов'язаний повідомити мешканців прилеглих квартир про початок зазначених робіт. За згодою мешканців усіх прилеглих квартир ремонтні та будівельні роботи можуть проводитися також у святкові та неробочі дні. Шум, що утворюється під час проведення будівельних робіт, не має перевищувати санітарних норм цілодобово.

Передбачені частинами 2, 3 та 4 ст. 13 Закону «Про охорону атмосферного повітря» вимоги щодо додержання тиші та обмежень певних видів діяльності, що супроводжуються шумом, не поширюються на випадки:

- 1) здійснення в закритих приміщеннях будь-яких видів діяльності, що супроводжуються шумом, за умов, що виключають проникнення шуму в прилеглі приміщення, в яких постійно чи тимчасово перебувають люди;
- 2) здійснення в закритих приміщеннях будь-яких видів діяльності, що супроводжуються шумом, за умов, що виключають проникнення шуму за межі таких приміщень;
- 3) попередження та/або ліквідації наслідків аварій, стихійного лиха, інших надзвичайних ситуацій;

- 4) надання невідкладної допомоги, попередження або припинення правопорушень;
- 5) попередження крадіжок, пожеж, а також виконання завдань цивільної оборони;
- 6) проведення зборів, мітингів, демонстрацій, походів, інших масових заходів, про які завчасно сповіщено органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування;
- 7) роботи обладнання і механізмів, що забезпечують життєдіяльність жилих і громадських будівель, за умов вжиття невідкладних заходів щодо максимального обмеження проникнення шуму в прилеглі приміщення, в яких постійно чи тимчасово перебувають люди;
- 8) відзначення встановлених законом святкових і неробочих днів, днів міст, інших свят відповідно до рішення місцевої ради, проведення спортивних змагань;
- 9) проведення салютів, феєрверків, інших заходів із використанням вибухових речовин і піротехнічних засобів у заборонений час за погодженням із уповноваженим органом місцевого самоврядування в порядку, передбаченому правилами додержання тиші в населених пунктах і громадських місцях.

Сільські, селищні, міські ради затверджують правила додержання тиші в населених пунктах і громадських місцях, якими з урахуванням особливостей окремих територій (курортні, лікувально-оздоровчі, рекреаційні, заповідні тощо) установлюються заборони та обмеження щодо певних видів діяльності, що супроводжуються утворенням шуму, а також установлюється порядок проведення салютів, феєрверків, інших заходів із використанням вибухових речовин і піротехнічних засобів.

2. Використання об'єктів тваринного світу за чинним законодавством здійснюється у двох правових формах: на праві власності та на праві користування.

Право використання тваринного світу класифікується на види за різними критеріями. Зокрема, *за цільовим використанням тваринного світу* виділяють сукупність норм, якими регулюються:

- -мисливство;
- -рибальство, включаючи добування водних безхребетних тварин і морських ссавців; використання об'єктів тваринного світу в наукових, культурно-освітніх, виховних та естетичних цілях;
- -використання корисних властивостей життєдіяльності тварин - природних санітарів середовища, запилювачів рослин тощо;
- -використання диких тварин з метою отримання продуктів їх життєдіяльності; добування (придбання) диких тварин з метою їх утримання і розведення в напіввільних умовах чи неволі та інші.

Законодавством можуть бути передбачені й інші види використання об'єктів тваринного світу (ст. 20 Закону України «Про тваринний світ»), наприклад, регулювання чисельності хижих та шкідливих тварин, яке передбачене ст. 32 Закону.

За підставами виникнення право використання тваринного світу може бути загальним та спеціальним. У першому випадку об'єкти тваринного світу використовуються громадянами на безоплатній основі, без вилучення об'єктів тваринного світу з природного середовища, за винятком любительського і спортивного рибальства у водоймах загального користування, в межах встановлених законодавством обсягів безоплатного вилову, без відповідних дозволів та для задоволення життєво необхідних наукових, культурно-освітніх, виховних, естетичних, оздоровчих, рекреаційних та інших потреб. При здійсненні загального використання забороняється знищення тварин, руйнування їхніх жител та інших споруд (нір, хаток, лігв, гнізд, мурашників, бобрових загат тощо), порушення середовища існування тварин і порушення умов їх розмноження (ст. 16 Закону України «Про тваринний світ»).

У порядку спеціального використання тваринного світу здійснюються всі види користування тваринним світом: 1) з вилученням тварин (добуванням, збиранням тощо) з природного середовища; 2) лише за спеціальними дозволами (ліцензіями, відстрілочними картками), які видаються в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України на підставі затверджених лімітів (квот) використання об'єктів тваринного світу; 3) на платній основі. Ця вимога поширюється і на власників та користувачів земельних ділянок, на яких перебувають (знаходяться) об'єкти тваринного світу.

За строками користування тваринним світом може бути строковим (на один сезон, на час гніздування, у межах оголошеного терміну полювання) та безстроковим. Строки користування тваринним світом визначаються відповідними державними органами та органами місцевого самоврядування.

Відповідно до Закону України «Про тваринний світ» користувачі мають право в установленому порядку здійснювати лише ті види користування тваринним світом, які їм дозволені. Вони мають право власності на добути (придбані) в законному порядку об'єкти тваринного світу і доходи від їх реалізації; оскаржувати рішення державних органів і посадових осіб, які порушують їх законні права та інтереси. Підприємства, установи, організації та громадяни мають й інші права, передбачені законодавством України щодо використання об'єктів тваринного світу.

Права підприємств, установ, організацій та громадян щодо використання тваринного світу можуть бути обмежені в державних інтересах, а також в інтересах інших користувачів (ст. 34 Закону України «Про тваринний світ»).

Користувачі об'єктів тваринного світу зобов'язані дотримуватися встановлених правил, норм, лімітів, квот, термінів користування тваринним світом. Вони мають застосовувати способи, які не зумовлюють порушення цілісності природних угруповань і забезпечують збереження тварин, яких не дозволено використовувати.

Відповідно до ст. 18 Закону України «Про тваринний світ», Тимчасового порядку справляння плати за спеціальне використання диких тварин, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 січня 1996 р., Порядку справляння плати за спеціальне використання рибних та інших водних живих ресурсів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 квітня 1998 р., зі змінами від 7 лютого 2000 р., користувачі об'єктів тваринного світу зобов'язані своєчасно вносити збір за спеціальне використання об'єктів тваринного світу.

Розмір плати за спеціальне використання тварин обчислюється на підставі доведених користувачам лімітів (квот або дозволених обсягів) спеціального використання тварин та нормативів плати. Плата за спеціальне використання об'єктів тваринного світу зараховується до Державного бюджету України. Платники несуть відповідальність за повноту обчислення і своєчасне внесення до бюджету плати за спеціальне використання об'єктів тваринного світу.

На всіх користувачів тваринного світу покладається обов'язок надавати всебічну допомогу державним та іншим органам, які здійснюють контроль за охороною і

використанням тваринного світу безперешкодно допускати їх до перевірки всіх об'єктів, де утримуються, переробляються та реалізуються об'єкти тваринного світу своєчасно виконувати їх законні вимоги та розпорядження.

Ряд обов'язків покладається лише на підприємства, установи і організації, а також громадян, які ведуть мисливське та рибне господарства, а саме: проводити первинний облік чисельності і використання диких тварин, вивчати їх стан та характеристики угідь, де вони перебувають, подавати таку інформацію органам, що здійснюють державний облік тварин та облік їх використання, ведення державного кадастру і моніторингу тваринного світу; проводити комплексні заходи, спрямовані на відтворення, в тому числі штучне, диких тварин, збереження і поліпшення середовища їх перебування; здійснювати заходи щодо виконання екологічних програм різного рівня з питань охорони, використання і відтворення тваринного світу; негайно інформувати природоохоронні органи, ветеринарні, санітарно-епідеміологічні служби про виявлення захворювань тварин, погіршення стану середовища їх перебування; виникнення загрози знищення га випадки загибелі тварин; здійснювати комплексні заходи щодо профілактики і боротьби із захворюваннями; здійснювати охорону об'єктів тваринного світу в межах закріпленої території, в тому числі видів, занесених до Червоної книги України і до переліків видів тварин, які підлягають особливій охороні; самостійно припиняти використання об'єктів тваринного світу в разі погіршення їх стану та умов існування, зниження відтворюючої здатності та виникнення загрози знищення тварин; негайно вживати заходів до усунення негативного впливу на тварин і середовище їх перебування.

Відповідно до ст. 39 Закону України «Про тваринний світ» підприємства, установи, організації і громадяни при здійсненні будь-якої діяльності, що впливає або може вплинути на стан тваринного світу, зобов'язані забезпечувати охорону середовища існування, умов розмноження і шляхів міграції тварин. Це підтверджує, що під час використання об'єктів тваринного світу забезпечується охорона тваринного світу шляхом здійснення комплексу заходів, спрямованих на збереження, відтворення і використання тваринного світу (розділ IV Закону України «Про тваринний світ»). Охорона тваринного світу передбачає комплексний підхід до вивчення стану, розроблення і здійснення заходів щодо охорони та поліпшення екологічних систем, у яких перебуває і складовою якої є тваринний світ (ст. 36).

Закон передбачає умови та підстави припинення права спеціального використання об'єктів тваринного світу. Зокрема, таке право припиняється в разі: закінчення строку, на який було надано відповідний дозвіл чи інший документ на право їх використання; добровільної відмови підприємств, установ, організацій та громадян від використання об'єктів тваринного світу; припинення діяльності підприємства, установи, організації та громадян, які використовували об'єкти тваринного світу; порушення порядку спеціального використання об'єктів тваринного світу.

Право використання об'єктів тваринного світу також може бути припинено на підставі рішення суду в разі систематичного невиконання встановлених законодавством правил, норм, інших вимог або договірних обов'язків щодо охорони, використання і відтворення об'єктів тваринного світу, а також в інших випадках, передбачених законодавством.

Припинення права спеціального використання об'єктів тваринного світу здійснюється шляхом анулювання спеціального дозволу в порядку, визначеному законодавством. Це звільняє осіб від зобов'язань щодо відшкодування збитків, заподіяних внаслідок порушення законодавства про охорону і використання тваринного світу.

Кожний з конкретних видів користування тваринним світом має свою специфіку. Враховуючи особливе значення таких видів використання тваринного світу, як полювання та рибальство, відповідно ведення мисливського та рибного господарства, вони розглянуті далі більш детально.

Щодо інших видів використання зазначаємо, що *використання об'єктів тваринного світу в наукових, культурно-освітніх, виховних та естетичних цілях* регулюється ст. 28 Закону «Про тваринний світ». Закон виділяє використання без вилучення тварин з природного середовища та з вилученням їх з природного середовища.

Використання об'єктів тваринного світу у зазначених цілях *без вилучення тварин з природного середовища* може здійснюватися підприємствами, установами, організаціями та громадянами безоплатно і без спеціальних дозволів: шляхом спостереження, мічення, фотографування тощо. Таке використання допускається без заподіяння шкоди тваринам і середовищу їх перебування та без порушення прав інших користувачів тваринного світу.

В окремих випадках таке використання об'єктів тваринного світу може бути заборонене або обмежене, особливо щодо рідкісних тварин або таких, що зникають. Зокрема, забороняється фотографування з близької відстані, бо це може призвести до зміни середовища їх перебування, а отже, до їх загибелі.

Використання об'єктів тваринного світу у наукових, культурно-освітніх, виховних та естетичних цілях *з вилученням з природного середовища* може здійснюватися методами мисливства та рибальства тільки за спеціальними дозволами, які видаються згідно з правилами, що встановлюються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища.

Використання об'єктів тваринного світу у наукових, культурно-освітніх, виховних та естетичних цілях може здійснюватися за плату без вилучення тварин із середовища їх перебування.

На підприємства, установи, організації та на громадян, які здійснюють таке використання тваринного світу, покладається обов'язок забезпечення комплексного використання і збереження для подальших наукових досліджень добутого зоологічного матеріалу.

Добування (придбання) диких тварин з метою утримання і розведення у неволі чи напіввільних умовах врегульовано ст. 31 Закону України «Про тваринний світ». Суб'єктами його можуть бути підприємства, установи, організації і громадяни. Об'єктами цього виду можуть бути тварини, крім занесених до Червоної книги України, вилучені з природного середовища за спеціальними дозволами та за визначену в установленому порядку плату. Оскільки метою утримання і розведення у неволі чи напіввільних умовах тварин є отримання продуктів їх життєдіяльності у комерційних та інших цілях, спеціальні дозволи видаються після погодження питань можливості утримання і розведення диких тварин у неволі чи напіввільних умовах з органами санітарно-епідеміологічного, ветеринарного контролю, з місцевими радами та іншими органами. Такі дозволи видають місцеві органи спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища. Вважаються незаконно добутими дикі тварини, що утримуються в неволі чи напіввільних умовах без дозволу на їх вилучення з природного середовища та без інших документів, що засвідчують законність їх придбання.

Правила добування диких тварин, а також їх утримання і розведення в напіввільних умовах чи в неволі встановлюються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища за погодженням із спеціально уповноваженими центральними органами виконавчої влади з питань мисливського господарства та полювання і рибного господарства.

Порядок *використання корисних властивостей життєдіяльності тварин* визначено ст. 29 Закону України «Про тваринний світ», яка передбачає, що об'єктами цього виду використання є природні санітари середовища, запилювачі рослин, інші тварини - жуки, метелики, бджоли тощо. Цей вид використання здійснюється у природних умовах без вилучення тварин та їх знищення, без погіршення середовища їх перебування та без заподіяння іншої шкоди тваринам.

Користувачами цього виду є здебільшого лісгосподарські і сільськогосподарські підприємства, інші підприємства і організації, а також громадяни, які ведуть фермерське,

селянське господарство тощо. В окремих випадках можливе вилучення тварин у зазначених цілях (наприклад, переселення жуків або інших комах з одного місця в інше).

Правові основи використання диких тварин з метою отримання продуктів їх життєдіяльності, як то використання диких бджіл для отримання меду і воску, гірських баранів для отримання пуху під час їх линьки, оленів - для отримання їх рогів тощо, передбачені ст. 30 Закону України «Про тваринний світ».

Використання тварин у зазначених цілях може мати місце: без вилучення тварин із середовища перебування; без знищення тварин; без погіршення середовища їх перебування.

3. Загальне водокористування здійснюється громадянами для задоволення їх потреб (купання, плавання на човнах, любительське і спортивне рибальство, водопій тварин, забір води з водних об'єктів без застосування споруд або технічних пристроїв та з криниць) безкоштовно, без надання відповідних дозволів.

Спеціальне водокористування — це забір води з водних об'єктів із застосуванням споруд або технічних пристроїв та скидання в них зворотних вод. Залежно від мети використання водних об'єктів виділяють: спеціальне водокористування для задоволення питних і господарсько-побутових потреб населення; спеціальне водокористування та користування водними об'єктами для лікувальних, курортних і оздоровчих цілей; спеціальне водокористування та користування водними об'єктами для потреб галузей економіки. Спеціальне водокористування здійснюється юридичними і фізичними особами на підставі дозволу і за плату.

Заходами, спрямованими на охорону вод, є:

- 1) визначення територій зі спеціальним водоохоронним режимом користування;
- 2) заходи щодо охорони вод у процесі виробничої та **іншої** господарської діяльності;
- 3) заходи щодо запобігання шкідливим діям вод та аваріям на водних об'єктах і ліквідації їх наслідків.

До територій зі спеціальним водоохоронним режимом належать: водоохоронні зони, прибережні захисні смуги, смуги виділення, берегові смуги водних шляхів, зони санітарної охорони, території та об'єкти природно-заповідного фонду, до складу яких входять водні об'єкти.

Водоохоронні зони встановлюються для створення сприятливого режиму водних об'єктів, попередження їх забруднення, засмічення і вичерпання, знищення навколководних рослин і тварин, а також зменшення коливань стоку вздовж річок, морів та навколо озер, водосховищ та інших водойм. Проекти цих зон розробляються на замовлення органів водного господарства та інших спеціально уповноважених органів, узгоджуються з державними органами екології та природних ресурсів, державними органами земельних ресурсів, власниками землі, землекористувачами і затверджуються відповідними місцевими державними адміністраціями та виконавчими комітетами місцевих рад.

Прибережна захисна смуга — частина водоохоронної зони відповідної ширини вздовж річки, моря, навколо водойм, на якій встановлено більш суворий режим господарської діяльності, ніж на решті території водоохоронної зони. Прибережні захисні смуги встановлюються по обидва береги річок та навколо водойм уздовж урізу води у межений період (період річного циклу, протягом якого спостерігається низька водність) шириною: для малих річок, струмків і потічків, а також ставків площею менше 3 гектарів — 2,5 метра; для середніх річок, водосховищ на них, водойм, а також ставків площею понад 3 гектари — 50 метрів; для великих річок, водосховищ на них та озер — 100 метрів, якщо крутизна схилів перевищує три градуси, мінімальна ширина прибережної захисної смуги подвоюється. У межах існуючих населених пунктів прибережна захисна смуга встановлюється з урахуванням конкретних умов, що склалися. Уздовж морів та навколо морських заток і лиманів виділяється прибережна захисна смуга шириною не менше двох кілометрів від урізу води.

У прибережних захисних смугах уздовж річок, навколо водойм та на островах забороняється: розорювання земель (крім підготовки ґрунту для залуження і залісення), а також садівництво та городництво; зберігання та застосування літніх таборів для худоби; будівництво будь-яких споруд (крім гідротехнічних, гідрометричних та лінійних), у тому числі баз відпочинку, дач, гаражів та стоянок автомобілів; миття та обслуговування транспортних засобів і техніки; влаштування звалищ сміття, гноєсховищ, накопичувачів рідких і твердих відходів, кладовищ, скотомогильників, полів фільтрації тощо.

У прибережних захисних смугах уздовж морів, морських заток і лиманів та на островах у внутрішніх морських водах забороняється: застосування стійких та сильнодіючих пестицидів; влаштування полігонів побутових та промислових відходів і накопичувачів стічних вод, влаштування вигребів для накопичення господарсько-побутових стічних вод обсягом більше 1 кубічного метра на добу, влаштування полів фільтрації та створення інших споруд для приймання і знезаражування рідких відходів

Правовий режим прибережних захисних смуг визначається статтями 88-90 ВК України.

Смуги відведення є складовою водоохоронних зон. Особливий режим користування ними встановлюється для забезпечення потреб експлуатації та захисту від забруднення, пошкодження і руйнування магістральних, міжгосподарських та інших каналів на зрошувальних і осушувальних системах, гідротехнічних та гідрометричних споруд, а також водойм і гребель на річках. Розміри смуг відведення та режим користування ними встановлюються за проектом, який розробляється і затверджується водокористувачами за погодженням із державними органами екології і природних ресурсів та державними органами водного господарства.

Берегові смуги водних шляхів встановлюються на судноплавних водних шляхах за межами міських поселень для проведення робіт, пов'язаних із судноплаством. Щодо визначення розміру берегових смуг водних шляхів, режиму господарської діяльності на них встановлено ті самі вимоги, що й до встановлення смуг відведення та користування ними.

Перелік внутрішніх водних шляхів, що належать до категорії судноплавних, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 12 червня 1996 р. № 640, а Порядок установа берегових смуг водних шляхів та користування ними затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 14 квітня 1997 р. № 347. Встановлено, що у межах берегових смуг водних шляхів дозволяється: влаштування причалів, установа пристроїв для навантаження і розвантаження самохідних суден і барж, тимчасових пристроїв для швартування суден і наплавних споруд, а також тимчасове зберігання вантажів та механічної тяги суден: установа берегових навігаційних знаків; установа гідрометеорологічних постів; зберігання твердого палива для суден підприємств і організацій водного транспорту, а також тимчасове зберігання суднового обладнання; влаштування тимчасових зимових приміщень і проведення інших робіт у разі випадкової зимівлі чи виходу з експлуатації судна.

Зони санітарної охорони встановлюються з метою забезпечення охорони водних об'єктів у районах забору води для централізованого водопостачання населення, лікувальних та оздоровчих потреб. Межі зони санітарної охорони водних об'єктів встановлюються органами місцевого самоврядування на їх території за погодженням з державними органами земельних ресурсів, санітарно-епідеміологічного нагляду, екології і природних ресурсів, водного господарства. У разі розташування зони санітарної охорони на територіях двох і більше областей їх межі встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Зони санітарної охорони поверхневих та підземних водних об'єктів входять до складу водоохоронних зон і поділяються на три пояси особливого режиму:

—перший пояс (сурового режиму) включає територію розміщення водозабору, майданчика водопровідних споруд і водопідвідного каналу;

—другий і третій пояси (обмежень і спостережень) включають територію, що призначається для охорони джерел водопостачання від забруднення.

Водні об'єкти, віднесені до територій та об'єктів природно-заповідного фонду, підлягають охороні та використанню відповідно до вимог, встановлених Законом України «Про природно-заповідний фонд України». На водних об'єктах, віднесених до

природно-заповідного фонду, забороняється здійснення будь-якої діяльності, що суперечить їх цільовому призначенню.

З метою охорони вод у процесі виробничої та іншої господарської діяльності водне законодавство особливу увагу приділяє регулюванню охорони вод під час розміщення, проектування, будівництва, реконструкції і введення в дію підприємств, споруд та інших об'єктів, що можуть впливати на стан вод. У процесі цих видів робіт, а також при впровадженні нових технологічних процесів має забезпечуватися раціональне використання вод, передбачатися

технології, які забезпечують охорону вод від забруднення, засмічення і вичерпання, попередження їх шкідливої дії, охорону земель від засолення, підтоплення або пересушення, а також сприяють збереженню природних умов і ландшафтів як безпосередньо в зоні їх розміщення, так і на водозабірній площі водних об'єктів.

Спеціальні заборони встановлені щодо введення в дію підприємств, споруд та інших об'єктів, що впливають на стан вод. Так, забороняється введення в дію:

— нових і реконструйованих підприємств, цехів, агрегатів, комунальних та інших об'єктів, не забезпечених пристроями і очисними спорудами необхідної потужності, що запобігають забрудненню і засміченню вод або їх шкідливій дії, та необхідною вимірювальною апаратурою, що здійснює облік об'ємів забору і скидання води;

— зрошувальних і обводнювальних систем, водосховищ і каналів — до проведення передбачених проектами заходів, що запобігають затопленню, підтопленню, заболоченню, засоленню земель і ерозії ґрунтів, а також забрудненню поверхневих та підземних вод скиданням із зрошувальних систем;

— осушувальних систем — до повної готовності водоприймачів та інших споруд відповідно до затверджених проектів;

— водозабірних споруд — без рибозахисних пристроїв та облаштованих відповідно до затверджених проектів зон санітарної охорони водозаборів;

— гідротехнічних споруд — до повної готовності пристроїв для пропускання паводкових вод і риби відповідно до затверджених проектів;

— експлуатаційних свердловин на воду — без оснащення їх водо-регулюючими та контрольно-вимірювальними пристроями.

Забороняється також наповнення водоймища до здійснення передбачених проектами заходів щодо підготовки його ложа.

Спеціальні правові вимоги встановлені щодо *охорони підземних вод*. Підприємства, установи і організації, діяльність яких може негативно впливати на стан підземних вод, повинні здійснювати заходи щодо попередження забруднення підземних вод, а також обладнувати локальні мережі спостережувальних свердловин для контролю за якісним станом цих вод.

Особливій охороні підлягають внутрішні морські води і територіальне море. Законодавство (ст. 102 ВК України) забороняє скидати з суден і плавучих засобів, платформ та інших морських споруд і повітряних суден хімічні, радіоактивні та інші шкідливі речовини, а також радіоактивні або інші відходи, матеріали, предмети та сміття, які можуть спричинити забруднення моря. Правила охорони внутрішніх морських вод територіального моря від забруднення і засмічення затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 29 лютого 1996 р. № 269.

Окремим напрямом охорони вод є забезпечення водності річок, попередження їх виснаження. З цією метою законодавство передбачає здійснення комплексу заходів, що включає:

— створення прибережних захисних смуг;

— створення спеціалізованих служб по догляду за річками, прибережними захисними смугами, гідротехнічними спорудами та підтриманню їх у належному стані;

— впровадження ґрунтозахисної системи землеробства з контур-но-меліоративною організацією території водозабору;

— здійснення агротехнічних, агролісомеліоративних та гідротехнічних протиерозійних заходів, а також створення для організованого відводу поверхневого стоку відповідних споруд (водостоки, перепуски, акведуки тощо) під час будівництва та експлуатації шляхів, залізниць та інших інженерних комунікацій;

— впровадження водозберігаючих технологій, а також здійснення інших водоохоронних заходів, передбачених законодавством, на підприємствах, в установах і організаціях, розташованих у басейні річки;

— створення гідрологічних пам'яток природи тощо.

З метою оцінки екологічного стану басейну річки та розробки заходів щодо раціонального використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів має складатися паспорт річки. Такий паспорт розробляється на річки, які мають площу водозбору до 50 тис. квадратних кілометрів, за замовленням водогосподарських організацій Держводгоспу України. Паспорт річки має містити уніфіковані зведені основні дані про водний режим, фізико-географічні особливості, використання природних ресурсів і екологічну обстановку в басейні річки.

Особливій охороні підлягають малі річки. До них належать річки з площею водозбору до 2 тис. квадратних кілометрів (ч. 4 ст. 79 ВК України). З метою охорони водності малих річок забороняється: змінювати рельєф басейну річки; руйнувати русла пересихаючих річок, струмки та водотоки; випрямляти русла річок та поглиблювати їх дно нижче природного рівня або перекривати їх без улаштування водостоків, перепусків чи акведуків; зменшувати природний рослинний покрив і лісистість басейну річки; розорювати заплавні землі та застосовувати на них засоби хімізації; проводити осушувальні меліоративні роботи на заболочених ділянках та урочищах у верхів'ях річок; надавати земельні ділянки у заплавах річок під будь-яке будівництво (крім гідротехнічних, гідрометричних та лінійних споруд), а також садівництва та городництва; здійснювати інші роботи, що можуть негативно впливати чи впливають на водність річки і якість води в ній.

Шкідливою дією вод є: наслідки повені, що призвели до затоплення і підтоплення земель та населених пунктів; руйнування берегів, захисних дамб та інших споруд; заболочення, підтоплення і засолення земель, спричинені підвищенням рівня ґрунтових вод внаслідок ненормованої подачі води під час зрошення, витікання води з водопровідно-каналізаційних систем та перекриття потоків підземних вод при розміщенні великих промислових та інших споруд; осушення земель, зумовлене забором підземних вод у кількості, що перевищує встановлені обсяги відбору води; забруднення (засолення) земель у районах видобування корисних копалин, а також після закінчення експлуатації родовищ та їх консервації; ерозія ґрунтів, утворення ярів, зсувів і селей.

З метою запобігання шкідливим діям вод мають вживатися спеціальні заходи, а саме: залуження та створення лісонасаджень на прибережних захисних смугах, схилах, балках та ярах; будівництво протиерозійних, гідротехнічних споруд, земляних валів, водоскидів, захисних дамб, водосховищ-регуляторів; спорудження дренажу; укріплення берегів тощо.

У разі загрози стихійного лиха, пов'язаного зі шкідливою дією вод, місцеві ради із залученням підприємств, організацій зобов'язані вжити невідкладних заходів щодо запобігання цьому лихові, а в разі його настання — щодо негайної ліквідації його наслідків.

Місцеві ради зобов'язані інформувати населення про аварію, стихійне лихо, їх масштаби, можливе порушення екологічної безпеки та про вжиті заходи щодо ліквідації їх наслідків.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1. Загальна характеристика земельного права України.

План.

1. Поняття та предмет земельного права.
2. Поняття галузі земельного права. Види земельних правовідносин, їх склад.
3. Завдання і методи земельного права.
4. Система земельного права.
5. Принципи земельного права.
6. Джерела земельного права.
7. Правове забезпечення земельної реформи.

Завдання.

Провести колоквиум за таким переліком питань для обговорення:

1. Поняття та особливості джерел земельного права.
2. Класифікація джерел земельного права.
3. Конституція України в системі джерел земельного права України.
4. Закон як джерело земельного права.
5. Підзаконні нормативно-правові акти як джерела земельного права України.
6. Юридична природа локальних нормативних актів місцевих органів державної влади та місцевого самоврядування.
7. Судові рішення в системі земельного права України.
8. Міжнародно-правові акти як джерела земельного права.
9. Судові прецеденти та правові звичаї в земельному праві України.

Рекомендована література:

Аграрне право України: Підручник для вищих навчальних закладів/ За ред. О.О. Погрібного. – К. Істина, 2004. -445с.

Аграрное, земельное и экологическое право Украины /в 2-х частях/, Учебное пособие. Общ. ред. А.А. Погребного, И.И. Каракаша. – Х.: Одиссей, 2001. – 400с.

Андрейцев В.І. Правові засади земельної реформи і приватизації земель в Україні: Навч.-практ. посіб. – К. Істина, 1999. -319с.

Гутаріна К. На шляху вдосконалення аграрного і земельного законодавства. Адвокат. – 2005. - №5. – С.14-15.

Даниленко А. Нормативно-правове забезпечення земельної реформи. Голос України.-2003.-11 липня.-С.10.

Даниленко А.С. Стан та перспективи нормативно-правового забезпечення земельної реформи. Землевпорядний вісник. 2003. №3.-С.2-4.

Екологічне право України. Підручник для юрид. спец. вищ. навч. Закладів. За ред. А.П. Гетьмана та М.В. Шульги.-Х.: Право, 2005. – 381с.

Жушман В.П. Аграрне право та законодавство України. Навч.-практ. посібник.- Х. Одиссей, 2003. – 446с.

Земельне законодавство України. Зб. нормат.-прав. актів. /станом на 1 грудня 2003р/. – К.: Істина, 2004. – 288с.

Земельне право України. Підручник. За ред. О.О. Погребного та І.І. Каракаша. – К. Істина, 2003. – 445с.

Земельний кодекс України. Коментар за ред. А.П. Гетьмана. – Х.: Одісей, 2002. – 599с.

Земельні правовідносини: новели законодавства та їх перспективи. Авт.-упоряд.: В.П.Артеменко, О.С.Врублевський. – К. Ін-т громад. сусп-ва, ТОВ «ІКЦ «Леста», 2005. -54с.

Земельное право. Учеб. для вузов. Отв. ред. С.Н. Боголюбов. – М. Норма-Инфра-М, 1999. – 387с.

Ковтун М.Г. Земельне право: Курс лекцій для студ. юрид. вузів та факультетів. –К.: Юмана, 2001. -207с.

Кулинич П.Ф. Проблеми взаємодії норм цивільного і земельного права у регулюванні земельних відносин//Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2006. - №3. – С.56-59.

Мілімко Л. Особливості земельних відносин за Земельним кодексом України // Право України. – 2007. - №2. – С.60-62.

Мірошниченко А.М. Проблемні питання правового забезпечення управління в галузі земельних відносин// Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2005. - №7. – С.55-57.

Мірошниченко А.М. Проблемні правові питання поділу земель на категорії// Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2005. - №12. – С.42-45.

Науково-практичний коментар Земельного кодексу України/ За ред. В.В. Медведчука. – К. Юрінком Інтер, 2004. –653с.

Носік В. Проблеми кодифікації земельного законодавства України // Право України.-2006.-№11.-С.94-98.

Носік В.В. Право власності на землю за Конституцією України// Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2004. №11. – С.48-50.

Організаційні питання аграрної реформи в Україні: Монографія/ За ред. В.І. Семчика. – К.: Ін-т держ. і права ім. В.М.Корецького, 2003. – 279с.

Правове регулювання земельних відносин: Навч. посіб. для вищих освіт. закладів III-IV рівнів акредитації / За ред. В.В.Горлачука. – Миколаїв: Іліон, 2005. – 237с.

Природноресурсове право України: Навч. посіб. для вищ. навч. закладів/ За ред. І.І. Каракаша. – К.: Істина, 2005. -374с.

Титова Н. Новий Земельний кодекс України: екологізація його норм// Підприємництво, господарство і право.-2002.-№7.-С.94-97.

Титова Н. Новий Земельний кодекс України: позитивні та негативні аспекти// Право України.-2002.-№4.-С.70-76.

Яніцький В. Земельна правоздатність громадян// Право України.-2006.-№11.-С.98-101.

Тема 2. Види земель та їх правовий статус. Права та форми власності на землю.

План.

1. Види земель та їх правовий статус.
2. Поняття права власності на землю.
3. Суб'єкти права власності на землю.
4. Форми власності на землю в Україні.
5. Набуття та реалізація права на землю.

Завдання.

Розв'язати задачу.

Громадянину Горову 67 років. Стан його здоров'я погіршився, тому він повідомив ранньою весною голову сільської ради, що відмовляється від своєї ділянки площею 0,25 га, яку мав у постійному користуванні. Влітку державний інспектор з використання та охорони земель склав протокол про те, що його ділянка поросла бур'янами, і встановив 30 денний строк усунення недоліків. Але протягом цього часу Горов не зміг виконати припису інспектора, через що на нього було накладено адміністративне стягнення. Поясніть дії інспектора.

Розв'язання задачі:

I рівень:

Студент повністю самостійно вирішує задачу.

II рівень:

Пропонується для розв'язання задачі використати:

1. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року// Відомості Верховної Ради. - 2002. - N 3-4.- Ст.27.
2. Закон України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» від 9 червня 2003 року//Відомості Верховної Ради. – 2003. - N 39. - Ст.350.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення// Кодекси України: В 3-х кн. – К.: Юрінком Інтер, 2003 – Кн.1.

III рівень:

Студенту рекомендується ознайомитися зі змістом вказаних норм законодавства та дати обгрунтовану відповідь на питання, поставлене в задачі:

Земельний кодекс України: ст.ст.140, 142-144:

Кодекс України про адміністративні правопорушення: ст.52:

Закон України «Про державний контроль за використанням та охороною земель»: ст.1.

Проаналізувавши зміст вказаного нормативного матеріалу (згідно з положеннями про складання схем класифікуючого характеру та наведеним зразком у підрозділі 6.3) скласти схему:

«Суб'єкти права державної власності на землю»

Рекомендована література:

Аграрне право України: Підручник для вищих навч. закладів/ За ред. О.О. Погрібного. – К.: Істина, 2004. -445с.

Аграрное, земельное и экологическое право Украины: в 2-х частях : Учебное пособие/ Общ. Ред. А.А. Погребного, И.И. Каракаша. – Х.: Одиссей, 2001. – 400с.

Андрейцев В.І. Правові засади земельної реформи і приватизації земель в Україні: Навч.-практ. посіб. – К.: Істина, 1999. -319с.

Гутаріна К. На шляху вдосконалення аграрного і земельного законодавства// Адвокат. – 2005. - №5. – С.14-15.

Даниленко А. Нормативно-правове забезпечення земельної реформи// Голос України.-2003.-11 липня.-С.10.

Даниленко А.С. Стан та перспективи нормативно-правового забезпечення земельної реформи// Землевпорядний вісник.-2003.-№3.-С.2-4.

Екологічне право України: Підручник для юрид. спец. вищ. навч. закладів/ За ред. А.П. Гетьмана та М.В. Шульги.-Х.: Право, 2005. – 381с.

Жушман В.П. Аграрне право та законодавство України: Навч.-практ. посібник.- Х.: Одісей, 2003. – 446с.

Земельне законодавство України: Зб. нормат.-прав. актів: станом на 1 грудня 2003р.. – К.: Істина, 2004. – 288с.

Земельне право України: Підручник/ За ред. О.О. Погребного та І.І. Каракаша. – К.: Істина, 2003. – 445с.

Земельний кодекс України: Коментар/ За ред. А.П. Гетьмана. – Х.: Одісей, 2002. – 599с.

Земельні правовідносини: новели законодавства та їх перспективи/ Авт.-упоряд.: В.П.Артеменко, О.С.Врублевський. – К.: [Ін-т громад. Суп-ва: ТОВ «ІКЦ «Леста»], 2005. -54с.

Земельное право: Учеб. для вузов/ Отв. ред. С.Н. Боголюбов. – М.: Норма-Инфра-М, 1999. – 387с.

Ковтун М.Г. Земельне право: Курс лекцій для студ. юрид. вузів та факультетів. –К.: Юмана, 2001. -207с.

Кулинич П.Ф. Проблеми взаємодії норм цивільного і земельного права у регулюванні земельних відносин//Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2006. - №3. – С.56-59.

Мілімко Л. Особливості земельних відносин за Земельним кодексом України // Право України. – 2007. - №2. – С.60-62.

Мірошниченко А.М. Проблемні питання правового забезпечення управління в галузі земельних відносин// Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2005. - №7. – С.55-57.

Мірошниченко А.М. Проблемні правові питання поділу земель на категорії// Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2005. - №12. – С.42-45.

Науково-практичний коментар Земельного кодексу України/ За ред. В.В. Медведчука. – К.: Юрінком Інтер, 2004. –653с.

Носік В. Проблеми кодифікації земельного законодавства України // Право України.-2006.-№11.-С.94-98.

Носік В.В. Право власності на землю за Конституцією України// Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2004. - №11. – С.48-50.

Організаційні питання аграрної реформи в Україні: Монографія/ За ред. В.І. Семчика. – К.: Ін-т держ. і права ім. В.М.Корецького, 2003. – 279с.

Правове регулювання земельних відносин: Навч. посіб. для вищих освіт. закладів III-IV рівнів акредитації / За ред. В.В.Горлачука. – Миколаїв: Іліон, 2005. – 237с.

Природноресурсове право України: Ніч. посіб. для вищ. навч. закладів/ За ред. І.І. Каракаша. – К.: Істина, 2005. -374с.

Титова Н. Новий Земельний кодекс України: екологізація його норм// Підприємництво, господарство і право.-2002.-№7.-С.94-97.

Титова Н. Новий Земельний кодекс України: позитивні та негативні аспекти// Право України.-2002.-№4.-С.70-76.

Яніцький В. Земельна правоздатність громадян// Право України.-2006.-№11.-С.98-101.

Тема 3. Право користування землею. Гарантії прав на землю.

План.

1. Право постійного землекористування. Орендне землекористування.
2. Поняття та види земельних сервітутів.
3. Використання земельних ділянок або прав на них на підставі цивільно-правових договорів.
4. Поняття гарантії прав на землю.

Завдання.

Розв'язати задачу.

Власник земельної ділянки Астахов, не маючи на ній водойми та водопроводу, звернувся до власника сусідньої земельної ділянки Дмитрова з проханням дозволити йому забір води з озерця, що розташоване на землі останнього, та прохід до цього озерця. Власник сусідньої земельної ділянки заперечив, мотивуючи це тим, що плату за землю здійснює він і тому лише він вправі користуватися своєю земельною ділянкою та всім, що на ній розташовано. Поки йшли суперечки, насадження на земельній ділянці Астахова були знищені спекою. Які правовідносини мають місце? Яку пораду ви дасте Астахову?

Рекомендована література:

Алексеева С. Развитие правовых основ земельного сервитута// Підприємництво, господарство і право. – 2005. - №10.

Земельне право України: Підручник/ За ред. О.О. Погребного та І.І. Каракаша. – К.: Істина, 2003. – 445с.

Земельний кодекс України: Коментар/ За ред. А.П. Гетьмана. – Х.: Одиссей, 2002. – 599с.

Земельное право: Учеб. для вузов/ Отв. ред. С.Н. Боголюбов. – М.: Норма-Инфра-М, 1999. – 387с.

Ковтун М.Г. Земельне право: Курс лекцій для студ. юрид. вузів та факультетів. –К.: Юмана, 2001. -207с.

Науково-практичний коментар Земельного кодексу України/ За ред. В.В. Медведчука. – К.: Юрінком Інтер, 2004. –653с.

Тема 4. Правове регулювання землеустрою та ведення державного земельного кадастру.

План.

1. Поняття та зміст землеустрою.

2. Види землеустрою, система землевпорядних органів та їх функції, землевпорядний процес.
3. Державний земельний кадастр.

Завдання.

Проаналізувавши зміст нормативного матеріалу скласти схему: «Види оцінки земельної ділянки».

Рекомендована література:

Земельне право України: Підручник/ За ред. О.О. Погребного та І.І. Каракаша. – К.: Істина, 2003. – 445с.

Земельний кодекс України: Коментар/ За ред. А.П. Гетьмана. – Х.: Одісей, 2002. – 599с.

Земельное право: Учеб. для вузов/ Отв. ред. С.Н. Боголюбов. – М.: Норма-Инфра-М, 1999. – 387с.

Ковтун М.Г. Земельне право: Курс лекцій для студ. юрид. вузів та факультетів. –К.: Юмана, 2001. -207с.

Кудрявцев А. Компетенція органів державного управління в сфері використання і охорони земельних ресурсів// Юридична Україна. – 2005. - №12. – С.37-39.

Науково-практичний коментар Земельного кодексу України/ За ред. В.В. Медведчука. – К.: Юрінком Інтер, 2004. –653с.

Панцир С. Державне управління земельними ресурсами в Україні: сучасний стан та перспективи в контексті світового досвіду//Парламент.-2002.- №1-2.-С.55-58.

Тема 5.Відповідальність за порушення земельного законодавства.

План.

1. Відповідальність в сфері земельного права: поняття, особливості, види.
2. Земельне правопорушення: поняття, склад.
3. Кримінальна відповідальність за порушення земельного законодавства.
4. Адміністративна відповідальність за порушення земельного законодавства.
5. Матеріальна та дисциплінарна відповідальність за порушення земельного законодавства.
6. Цивільно-правова відповідальність за порушення земельного законодавства.

Завдання.

Розв'язати задачу.

Громадяни Воронін та Перепиченко разом придбали земельну ділянку за договором купівлі-продажу для городництва. Через рік Воронін вирішив продати свою частку земельної ділянки, на що Перепиченко заперечував. Воронін звернувся до суду з позовом про відшкодування шкоди, яка ніби-то була завдана йому порушенням його права на відчуження належного йому майна через втрату вигідного покупця. В якій формі власності перебувала ця земельна ділянка? Який вид відповідальності просить застосувати Воронін? Який порядок вирішення спору, що виник?

Рекомендована література:

Гавриш С.Б. Кримінально-правова охорона довкілля в Україні.-К.: ВРУ: Інститут законодавства, 2002. – 631с.

Данількевич М.І . Адміністративне право України: Навч посібник. – Дніпропетровськ: Юридична академія МВС України, 2005. -420с.

Жуковский А.Г. Административная ответственность: вопросы теории и практики. – Х.: Право, 2002. -223с.

Забарний Г.Г., Калюжний Р.А., Шкарупа В.К. Адміністративне право України: Навчальний посібник.. – К.: Вид-во Паливода Я.В., 2003. – 210с.

Земельне право України: Підручник/ За ред. О.О. Погребного та І.І. Каракаша. – К.: Істина, 2003. – 445с.

Земельний кодекс України: Коментар/ За ред. А.П. Гетьмана. – Х.: Одіссей, 2002. – 599с.

Земельное право: Учеб. для вузов/ Отв. ред. С.Н. Боголюбов. – М.: Норма-Инфра-М, 1999. – 387с.

Ковтун М.Г. Земельне право: Курс лекцій для студ. юрид. вузів та факультетів. –К.: Юмана, 2001. -207с.

Кодекс України про адміністративні правопорушення: Науково-практичний коментар. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 567с.

Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар/ За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – Х.: ТОВ “Одіссей”, 2004. - 1152с.

Лук’янець Д.М. Інститут адміністративної відповідальності: Монографія. – К.: Вид-во Паливода Я.В., 2001. -224с.

Науково-практичний коментар Земельного кодексу України/ За ред. В.В. Медведчука. – К.: Юрінком Інтер, 2004. –653с.

Харитонов Е.О., Саниахметова Н.А. Гражданское право Украины: Учебник: - Х.: Одиссей, 2004. – 959с.

Цивільний кодекс України: Коментар/ За заг. ред. Харитонова Є.О.. – Х.: ТОВ “Одіссей”, 2004. – 856с.

Цыганюк Ю. Земельные и имущественные паи в сельском хозяйстве.-Х.: Фактор, 2002. -187с.

Тема 6. Загальна характеристика екологічного права України.

План.

1. Поняття та предмет екологічного права України.
2. Метод, система і принципи екологічного права.
3. Джерела екологічного права.
4. Екологічні права та обов’язки громадян.

Завдання

1. Розкрийте питання:

- **1.** Форми взаємодії суспільства і природи. Екологічна функція держави. Головні складові реалізації державної екологічної політики.
- **2.** Поняття екологічного права.

- 3. Предмет і об'єкт екологічного права.
- 4. Методи правового регулювання в екологічному праві.
- 5. Система екологічного права.
- 6. Принципи екологічного права.
- 7. Загальна характеристика джерел екологічного права.

2.Розв'яжіть задачу:

Обласна рада прийняла рішення про спорудження заводу по переробці вторинної сировини і побутових відходів. Матеріали нС-спорудження цього об'єкта пройшли державну екологічну експертизу і отримали в цілому позитивний висновок. Інженер Гайдуцький К. оскаржив цей висновок до обласної Ради народних депутатів, вважаючи його необ'єктивним. На його думку, такі підприємства самі є джерелом підвищеної екологічної небезпеки, а тому спорудження його в зоні житлової забудови є незаконним. Обласна Рада відмовила йому у визнанні висновку державної екологічної експертизи недійсним. Тоді він звернувся зі скаргою до міського суду.

Визначити коло суспільних правовідносин.

Чи підлягає скарга задоволенню?

Вирішити справу.

Рекомендована література:

- 1.**Конституція** України. Просвіта. -К., 1996.
- 2.**Закон** України "Про охорону навколишнього природного середовища" // ВВР України. - 1991. - № 41 (зі змінами і доповненнями).
- 3.**Земельний** кодекс / Істина. - К., 2002.
- 4.**Закон** України "Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України з питань по охороні навколишньою природного середовища" // Голос України. - 1996. - 9 квіт.
- 5.**Закон** України «про екологічний аудит» від 24.06.2006р. № 1862-IV // Відомості Верховної Ради України. 204. № 45 – с. 500.
6. Указ президента України № 452/2011 «Про Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України».
7. Указ президента України від 08.04.2011р. №445 «Про державне агентство земельних ресурсів України».
8. Указ президента України від 13.04.2011р. №453 «Про державне агентство водних ресурсів України».
9. Указ президента України від 13.04.2011р. №458 «Про державне агентство лісових ресурсів»
10. Указ президента України від 16.04.2011р. № 484 «Про державне агентство рибного господарства України».
11. Указ президента України від 13.04.2011р. № 454 «Положення про дерекоінспекцію України».
12. Положення Про Держгеонадра України затверджено Указом президента України від 06.04.2011р. № 391.
13. Положення Про Державне агентство екологічних інвестицій України затверджено Указом президента України від 13.04.2011р. № 455

14. Положення Про Міністерство аграрної політики України затверджено Указом президента України від 23.04.2011р.
15. Положення «Деякі питання Державної служби України з надзвичайних ситуацій» затверджено Указом президента України від 16.01.2013р. № 20/2013.
16. Положення Про Міністерство охорони здоров'я України затверджено Указом президента України від 13.04.2011р.
17. Положення Про Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України затверджено Указом президента України від 31.05.2011р.
18. Положення Про Міністерство енергетики та вугільної промисловості України затверджено Указом президента України від 06.04. 2011р.
19. Положення Про Міністерство фінансів України затверджено Указом президента України від 08.04. 2011р.
20. Положення Про Міністерство інфраструктури України затверджено Указом президента України від 12.05.2011р.
21. 1. Андрейцев, В. І. Право екологічної безпеки [Текст]: навч. та наук.-практ. посіб. / В. І. Андрейцев. — К. : Знання-Прес, 2002. — 332 с.
22. Балюк, Г. І. Екологічне право України: конспект лекцій у схемах (Загальна і Особлива частина) [Текст]: навч. посіб. / Г. І. Балюк. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 192 с.
23. Водне право України [Текст]: навч. посіб. / В. О. Процевський, О. М. Шуміло. — К. : Центр учб. л-ри, 2012. — 176 с.
24. Гетьман, А. П. Вступ до теорії еколого-процесуального права України [Текст] : навч. посіб. / А. П. Гетьман. — Х.: Основа, 1998. — 205с.
25. Екологічне право України. Академічний курс [Текст] : підручник. — 2-ге вид. / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. — К.: Юрид. думка, 2008. — 720 с.
26. б. Екологічне право України [Текст]: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. І.І. Каракаша. — Одеса : Фенікс, 2012. — 788 с.
27. Екологічне право України. Загальна частина [Текст]: навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Шуміло. — Х.: ХНУВС, 2010. — 292 с.
28. Екологічне право України. Особлива частина [Текст] : навч. посіб. / О. М. Шуміло (кер. авт. кол.), В. А. Зуєв, І. В. Бригадир та ін. — К.: Центр учб. л-ри, 2013. — 432 с.
29. Екологічне право України в запитаннях та відповідях [Текст]: навч. посіб. / А. П. Гетьман, М. В. Шульга, Г. В. Анісімова, А. К. Соколова. — Х. : ТОВ «Одіссей», 2007. — 480 с.
30. Кобецька, Н. Р. Екологічне право України [Текст]: навч. посіб. / Н. Р. Кобецька. — К.: Юрінком Інтер, 2007. — 352 с.
31. Ковтун, О. М. Правова охорона територій та об'єктів природно-заповідного фонду України [Текст] : навч. посіб. / О. М. Ковтун. — К. : Прецедент, 2010,—229 с.
32. Козак, З. Доступ до правосуддя з питань довкілля [Текст] : посібник / З. Козак, І. Тустановська. — Львів : Мета, 2002. — 200 с.
33. Костицький, В. В. Екологічне право України [Текст]: підручник / В. В. Костицький. — Дрогобич : Коло, 2013. — 360 с.

34. Кравченко, С. М. Актуальні проблеми міжнародного права навколишнього середовища [Текст]: підручник / С. М. Кравченко, А. О. Андрусевич, Дж. Бонайн ; під заг. ред. С. М. Кравченко. — Львів : Вид. центр ЛНУ, 2002. — 336 с.

Тема 7. Правові засоби охорони атмосферного повітря і тваринного світу. Правова охорона водних ресурсів.

План.

1. Правова охорона атмосферного повітря.
2. Правова охорона тваринного світу.
3. Правова охорона вод.

Завдання

Розкрийте питання:

1. Води як об'єкт правового регулювання використання, відтворення та охорони.
2. Право водокористування та його види.
3. Особливості управління і контролю в галузі використання, відтворення і охорони вод.
4. Правова охорона вод.
5. Відповідальність за порушення водного законодавства.

Рекомендована література:

1. *Конституція* України. Просвіта. -К., 1996.
2. *Закон* України "Про охорону навколишнього природного середовища" // ВВР України. - 1991. - № 41 (зі змінами і доповненнями).
3. *Земельний* кодекс / Істина. - К., 2012.
4. Водний кодекс України від 06.06.1995 р. (з наступними змінами та доповненнями) за № 213-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — №24. —Ст. 214.
5. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. (з наступними змінами та доповненнями) за № 1264-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — №41. —Ст. 546.
6. Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки: Закон України від 21.09.2000 р. за № 1989-ІІІ // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 47. — Ст. 405.
7. Про Загальнодержавну програму розвитку водного господарства: Закон України від 17.01.2002 р. (з наступними змінами та доповненнями) за № 2988-ІІІ // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 25. — Ст. 172.
8. Про екологічну мережу України: Закон України від 24.06.2004 р. за № 1864-ІV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 45. — Ст. 502.
9. Про виключну (морську) економічну зону України: Закон України від 16.05.1995 р. (з наступними змінами та доповненнями) за № 16295-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — №21. —Ст. 152.
10. Про питну воду і питне водопостачання: Закон України від 10.01.2002 р. (з наступними змінами та доповненнями) за № 2556-ІІІ // Офіційний вісник України. — 2002. — № 6. — Ст. 223.

11. Про Загальнодержавну програму «Питна вода України» на 2006-2020 р.: Закон України від 03.03.2005 р. за № 2455-ІУ // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 15. — Ст. 243.

12. Порядок обмеження, тимчасової заборони (зупинення) чи припинення діяльності підприємств, установ, організацій і об'єктів у разі порушення ними законодавства про охорону навколишнього природного середовища: Затверджений Постановою Верховної Ради України від 29.10.1992 р. за № 2751-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 46. — Ст. 637.

13. Про основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки: Постанова Верховної Ради України від 05.03.1998 р. за № 188/98-ВР // Відомості Верховної Ради. — 1998. — № 38-39. — Ст. 248.

14. Комплексна програма захисту сільських населених пунктів і сільськогосподарських угідь від шкідливої дії вод на період до 2010 року та прогноз до 2020 року (з додатками): Затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 03.07.2006 р. за № 901 // Офіційний вісник України. — 2006. — №27. — Ст. 1942.

15. Про затвердження Порядку розроблення та затвердження нормативів питного водопостачання: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.08.2004 р. за № 1107 // Офіційний вісник України. — 2004. — № 34. — Ст. 2272.

16. Положення про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів: Затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 10.08.1992 р. (з наступними змінами та доповненнями) № 459 // Зібрання постанов Уряду України. — 1992. — №9. — Ст. 217.

17. Положення про порядок установлення лімітів використання ресурсів загальнодержавного значення: Затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 10.08.1992 р. (з наступними змінами та доповненнями) № 459 // Зібрання постанов Уряду України. — 1992. — № 9. — Ст. 217.

18. Про затвердження порядку користування землями водного фонду: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.05.1996 р. за

19. № 502 //Зібрання постанов Уряду України. — 1996. — № 11. — Ст. 326.

20. Порядок погодження та видачі дозволів на спеціальне водокористування: Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 р. за № 321 //Офіційний вісник України. — 2002. — № 12. —Ст. 590.

21. Порядок видачі дозволів на проведення робіт на землях водного фонду: Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 12.07.2005 р. за № 557 // Офіційний вісник України. — 2005. — №28.—Ст. 1631.

22. Порядок визначення розмірів і меж водоохоронних зон та режиму ведення господарської діяльності на них: Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 08.05.1996 р. (з наступними змінами та доповненнями) за № 486 // Зібрання постанов Уряду України. — 1996. — № 10. — Ст. 318.

23. Про правовий режим зон санітарної охорони водних об'єктів: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.12.1998 р. за № 2024 // Офіційний вісник України. — 1998. — № 51. — Ст. 1890.

24. Правила охорони внутрішнього моря і територіальних вод від забруднення та засмічення: Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 29.02.1996 р. за № 269 у новій ред. від 29.03.2002 за № 431 // Офіційний вісник України. — 2002. — №14. — Ст. 741.

25. Про затвердження Правил охорони поверхневих вод від забруднення зворотними водами: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.1999 р. за № 465 // Офіційний вісник України. — 1999. — №213. — Ст. 518.

26. Порядок ведення державного водного кадастру: Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 08.04.1996 р. (з наступними змінами та доповненнями) за №2 413 // Зібрання постанов Уряду України. — 1996. — №2\0. — Ст. 292.

27. Про затвердження Порядку складання паспортів річок і порядку установлення берегових смуг водних шляхів та користування ними: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.04.1997 р. (з наступними змінами та доповненнями) за №2 347 // Офіційний вісник України. — 1997. — № 16. — Ст. 80.

28. Порядок обліку місць масового відпочинку населення на водних об'єктах: Затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2002 р. (з наступними змінами та доповненнями) № 264 // Офіційний вісник України. — 2Ш.—Ш 11. —Ст. 508.

29. Про затвердження Порядку здійснення державного моніторингу вод: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.07.1997 р. (з наступними змінами та доповненнями) за № 815 // Зібрання постанов Уряду України. — 1996. — №2\5. — Ст. 403.

30. Порядок визначення розмірів і меж водоохоронних зон та режиму ведення господарської діяльності на них: Затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 08.05.1996 р. (з наступними змінами та доповненнями) за № 486 // Зібрання постанов Уряду України. — 1996. — № 10. — Ст. 318.

31. Перелік водних об'єктів, що відносяться до категорії лікувальних: Затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 11.12.1996 р. (з наступними змінами та доповненнями) за № 1499 // Зібрання постанов Уряду України. — 1996. — №21. — Ст. 584.

32. Перелік внутрішніх водних шляхів, віднесених до категорії судноплавних: Затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 12.06.1996 р. (з наступними змінами та доповненнями) за №2 640 // Зібрання постанов Уряду України. — 1996. — № 13. — Ст. 364.

33. Порядок відшкодування збитків, завданих водокористувачам припиненням права або умов спеціального водокористування: Затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 14.08.1996 р. (з наступними змінами та доповненнями) за № 966 // Зібрання постанов Уряду України. — 1996. — № 16. — Ст. 453.

34. Такси для обчислення розміру відшкодування та сплати збитків, заподіяних підприємствами, організаціями і громадянами України, іноземними юридичними особами та іноземними громадянами, внаслідок забруднення із суден, кораблів та інших плавучих засобів територіальних і внутрішніх морських вод України: Додаток до Постанови Кабінету Міністрів України від 03.07.1995 р. (з наступними змінами та доповненнями) за № 484 // Зібрання

постанов Уряду України. — 1995. — №9. — Ст. 235.

35. Методика розрахунку розмірів збитків від забруднення нафтою: Затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 26.04.2003 р. за № 631 // Офіційний вісник України. — 2003. — № 18-19. — Ст. 844.

36. Методика розрахунку розмірів збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів: Затверджена Наказом Мінекобезпеки від 18.05.1995 р. (з наступними змінами та доповненнями) за № 37 // Бюлетень нормативних актів України. — 1995.—№11. —С. 4; 1996. — №4. — С.4.

37. Про затвердження Переліку річок та водойм, що віднесені до водних об'єктів місцевого значення: Наказ Держкомводгоспу від 03.06.1997 р. за №2 41 // Офіційний вісник України. — 1998. — №11.—Ст. 60.

38. Положення про здійснення органами Держкомводгоспу України контролю за раціональним використанням, охороною та відтворенням водних ресурсів: Затверджено наказом Держкомводгоспу від 29.01.2001 р. за № 20 // Офіційний вісник України. — 2001. — №7. — Ст. 299.

39. Методика розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення правил охорони водних ресурсів на землях водного фонду, пошкодження водогосподарських споруд і пристроїв, порушення правил їх експлуатації: Затверджена наказом Держкомводгоспу від 29.12.2001 р. за № 290 // Офіційний вісник України. — 2002. — № 4. — Ст. 151.

Тема 8. Правовий режим використання та охорони надр та лісів

1. Надра як об'єкт правового регулювання, використання та охорони.
2. Право користування надрами та його види.
3. Правова охорона надр.
4. Відповідальність за порушення законодавства про надра.
5. Ліси як об'єкт правової охорони та використання
6. Правове регулювання використання та охорони лісів
7. Юридична відповідальність за порушення лісового законодавства

Рекомендована література:

1. ***Конституція*** України. Просвіта. -К., 1996.
2. ***Земельний кодекс*** / Істина. - К., 2012.
3. Кодекс про надра від 27.07.1994р.
4. Лісовий кодекс України від 21.01.1994р.
5. Закон України «Про тваринний світ» від 13.12.2001р.
6. Закон України «Про мисливське господарство та полювання» від 22.01.2000р.
7. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. (з наступними змінами та доповненнями) за № 1264-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. — 1991.—№41. — Ст. 546.
8. Закон України «Про концесії» від 16.07.1999р.
9. Про нафту та газ: Закон України від 12.07.2004 р. за № 2665-Ш // Офіційний вісник України. — 2001. — № 33. — Ст. 1524.

10. Гірничий закон України від 06.10.1999 р. (з наступними змінами та доповненнями) за № 1127-ХГУ// Офіційний вісник України. — 1999. — №43. — Ст. 2125.

11. Про Державну геологічну службу України: Закон України від 04.11.1999 р. (з наступними змінами та доповненнями) за № 1216-ХІУ // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — №43. — Ст. 456.

12. Про виключну (морську) економічну зону України : Закон України від 16.05.1995р.

13. Закон України «Про угоди про розподіл продукції» від 14.09.1999р.

14. Закон України «Про державне регулювання відобутку, виробництва і використання дорогоцінних матеріалів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними» від 14.11.1997р.

15. Закон України «Про відобування і переробку уранових руд» від 19.11.1997р

16. Закон України «Про поводження з радіоактивними відходами» від 30.06.1995р.

17. Закон України «Про особливості приватизації вугледобувних підприємств» від 12.04.2012р.

18. Про затвердження Порядку державного обліку родовищ запасів і проявів корисних копалин: Постанова Кабінету Міністрів України від 31.01.1995р.

19. Про затвердження Положення про порядок списання запасів корисних копалин з обліку гірничо-добувного підприємства: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.1995р.

20. Про затвердження Положення про надання гірничих відводів: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.1995 р.

21. Положення про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів і встановлення лімітів використання природних ресурсів загальнодержавного значення затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 10.08.1992 р., в редакції від 21 грудня 2012 року.

22. Про затвердження Положення про стадії геологорозвідувальних робіт на тверді корисні копалини: Постанова Каб. Міністрів України від 15.02.2000 № 19.

23. Положенням про порядок розпорядження геологічною інформацією, затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 13 червня 1995 року № 42.

24. Положення про Зелену книгу України затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2002 р.

25. Постановою Кабінету Міністрів України «Порядок спеціального використання лісових ресурсів» від 23 травня 2007 р.

26. Екологічне право України. Особлива частина [Текст] : навч. посіб. / О. М. Шуміло (кер. авт. кол.), В. А. Зуєв, І. В. Бригадир та ін. —К.: Центр учб. л-ри, 2013. — 432 с.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Самостійна робота – вид позааудиторної роботи студента навчального характеру, яка спрямована на вивчення програмного матеріалу.

Під час самостійної роботи студент повинен самостійно опрацювати конспекти лекцій, літературу, нормативні акти, судову практику до тем, що виносяться на практичні заняття. Формами самостійної роботи є: доопрацювання матеріалів лекцій; виконання домашніх завдань; робота в інформаційних мережах; опрацювання додаткової літератури; складання конспектів тем, що виносяться для самостійного вивчення; підготовка до контрольних навчальних заходів.

Методичні рекомендації щодо самостійної роботи студентів з дисципліни «Екологічне право України»

Самостійна робота студентів (СРС) є складовою навчального процесу, важливим чинником, який формує вміння навчатися, сприяє активізації засвоєння студентами знань та їх реалізації.

Мета СРС – сприяти засвоєнню в повному обсязі навчальної програми та формуванню самостійності як особистісної риси та важливої професійної якості, сутність якої полягає в умінні систематизувати, планувати та контролювати власну діяльність.

Завдання СРС – засвоєння певних знань, умінь, навичок, закріплення та систематизація здобутих знань, їх застосування при виконанні практичних завдань та творчих робіт, а також виявлення прогалин у системі знань із предмета.

СРС забезпечується навчально-методичним комплексом дисципліни «Земельне та екологічне право України», методичними матеріалами для практичних та семінарських занять, методичними матеріалами для самостійної роботи студентів, конспектами лекцій, підручниками та навчальними посібниками.

Роль викладачів і кафедри в організації самостійної роботи студентів визначається двома основними задачами:

а) допомогти студенту в придбанні навичок самостійної роботи з вивчення навчальної дисципліни, роботи над книгою, конспектуванню, використанню нормативно-правового матеріалу, ознайомленню з практикою, підготовці доповідей і рефератів для наукових студентських конференцій чи семінарських занять і т.д.

б) забезпечити необхідний контроль за самостійним вивченням студентами навчального матеріалу.

Основними формами організації і контролю за самостійною роботою студентів з боку викладача можуть бути визнані наступні:

а) проведення консультацій (індивідуальних, з окремими студентами і так званих «тематичних», загальних для групи, курсу і т.д.), а іноді і загальних лекцій (бесід) на тему: «Як працювати над книгою», «Методика конспектування», «Як підбирати необхідну літературу», «Як користатися довідниками по законодавству», «Як узагальнювати практику» та т.ін.

Виклик на консультації з метою перевірки самостійної роботи студентів може провадитися і вибірково або по групах.

б) проведення колоквіумів по групах у спеціально відведений для кожної групи час, але не більш одного-двох разів за семестр, з метою перевірки засвоєння навчального матеріалу (чи окремих питань і тем курсу), ведення конспектів, вивчення практики.

в) проведення в навчальний час, використовуючи частину лекції чи семінарського заняття, невеликих письмових робіт з опрацьованого студентами матеріалу з метою перевірки якості засвоєння вивченого матеріалу й уміння студентів викладати свої думки, робити самостійні висновки й узагальнення. У випадку незадовільного виконання письмової роботи викладач може зобов'язати студента до повторного виконання такого академічного завдання.

г) перегляд конспектів, складених студентами по рекомендованій літературі.

д) перевірка словників-визначень необхідних по даній дисципліні юридичних термінів і понять.

е) перевірка рефератів.

Види СРС

З урахуванням змісту, цілей та завдань, що вирішуються у процесі виконання різних форм СРС, вирізняються чотири основних види самостійної роботи:

- I – самостійна робота, що забезпечує підготовку до поточних аудиторних занять;
- II – пошуково-аналітична робота;
- III – наукова робота;
- IV – стажування, практика на підприємствах та в організаціях або практичний тренінг.

Тема 1. Землі України.

1. Склад та цільове призначення земель України.
2. Землі сільськогосподарського призначення.
3. Землі житлової та громадської забудови.

4. Землі природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення.
5. Землі оздоровчого призначення.
6. Землі рекреаційного призначення.
7. Землі історико-культурного призначення.
8. Землі лісогосподарського призначення.
9. Землі водного фонду.
10. Землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення.

Завдання: проаналізувати вказані питання згідно із Земельним кодексом України та заповнити таблицю:

Вид земель Визначення Склад Використання

Тема 2. Права на землю.

1. Право власності на землю.
2. Право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб або для забудови.
3. Добросусідство.
4. Обмеження прав на землю.

Завдання: проаналізувавши зміст нормативного матеріалу заповнити таблицю:

Вид права обмеженого користування чужою земельною ділянкою	Зміст	Підстави виникнення	Підстави припинення	Можливість відчуження	Права суб'єктів	Обов'язки суб'єктів

Тема 3. Набуття та реалізація права на землю.

1. Приватизація земельних ділянок.
2. Продаж земельних ділянок або прав на них на конкурентних засадах.
3. Припинення прав на землю.

Завдання: проаналізувавши зміст Земельного кодексу України заповнити таблицю «Спільна власність на землю» (ст.ст.86-89 ЗК)

Вид спільної власності на землю	Підстави виникнення права спільної власності на землю	Права учасників спільної власності на землю

Тема 4. Охорона земель.

Завдання: складіть конспект тем, що виносяться на самостійне вивчення.

1. Завдання, зміст і порядок охорони земель.
2. Використання техногенно забруднених земель.

3. Консервація земель.

Тема 5. Управління в галузі використання та охорони земель.

Завдання: складіть конспект тем, що виносяться на самостійне вивчення.

1. Встановлення та зміна меж адміністративно-територіальних одиниць.
2. Планування використання земель.
3. Контроль за використанням та охороною земель.
4. Моніторинг земель.

Проаналізувавши зміст вказаного нормативного матеріалу скласти схеми:

- «Документація з оцінки земель»
ст.ст.20,23 Закону України «Про оцінку земель».
- «Державний реєстр землі»
ст. 202 ЗК та Закону України «Про Державний земельний кадастр».

Практичні завдання

Методичні рекомендації до вирішення задач:

Вирішенню задач має передувати глибоке вивчення рекомендованих джерел, спеціальної обов'язкової і додаткової літератури, законодавчих та підзаконних актів, узагальнень судової, прокурорської та управлінської практики застосування законодавства в сфері цивільно-правової відповідальності.

Безпосереднє вирішення задач потрібно розпочинати з уважного і ретельного вивчення та засвоєння фактичних обставин фабули викладеної справи, що мають юридичне значення, які викладені у відповідних умовах задачі. Важливо врахувати, що чітке розуміння обставин справи дає можливість визначити коло суспільних відносин в сфері, що розглядається та інших споріднених правовідносин та застосувати відповідні правові норми регулятивного чи забезпечувального спрямування.

На підставі теоретичних знань, аналізу чинного законодавства далі необхідно ретельно визначити особливості правовідносин, їх характер, види, класи та внутрішні структурні елементи - підстави виникнення, суб'єктний і об'єктний склади, охарактеризувати зміст цих правовідносин, тобто права і обов'язки суб'єктів, при необхідності вказати на підстави їх зміни або припинення. Такий підхід дає змогу найбільш чітко і вірно визначити необхідну підгалузь, правовий інститут, конкретний законодавчий чи підзаконний акт або правову норму (групу норм) нормативно-правового акта, що регулює безпосередньо вказані правовідносини в сфері застосування цивільно-правової відповідальності.

Після встановлення фактичних обставин справи і вибору відповідної правової норми (групи чи системи норм) необхідно дати вказаним обставинам достовірну, повну і логічну науково обгрунтовану юридичну кваліфікацію, використавши при цьому сукупність способів тлумачення правових норм (спеціально-юридичних, граматичних, логічних, системних тощо).

Вирішення кожного казусу має супроводжуватися короткою характеристикою питань відповідної теми курсу, які впливають зі змісту задачі з обов'язковим посиланням на джерела опублікування відповідних законодавчих чи підзаконних актів або на навчальну і спеціальну літературу.

Використовувані положення, окремі витяги та норми доцільно брати в лапки (" "), чітко визнаючи їх офіційне джерело опублікування, повну назву, вказуючи на відповідний номер та статтю. Якщо дається аналіз і оцінка нормативно-правового акту, то потрібно вказати його форму, орган, який його прийняв, рік, місяць і дату прийняття. При необхідності слід дати посилання на акти офіційного тлумачення норм права, зокрема роз'яснень Пленуму Верховного Суду України з питань застосування відповідних норм законодавства.

Робота над вирішенням задач має носити творчий, аналітичний, критичний і самостійний характер з тим, щоб забезпечити всебічно і добре обгрунтовані висновки, які б базувалися виключно на нормах чинного законодавства. При вирішенні завдань, в яких йдеться про форми реалізації і захисту прав громадян доцільно посилатися на норми міжнародних угод і конвенцій, давати обгрунтований порівняльно-правовий аналіз норм, які забезпечують формально-юридичні форми і засоби охорони прав громадян і інших суб'єктів зазначених правовідносин.

Вирішення задач повинно супроводжуватися обгрунтованим висновком, який має містити оцінку щодо окремих дій та поведінки суб'єктів цих правовідносин та в концентрованій формі однозначну стверджувальну відповідь щодо поставлених питань і узагальненої оцінки обставин справи. При необхідності слід дати оцінку юридичним наслідкам неправомірної поведінки суб'єктів правовідносин з посиланням на конкретні норми регулятивного та забезпечувального характеру.

Висновки задач необхідно базувати на аналізі і юридичній оцінці норм законів і підзаконних актів України, міжнародно-правових актів, які щойно використані у процесі вирішення задач.

Рішення можуть вважатись обґрунтованими, якщо у процесі даються відповідні посилання на офіційно визнані джерела публікування нормативно-правових актів: Відомості Верховної Ради України, Зібрання постанов і розпоряджень Уряду України, бюлетені законодавства і юридичні практики України, збірники поточного законодавства, нормативних актів, судової практики, офіційно друковані газетні видання Верховної Ради України «Голос України», органів державної виконавчої влади «Урядовий кур'єр», інші газети та друковані офіційні видання нормативно-правових актів міністерств та відомств України, або інкорпоровані нормативно-правові акти у формі окремих зібрань.

Дотримання викладених вказівок сприятиме формуванню у студентів професійних правничих навичок та підвищення їх загальної і спеціальної культури, вміння працювати з першоджерелами норм права, щодо застосування цивільно-правової відповідальності.

Задачі

Задача №1

У зв'язку з наданням земельної ділянки для організації садівничого товариства "Сад" його правління звернулося до районної адміністрації, яка приймала вказане рішення, з клопотанням виділити земельну ділянку для облаштування тимчасової зупинки електропоїзда місцевого сполучення. Таке клопотання було задоволено і правління уклало угоду з місцевими будівельниками для зведення згаданої зупинки.

Начальник відділення залізниці, дізнавшись про початок роботи, своїм наказом заборонив використовувати смуги відводу залізниці для вказаної мети, вважаючи, що в межах земель залізниці будь-які роботи та використання земель має здійснюватися виключно за розпорядженням органів залізничного транспорту.

Райдержадміністрація оскаржила вказаний наказ у прокурора району, вважаючи його незаконним.

Визначить коло суспільних правовідносин. Висвітліть особливості правового режиму спірної земельної ділянки. Вирішіть справу.

Відповідь:

Суспільні відносини, щодо володіння, користування і розпорядження землею можна охарактеризувати як земельні.

Суб'єктами земельних відносин є громадяни, юридичні особи, органи місцевого самоврядування та органи державної влади.

Об'єктами земельних відносин є землі в межах території України, земельні ділянки та права на них, у тому числі на земельні частки (паї). (ст.2 Земельного Кодексу)

Оскільки об'єктом суспільних відносин, що описані в задачі є земельна ділянка, то, відповідно, такий склад правовідносин підпадає під правове регулювання Земельним Кодексом.

Висвітлюючи особливості правового режиму земельної ділянки, яка вказана в умові задачі, необхідно перш за все зазначити, що згідно із ст.19 Земельного Кодексу землі України за основним цільовим призначенням поділяються на такі категорії:

- а) землі сільськогосподарського призначення;
- б) землі житлової та громадської забудови;
- в) землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення;
- г) землі оздоровчого призначення;
- г) землі рекреаційного призначення;
- д) землі історико-культурного призначення;
- е) землі лісогосподарського призначення;
- є) землі водного фонду;
- ж) землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення.

Земельна ділянка, яка належить садівничому товариству «Сад» відноситься до земель сільськогосподарського призначення, оскільки згідно із ст. 22. «Визначення земель сільськогосподарського призначення та порядок їх використання» землями сільськогосподарського призначення визнаються землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури або призначені для цих цілей.

До земель сільськогосподарського призначення належать:

а) сільськогосподарські угіддя (рілля, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища та перелоги);

б) несільськогосподарські угіддя (господарські шляхи і прогони, полезахисні лісові смуги та інші захисні насадження, крім тих, що віднесені до земель лісогосподарського призначення, землі під господарськими будівлями і дворами, землі тимчасової консервації тощо).

Землі сільськогосподарського призначення передаються у власність та надаються у користування:

а) громадянам - для ведення особистого селянського господарства, садівництва, городництва, сінокосіння та випасання худоби, ведення товарного сільськогосподарського виробництва;

б) сільськогосподарським підприємствам - для ведення товарного сільськогосподарського виробництва;

в) сільськогосподарським науково-дослідним установам та навчальним закладам, сільським професійно-технічним училищам та загальноосвітнім школам - для дослідних і навчальних цілей, пропаганди передового досвіду ведення сільського господарства;

г) несільськогосподарським підприємствам, установам та організаціям, релігійним організаціям і об'єднанням громадян - для ведення підсобного сільського господарства.

В Земельному Кодексі окремо визначається режим регулювання земельних ділянок для садівництва ст.35, де вказано, що громадяни України із земель державної і комунальної власності мають право набувати безоплатно у власність або на умовах оренди земельні ділянки для ведення індивідуального або колективного садівництва.

Земельні ділянки, призначені для садівництва, можуть використовуватись для закладання багаторічних плодкових насаджень, вирощування сільськогосподарських культур, а також для зведення необхідних будинків, господарських споруд тощо.

Землі загального користування садівницького товариства є його власністю.

До земель загального користування садівницького товариства належать земельні ділянки, зайняті захисними смугами, дорогами, проїздами, будівлями і спорудами та іншими об'єктами загального користування.

Використання земельних ділянок садівницьких товариств здійснюється відповідно до закону та статутів цих товариств.

Проте, в умові задачі, вказано, що товариство «Сад» подало клопотання про виділення земельної ділянки для будівлі тимчасової зупинки електропоїзда, тобто частини землі, де знаходиться смуга відводу залізниці.

Правовий режим цієї земельної ділянки визначається главою 13 Земельного Кодексу України, а саме в ст.65, де вказано, що землями промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення визнаються земельні ділянки, надані в установленому порядку підприємствам, установам та організаціям для здійснення відповідної діяльності.

Порядок використання земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення встановлюється законом.

В статті 68 зазначається, що до земель залізничного транспорту належать землі смуг відведення залізниць під залізничним полотном та його облаштуванням, станціями з усіма будівлями і спорудами енергетичного, локомотивного, вагонного, колійного, вантажного і пасажирського господарства, сигналізації та зв'язку, водопостачання, каналізації; під захисними та укріплювальними насадженнями, службовими, культурно-побутовими будівлями та іншими спорудами, необхідними для забезпечення роботи залізничного транспорту.

Також згідно із Законом «Про транспорт» від 10 листопада 1994 року ст.11 землями транспорту визнаються землі, надані в користування підприємствам і організаціям транспорту згідно із Земельним кодексом України, для виконання покладених на них завдань щодо експлуатації, ремонту, вдосконалення і розвитку об'єктів транспорту.

Розміри земельних ділянок, що надаються для зазначених цілей, визначаються відповідно до затверджених у встановленому порядку норм або проектно-технічної документації.

Розміщення споруд та інших об'єктів транспорту на землях, наданих в користування підприємствам транспорту, здійснюється за погодженням з місцевими органами влади і самоврядування.

Підприємства транспорту зобов'язані раціонально використовувати надані їм земельні ділянки, не порушувати інтереси інших землекористувачів (у тому числі орендарів), не допускати заболочення, погіршення якості земель і забруднення їх промисловими та іншими відходами, неочищеними стоками, вживати заходів для захисту ґрунтів від ерозії, здійснювати укріплення ярів, крутих схилів, пісків, а також додержувати інших вимог щодо охорони земель.

Відповідальність за утримання в належному стані земель, наданих у користування підприємствам і організаціям транспорту, і використання їх за цільовим призначенням покладається на керівників (власників) цих підприємств, установ і організацій.

З метою забезпечення належної експлуатації споруд та інших об'єктів транспорту, а також охорони земель від негативного впливу зазначених об'єктів на землях, наданих у користування підприємствам транспорту, можуть встановлюватися охоронні зони з особливими умовами землекористування.

В Законі «Про транспорт» від 10 листопада 1994 року в п.3, 4 ст.5 вказано, що органи управління транспортом сприяють органам влади і самоврядування у виконанні ними своїх повноважень щодо соціального та економічного розвитку транспорту, спільно з ними здійснюють програми захисту навколишнього природного середовища, розробляють і проводять узгоджені заходи для забезпечення безперебійної роботи транспорту у разі стихійного лиха, аварій, катастроф та під час ліквідації їх наслідків, координують роботу, пов'язану із запобіганням аваріям і правопорушенням на транспорті, а також організують взаємодію різних видів транспорту з метою більш ефективного їх використання, підвищення якості обслуговування.

Органи влади і самоврядування у межах своїх повноважень подають допомогу підприємствам і організаціям транспорту у поліпшенні використання транспортних засобів відправниками (одержувачами) вантажів і розвитку (в тому числі на пайових засадах) будівельної індустрії, об'єднують кошти підприємств, організацій, колективних сільськогосподарських підприємств, селянських (фермерських) господарств, кооперативів (за

їх згодою), а також бюджетні та позабюджетні кошти для вдосконалення транспортної мережі, будівництва вокзалів, шляхопроводів та інших об'єктів транспорту; організують взаємодію різних видів транспорту з метою більш ефективного їх використання, підвищення якості обслуговування.

Будівництво вокзалів, станцій, портів, пристаней, аеропортів, пішохідних мостів, тунелів, пасажирських платформ, метрополітенів, придбання пасажирського рухомого складу, утримання і упорядкування шляхів сполучення та інших об'єктів, пов'язаних із обслуговуванням пасажирів і перевезенням вантажів, здійснюються з використанням коштів державного і місцевих бюджетів та підприємств транспорту у порядку, встановленому законодавством України, а також з залученням добровільних внесків підприємств і організацій усіх форм власності та громадян.

Згідно із ст.17 Земельного Кодексу до повноважень місцевих державних адміністрацій у галузі земельних відносин належить:

а) розпорядження землями державної власності в межах, визначених цим Кодексом;

б) участь у розробленні та забезпеченні виконання загальнодержавних і регіональних (республіканських) програм з питань використання та охорони земель;

в) координація здійснення землеустрою та державного контролю за використанням та охороною земель;

г) підготовка висновків щодо надання або вилучення (викупу) земельних ділянок;

г) викуп земельних ділянок для суспільних потреб у межах, визначених цим Кодексом;

д) підготовка висновків щодо встановлення та зміни меж сіл, селищ, районів, районів у містах та міст;

е) здійснення контролю за використанням коштів, що надходять у порядку відшкодування втрат сільськогосподарського і лісгосподарського виробництва, пов'язаних із вилученням (викупом) земельних ділянок;

є) координація діяльності державних органів земельних ресурсів;

ж) вирішення інших питань у галузі земельних відносин відповідно до закону.

Отже, провівши правовий аналіз необхідних нормативно-правових актів, можна зробити висновок, що в діях райдержадміністрації ознак правопорушення не виявлено. Наказ начальника відділення залізниці був незаконним, про що свідчать дії райдержадміністрації, яка оскаржила цей акт у прокурора району. Проте, спираючись на вищевказані нормативно-правові акти, райдержадміністрація повинна була повідомити начальника відділу залізниці про свої дії, оскільки закон зобов'язує ці два суб'єкта сприяти діям один одного.

Задача №2

Під час запуску експериментального супутника з метою дослідження і використання космічного простору сталася аварія, внаслідок якої заподіяно збитки сільськогосподарському виробництву фермера Н. Від пожежі згоріло понад 30 га лісу, було знищено значну частину цінної фауни і флори, забруднено атмосферне повітря.

До АТ "Космо" фермер Н. подав позов у обласний господарський суд про відшкодування ним збитків, завданих внаслідок неналежної експлуатації об'єктів космічної діяльності.

Акціонерне товариство заперечило проти позову, вважаючи, що космічний об'єкт не є їхньою власністю, а належить Гідрометцентру, на замовлення якого вони його виготовили. Як свідчать попередні експериментальні дані та стендові випробування, космічний об'єкт не мав технологічних і стандартних порушень.

Чи підлягає позов задоволенню? Вирішіть справу.

Відповідь:

В умові задачі зазначено, що завдано шкоди фермерському господарству гр.Н, а також завдано шкоди навколишньому природному середовищу, знищено частину флори та фауни, забруднено атмосферне повітря, порушено права громадян на екологічно безпечне

навколишнє природне середовище. Оскільки АТ «Космо» дійсно виготовило супутник на замовлення Гідрометцентру, у власності якого і знаходився даний об'єкт, і експерти підтвердили справність цього пристрою, він пройшов випробування, то значить відповідальним за понесені збитки буде нести особа, яка проводила запуск експериментального супутника. Тому гр. Н потрібно було подати позов проти Гідрометцентру, якщо цей суб'єкт відповідав за запуск супутника. Оскільки нанесення цих збитків було неумисним і сталося в результаті аварії, то необхідно звернути увагу на дотримання екологічних вимог при введенні в дію та експлуатації цього об'єкту згідно із ст. 51 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища». Згідно цієї ж статті, п. 3 «проекти господарської та іншої діяльності повинні мати матеріали оцінки її впливу на навколишнє природне середовище і здоров'я людей.

Оцінка здійснюється з урахуванням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, екологічної ємкості даної території, стану навколишнього природного середовища в місці, де планується розміщення об'єктів, екологічних прогнозів, перспектив соціально-економічного розвитку регіону, потужності та видів сукупного впливу шкідливих факторів та об'єктів на навколишнє природне середовище.»

Згідно із ст. 57 цього ж Закону при проведенні фундаментальних та прикладних наукових, науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт обов'язково повинні враховуватися вимоги охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання і відтворення природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки.

Забороняється впровадження відкриттів, винаходів, застосування нової техніки, імпортного устаткування, технологій і систем, якщо вони не відповідають вимогам екологічної безпеки.

У разі порушення встановлених вимог така діяльність припиняється уповноваженими на те державними органами, а винні особи притягуються до відповідальності.

Згідно із ст.66 цього Закону при проектуванні й експлуатації господарських та інших об'єктів, діяльність яких може шкідливо впливати на навколишнє природне середовище, розробляються і здійснюються заходи щодо запобігання аваріям, а також ліквідації їх шкідливих екологічних наслідків.

Державні органи по нагляду за безпечним веденням робіт у промисловості і атомній енергетиці разом із спеціально уповноваженими державними органами управління в галузі охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів систематично проводять перевірки стану екологічно небезпечних об'єктів та виконання відповідних заходів і вимог щодо їх безпечної експлуатації.

Перелік екологічно небезпечних об'єктів визначається спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів.

У разі аварії, що спричинила забруднення навколишнього природного середовища, підприємства, установи, організації зобов'язані негайно приступити до ліквідації її наслідків. Одночасно посадові особи або власники підприємств, керівники установ і організацій зобов'язані повідомляти про аварію і заходи, вжиті для ліквідації її наслідків, виконавчому комітету місцевої Ради, органам охорони здоров'я, спеціально уповноваженим державним органам управління в галузі охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів та населенню.

Згідно з наведеними статтями Закону можна зробити висновок, що суб'єкт, відповідальний за проведення запуску супутника порушив екологічні норми. Тому, відповідні органи управління в галузі охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів повинні провести перевірку, наявність документів про проведення екологічної експертизи, а суб'єкт, відповідальний за запуск повинен повідомити виконавчому комітету відповідної Ради, органам охорони здоров'я, спеціально уповноваженим державним органам управління в галузі охорони навколишнього

природного середовища і використання природних ресурсів та населенню про скоєння такої аварії.

Щодо фермера Н., то в порядку цивільного судочинства йому необхідно відшкодувати завдані збитки, оскільки в ст. 69 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища» вказано, що шкода, заподіяна внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, підлягає компенсації, як правило, в повному обсязі без застосування норм зниження розміру стягнення та незалежно від збору за забруднення навколишнього природного середовища та погіршення якості природних ресурсів.

Особи, яким завдано такої шкоди, мають право на відшкодування неодержаних прибутків за час, необхідний для відновлення здоров'я, якості навколишнього природного середовища, відтворення природних ресурсів до стану, придатного для використання за цільовим призначенням.

Особи, що володіють джерелами підвищеної екологічної небезпеки, зобов'язані компенсувати заподіяну шкоду громадянам та юридичним особам, якщо не доведуть, що шкода виникла внаслідок стихійних природних явищ чи навмисних дій потерпілих.

Шкода, заподіяна доквіллю у зв'язку з виконанням угоди про розподіл продукції, підлягає відшкодуванню відповідно до вимог статті 29 Закону України "Про угоди про розподіл продукції"

Задача №3

Громадянин М. на належній йому ділянці розпочав будівництво колодязя, маючи на меті використовувати підземні води для побутових і господарських потреб за допомогою спеціального технічного приладу (відцентрового насоса).

Під час проведення вказаних робіт його відвідав інспектор територіальної інспекції гірничого нагляду, який, перевіривши умови та характер проведення робіт, виніс постанову про їх припинення та наклав на М. адміністративний штраф у розмірі 200 грн., зазначивши, що останній порушив вимоги чинного законодавства.

М. оскаржив цю постанову до суду з вимогою усунення перешкод у користуванні природними ресурсами та стягнення збитків, заподіяних йому незаконним рішенням. Окресліть коло суспільних правовідносин. Дайте характеристику правовідносин, що склалися. Вирішіть справу.

Відповідь:

Відповідно до вимог основ Кодексу України про надра, Закону України «Про питну воду та питне водопостачання», Водного кодексу України, а також Положення про Державний департамент промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду головним завданням нагляду за геологічним вивченням родовищ прісних підземних вод, їх розробкою і охороною є забезпечення всіма підприємствами, організаціями, установами і фізичними особами вимог з раціонального використання родовищ прісних підземних вод, а також виконання заходів щодо їх охорони.

Нагляд у цій галузі ведеться

на всіх стадіях вивчення та експлуатації родовищ прісних підземних вод;

при узгодженні проектів дослідно-промислової розробки та планів робіт на рік;

при узгодженні спеціальних дозволів на користування надрами;

при узгодженні правил технічної експлуатації родовищ підземних вод;

при контролі за дотриманням надрокористувачами встановлених режимів у зонах санітарної охорони.[Методичні рекомендації зі здійснення державного нагляду за охороною надр при розробці родовищ прісних підземних вод, затверджено Наказом Держпромгірнагляду МНС України від 24.03.2006 № 51]

Водокористування може бути двох видів - загальне та спеціальне.(ст.46 Водного Кодексу). В умовах задачі вказано, що гр. М хотів використовувати підземні води для побутових та господарських потреб за допомогою спеціального технічного пристрою. Це підпадає під категорію спеціального водовикористання, згідно із ст. 48 Водного Кодексу, в

якій вказано, що спеціальне водокористування - це забір води з водних об'єктів із застосуванням споруд або технічних пристроїв, використання води та скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти, включаючи забір води та скидання забруднюючих речовин із зворотними водами із застосуванням каналів.

Спеціальне водокористування здійснюється юридичними і фізичними особами насамперед для задоволення питних потреб населення, а також для господарсько-побутових, лікувальних, оздоровчих, сільськогосподарських, промислових, транспортних, енергетичних, рибогосподарських та інших державних і громадських потреб. В ст. 49 цього кодексу вказано, що спеціальне водокористування потребує дозволу, який в даному випадку повинен був видаватися територіальною інспекцією гірничого нагляду.

Держпромгірнагляд відповідно до покладених на нього завдань:

24) бере участь у прийнятті в експлуатацію виробничих об'єктів та об'єктів соціально-культурного призначення;

33) бере участь в організації проведення експертизи проектів будівництва (реконструкції, технічного переоснащення) підприємств і виробничих об'єктів, засобів виробництва, засобів колективного та індивідуального захисту працівників на їх відповідність нормативно-правовим актам з охорони праці та промислової безпеки;

34) призначає (якщо характер і ступінь небезпеки це зумовлюють) проведення органами виконавчої влади та суб'єктами господарювання випробувань устаткування та матеріалів, технічного огляду устаткування, незалежної експертизи проектно-конструкторської документації на відповідність вимогам нормативно-правових актів з охорони праці та промислової безпеки;

Держпромгірнагляд відповідно до своїх повноважень має право:

5) притягати до адміністративної відповідальності працівників за порушення законодавства про охорону праці в частині безпечного ведення робіт та законодавства про охорону надр;

б) притягати до сплати штрафу юридичних та фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, за порушення законодавства про охорону праці в частині безпечного ведення робіт та невиконання розпоряджень посадових осіб Держпромгірнагляду. [пп. 4, 5 Положення про Державний департамент промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2005 р. № 1090]

З всього вище переліченого ми можемо зробити висновок, що дії інспектора були правомірні, оскільки законодавством він дійсно уповноважений накладати адміністративні штрафи до осіб, які здійснюють спеціальне водокористування без дозволу. Гр. М відповідно до ст. 13 Конституції України має право безперешкодно користуватися природними ресурсами, проте для того, щоб будувати колодязь з використанням відцентрованого насоса, потрібний був дозвіл територіальної інспекції гірничого нагляду.

Задача №4

На виділеній фермеру К. площі земель, що становлять єдиний масив, у постійне користування надано 5 га лісових угідь. Фермер К., який до цього працював трактористом у колгоспі, поділив вказані угіддя на чотири функціональні зони: для заняття лісовим господарством, рекреаційною діяльністю, розміщенням сінокосів, пасовищ та вуликів. З цією метою він уклав угоду з п'ятьма працівниками сусіднього сільськогосподарського підприємства "В.", передавши їм вказані лісові угіддя у дострокову оренду разом з 50 вуликами.

У зв'язку з тим, що працівники С. та Л. своєчасно не здали вилучені кошти за проданий мед, фермер К. розірвав з ними вказану угоду і звернувся до суду про повернення незаконно привласнених коштів та лісових угідь.

Суд відмовив у задоволенні позову, вважаючи його невідомим. Фермер К. на це рішення подав апеляційну заяву.

Встановіть коло суспільних відносин. Чи є законним рішення місцевого суду? Вирішіть справу.

Відповідь:

Згідно із ст.2 Закону України «Про судоустрій України» суд, здійснюючи правосуддя, на засадах верховенства права забезпечує захист гарантованих Конституцією України та законами прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства і держави. Згідно із ст.6 цього Закону усім суб'єктам правовідносин гарантується захист їх прав, свобод і законних інтересів незалежним і неупередженим судом. Учасники судового процесу та інші особи у випадках і порядку, передбачених процесуальним законом, мають право на апеляційне та касаційне оскарження судового рішення.(ст.12). Ці також є і в Конституції України. Згідно із п. 2 ст. 22 місцеві загальні суди розглядають цивільні, адміністративні та кримінальні справи, а також справи про адміністративні правопорушення.

В ст. 20 Лісового кодексу визначаються права та обов'язки тимчасових лісокористувачів на умовах довгострокового користування. Тимчасові лісокористувачі на умовах довгострокового користування мають право:

- 1) здійснювати господарську діяльність у лісах з дотриманням умов договору;
- 2) за погодженням із власниками лісів, постійними лісокористувачами в установленому порядку зводити тимчасові будівлі і споруди, необхідні для ведення господарської діяльності;

- 3) отримувати продукцію і доходи від її реалізації.

Тимчасові лісокористувачі на умовах довгострокового користування зобов'язані:

- 1) приступати до використання лісів у строки, встановлені договором;
- 2) виконувати встановлені обмеження (обтяження) в обсязі, передбаченому законом та договором;

- 3) дотримуватися встановленого законодавством режиму використання земель;

- 4) вести роботи способами, які забезпечують збереження оздоровчих і захисних властивостей лісів, а також створюють сприятливі умови для охорони, захисту і відтворення типових та унікальних природних комплексів і об'єктів, рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, сприяти формуванню екологічної мережі;

- 5) своєчасно вносити плату за використання лісових ресурсів;

- б) не порушувати прав інших лісокористувачів.

Законом та договором можуть бути передбачені й інші права та обов'язки тимчасових лісокористувачів на умовах довгострокового користування.

Оскільки у фермера К. склалися договірні відносини між гр. С. та Л., то відповідно ці відносини будуть регулюватися цивільним законодавством. Дії громадянина К. є законними. Якщо в угоді передбачалося повернення коштів за мед і це слугувало підставою розірвання угоди, згідно із пунктами, які в ній зазначені, то в такому разі справу необхідно вирішити на його користь.

Задача №5

Громадяни С. і Г. звернулися з клопотанням до міської Ради про надання їм у користування рибогосподарської водойми (ставка) для здійснення рибництва.

Міська Рада відмовила їм у задоволенні клопотання, вважаючи, що вирішення цього Питання належить не до її повноважень, а до відповідних органів рибоохорони.

Вказані матеріали ці громадяни передали до басейнових органів рибоохорони, але й вони відмовили у задоволенні клопотання, зазначивши, що для вказаної форми діяльності рибогосподарські водойми ними не надаються. Вони уповноважені лише на надання дозволу для спеціального використання водяних живих організмів.

Отримавши відповідні дозволи, громадяни С. і Г. розпочали здійснювати промислове рибальство, що стало підставою для скасування органами рибоохорони виданих дозволів та накладення на них адміністративних штрафів у розмірі 500 гривень.

Зазначені дії органів рибоохорони ці громадяни оскаржили до місцевого суду.

Дайте характеристику виду спеціального використання водних живих ресурсів. Вирішіть справу.

Відповідь:

Стаття 3 Закону України «Про рибу, інші водні та живі ресурси та харчову продукцію з них» (6 лютого 2003 року) встановила, що спеціальне використання риби, інших водних живих ресурсів здійснюється суб'єктами господарювання, їх об'єднаннями переважним чином за плату в межах встановлених лімітів (квот) за наявності ліцензій (дозволів) та позитивних ветеринарно-санітарних оцінок стану промислових ділянок рибогосподарських водних об'єктів загальнодержавного значення і показників безпеки риби, інших водних живих ресурсів (визначається державними органами ветеринарної медицини).

Порядок видачі ліцензій (дозволів) та порядок здійснення спеціального використання риби, інших водних живих ресурсів визначаються чинним законодавством.

Кожна партія продуктів лову, отримана в порядку спеціального використання риби, інших водних живих ресурсів, супроводжується свідоцтвом виробника про якість.

Періодичність контролю показників безпеки продуктів лову визначається чинним законодавством.

Продукти лову, які містять токсичні речовини, що перевищують встановлені допустимі рівні, чи з наявністю паразитів понад встановлені норми за рішенням державних органів ветеринарної медицини підлягають утилізації згідно з вимогами чинного законодавства.

У період ускладнення санітарно-епідемічної або епізоотичної ситуації у рибогосподарських водних об'єктах спільне рішення щодо реалізації чи утилізації продуктів лову приймають органи державної санітарно-епідеміологічної служби та державні органи ветеринарної медицини.

Водні живі ресурси - сукупність водних організмів, життя яких постійно або на окремих стадіях розвитку неможливе без перебування (знаходження) у воді, а саме:

- прісноводні, солонуватоводні, морські, анадромні, напівпрохідні, катадромні риби на всіх стадіях розвитку;

- круглороті;

- водні безхребетні, у тому числі молюски (червоногі, двостулкові) ракоподібні, черви, голкошкірі, губки, кишковопорожнинні, наземні безхребетні у водній стадії розвитку;

- водорості. (Інструкція про порядок спеціального використання водних живих ресурсів, затверджена наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України, Державного комітету рибного господарства України від 10.02.2000 N 34/13)

Порядок вилучення водних живих ресурсів також встановлюється вказаною інструкцією. Зокрема, п. 6.1. вказує, що при проведенні промислу дозволяється вилучення водних живих ресурсів з дотриманням вимог правил, режимів рибальства, що діють на рибогосподарському водному об'єкті, де проводиться лов, цієї інструкції за наявності в рибалки, відповідального за лов у виробничому підрозділі користувача, посвідчення рибалки, яке видається користувачем, талона, промислового журналу, а в рибалки, який здійснює лов у складі зазначеного підрозділу - документа, що засвідчує його особу.

Рибалка, відповідальний за вилучення водних живих ресурсів у виробничому підрозділі користувача, та відповідальний за проведення дослідного лову зобов'язані:

- Виконувати вимоги Правил, Режимів рибальства, Програми робіт, Інструкції.

- Забезпечити зберігання, транспортування, а також здавання вилучених водних живих ресурсів на свої приймальні пункти за встановленим порядком.

- Задача улову водних живих ресурсів на приймальний пункт оформляється квитанцією. Особа, яка приймає улов, зобов'язана зареєструвати квитанцію в журналі обліку прийнятих водних живих ресурсів та видати примірник квитанції рибалці, який здав улов, і копію квитанції особі, відповідальній за проведення дослідного лову.

- Користувачі зобов'язані подавати звіт про обсяги вилучених водних живих ресурсів:

1. Щоденно - до державного органу рибоохорони, який видав відповідний дозвіл, або до штабу путини за його наявності – Звіт про обсяги вилову водних живих ресурсів при здійсненні промислу водних живих ресурсів у межах загального ліміту або в межах частини загального ліміту.

2. Щомісяця - до державного органу рибоохорони, який видав відповідний дозвіл для здійснення лову, - Звіт про обсяги вилову водних живих ресурсів при здійсненні вилучення водних живих ресурсів у межах виділеної квоти.

Промисловий лов (надалі - промисел) - вид спеціального використання водних живих ресурсів, які перебувають у стані природної волі, шляхом їх вилучення з природного середовища.

У громадян С. та Г. не було дозволу на здійснення промислового лову. Для отримання дозволу користувач подає до державного органу рибоохорони, в зоні діяльності якого буде здійснюватись промисловий лов, а за згодою Головрибводу - до державного органу рибоохорони, в зоні діяльності якого він дислокується, необхідні документи. Для отримання дозволу для здійснення промислового лову в рибогосподарських водних об'єктах, що знаходяться в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду, документи подаються до державного органу рибоохорони та Мінекобезпеки або його уповноваженого структурного підрозділу, в зоні діяльності яких буде здійснюватись лов.

Заява про видачу дозволу повинна бути погоджена адміністрацією природно-заповідної установи у двотижневий термін з моменту отримання клопотання заявника. Рибалкам, які відповідають за вилучення водних живих ресурсів у виробничих підрозділах користувача, державним органом рибоохорони, у зоні діяльності якого буде здійснюватись промисловий лов, видаються талони.

Оскільки гр. С. та Г. були видані дозволи лише на спеціальне використання водних живих організмів, а вони здійснювали промисловий лов, на що не мали дозволу, то в їх діях можна кваліфікувати правопорушення. Отже, позов буде розглянуто не на їх користь.

Задача №6

Згідно з рішенням сільської Ради ТОВ "Мрія" передано в приватну власність 25 га землі, розташованих поза межами прибережної захисної зони — смуги водоохоронної зони озера під сінокоси та пасовища.

Державний інспектор з використання та охорони земель, який був на той час депутатом районної Ради, порушив перед сільською Радою питання про припинення вказаного рішення, оскільки на його думку, воно суперечить чинному законодавству.

При повторному розгляді зазначеного питання на сесії рішення сільської Ради визнано чинним. Державний інспектор з використання і охорони земель звернувся з позовом до господарського суду про визнання його недійсним.

Визначте коло суспільних правовідносин. Чи підлягає позов задоволенню? Вирішіть справу.

Відповідь:

Дані суспільні відносини можна класифікувати як земельні, оскільки об'єктом цих відносин є земельна ділянка, яка розташована поза межами прибережної захисної зони. Ці відносини регулюються Земельним Кодексом та Водним кодексом, а також низкою нормативно-правових актів. Згідно із ст. 46 Земельного кодексу до земель іншого природоохоронного призначення належать земельні ділянки, в межах яких є природні об'єкти, що мають особливу наукову цінність.

Згідно із ст. 87 Водного кодексу для створення сприятливого режиму водних об'єктів, попередження їх забруднення, засмічення і вичерпання, знищення навколводних рослин і тварин, а також зменшення коливань стоку вздовж річок, морів та навколо озер, водосховищ і інших водойм встановлюються водоохоронні зони.

Водоохоронна зона є природоохоронною територією господарської діяльності, що регулюється.

На території водоохоронних зон забороняється:

- 1) використання стійких та сильнодіючих пестицидів;
- 2) влаштування кладовищ, скотомогильників, звалищ, полів фільтрації;
- 3) скидання неочищених стічних вод, використовуючи рельєф місцевості (балки, пониззя, кар'єри тощо), а також у потічки.

Згідно із ст. 88 з метою охорони поверхневих водних об'єктів від забруднення і засмічення та збереження їх водності вздовж річок, морів і навколо озер, водосховищ та інших водойм в межах водоохоронних зон виділяються земельні ділянки під прибережні захисні смуги.

Прибережні захисні смуги встановлюються по обидва береги річок та навколо водойм уздовж урізу води (у меженний період) шириною:

для малих річок, струмків і потічків, а також ставків площею менше 3 гектарів - 25 метрів;

для середніх річок, водосховищ на них, водойм, а також ставків площею понад 3 гектари - 50 метрів;

для великих річок, водосховищ на них та озер - 100 метрів.

Якщо крутизна схилів перевищує три градуси, мінімальна ширина прибережної захисної смуги подвоюється.

У межах існуючих населених пунктів прибережна захисна смуга встановлюється з урахуванням конкретних умов, що склалися.

Уздовж морів та навколо морських заток і лиманів виділяється прибережна захисна смуга шириною не менше двох кілометрів від урізу води.

Згідно із ст. 89 Водного кодексу прибережні захисні смуги є природоохоронною територією з режимом обмеженої господарської діяльності.

У прибережних захисних смугах уздовж річок, навколо водойм та на островах забороняється:

- 1) розорювання земель (крім підготовки ґрунту для залуження і залісення), а також садівництво та городництво;
- 2) зберігання та застосування пестицидів і добрив;
- 3) влаштування літніх таборів для худоби;
- 4) будівництво будь-яких споруд (крім гідротехнічних, гідрометричних та лінійних), у тому числі баз відпочинку, дач, гаражів та стоянок автомобілів;
- 5) миття та обслуговування транспортних засобів і техніки;
- 6) влаштування звалищ сміття, гноєсховищ, накопичувачів рідких і твердих відходів виробництва, кладовищ, скотомогильників, полів фільтрації тощо.

Об'єкти, що знаходяться у прибережній захисній смузі, можуть експлуатуватись, якщо при цьому не порушується її режим. Не придатні для експлуатації споруди, а також ті, що не відповідають встановленим режимам господарювання, підлягають винесенню з прибережних захисних смуг.

Згідно із постановою КМУ від 8 травня 1996 року, яка затвердила Порядок визначення розмірів і меж водоохоронних зон та режим ведення господарської діяльності в них контроль за створенням водоохоронних зон і прибережних захисних смуг, а також за додержанням режиму використання їх територій здійснюється місцевими органами державної виконавчої влади, виконавчими комітетами Рад, органами Мінекоресурсів.

Отже, можна зробити висновок, що рішення сільської Ради є правомірним. Позов не підлягає задоволенню.

Задача №7

До лісогосподарського підприємства звернулося підприємство "Атлант" із заявою на виділення частини лісових угідь та видачу лісового квитка для розміщення об'єктів туристичного табору.

Лісогосподарське підприємство погодилося укласти угоду про надання частини лісових угідь на місці залишення зрубів та згарища для розміщення об'єктів капітального типу за умови, що підприємство своїми ресурсами або за його кошти додатково проведе роботи по лісорозведенню на площі 50 га.

Таку угоду було укладено, і сторони приступили до її виконання. Однак старший інспектор з охорони навколишнього природного середовища державного управління екологічної безпеки області, якому ці факти стали відомі, направив лісогосподарському підприємству письмове повідомлення з вимогою розірвати вказану угоду, оскільки її укладено з порушенням чинного законодавства.

У своїй відповіді керівник лісогосподарського підприємства зазначив, що згідно зі статутом підприємство здійснює управлінські функції, зокрема воно має право видачі лісових квитків на використання лісових ресурсів для розміщення туристичних таборів, баз відпочинку та інших подібних об'єктів.

Старший державний інспектор виніс постанову про накладення адміністративного штрафу на керівника лісогосподарського підприємства та голову підприємства, призупинення розпочатих робіт та звернення з позовом до господарського суду про визнання вказаної угоди недійсною.

Окресліть коло суспільних правовідносин. Чи законні дії старшого інспектора? Вирішіть справу.

Відповідь:

Згідно із ст.2 Лісового Кодексу лісові відносини - суспільні відносини, які стосуються володіння, користування та розпоряджання лісами і спрямовуються на забезпечення охорони, відтворення та сталого використання лісових ресурсів з урахуванням екологічних, економічних, соціальних та інших інтересів суспільства.

Об'єктом лісових відносин є лісовий фонд України та окремі лісові ділянки.

Суб'єктами лісових відносин є органи державної влади, органи місцевого самоврядування, юридичні особи та громадяни, які діють відповідно до Конституції та законів України.

Згідно із ст.7 цього Кодексу ліси можуть перебувати в державній, комунальній та приватній власності.

Суб'єктами права власності на ліси є держава, територіальні громади, громадяни та юридичні особи.

Згідно із ст. 12 Лісового кодексу громадяни та юридичні особи України можуть безоплатно або за плату набувати у власність у складі угідь селянських, фермерських та інших господарств замкнені земельні лісові ділянки загальною площею до 5 гектарів. Ця площа може бути збільшена в разі успадкування лісів згідно із законом.

Громадяни та юридичні особи можуть мати у власності ліси, створені ними на набутих у власність у встановленому порядку земельних ділянках деградованих і малопродуктивних угідь, без обмеження їх площі.

Згідно із Главою 3 Лісового Кодексу, ст. ст. 30-31, право володіння та користування (як короткострокове, так і довгострокове) лісами надається органами державної влади та місцевого самоврядування.

Відповідно до Порядку видачі спеціальних дозволів на використання лісових ресурсів, затвердженим Постановою КМУ від 23 травня 2007 р. N 761, який визначає умови і механізм видачі лісорубного або лісового квитка як спеціального дозволу на використання лісових ресурсів, лісорубний або лісовий квиток є основним документом, на підставі якого:

здійснюється спеціальне використання лісових ресурсів;

ведеться облік дозволених до відпуску запасів деревини та інших продуктів лісу, встановлюються строки здійснення лісових користувань та вивезення заготовленої продукції, строки і способи очищення лісосік від порубкових решток, а також облік природного поновлення лісу, що підлягає збереженню;

ведеться облік плати, нарахованої за використання лісових ресурсів.

Лісорубний квиток видається органом виконавчої влади з питань лісового господарства Автономної Республіки Крим, територіальними органами

Держкомлісгоспу (далі - органи Держкомлісгоспу), на заготівлю деревини під час проведення рубок головного користування на підставі затвердженої в установленому порядку розрахункової лісосіки.

Для видачі лісорубного квитка власник лісів або постійний лісокористувач подає такі документи (згідно п.4 Порядку):

заявку на використання лісових ресурсів під час проведення рубок головного користування;

відомість чергової лісосіки;

польову перелікову відомість;

переліково-оцінювальну відомість;

карту технологічного процесу розробки лісосіки;

план лісосіки.

Згідно із ст. 67 Лісового Кодексу у порядку спеціального використання можуть здійснюватися такі види використання лісових ресурсів:

1) заготівля деревини в порядку рубок головного користування;

2) заготівля другорядних лісових матеріалів;

3) побічні лісові користування;

4) використання корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей, потреб мисливського господарства, проведення науково-дослідних робіт.

Законодавством України можуть передбачатися й інші види спеціального використання лісових ресурсів.

Спеціальне використання лісових ресурсів здійснюється в межах лісових ділянок, виділених для цієї мети.

В даному випадку підприємство «Атрант» хотіло використати корисні властивості лісів для оздоровчо-культурних цілей. Тому лісогосподарське підприємство мало право видати лісовий квиток, згідно із ст. 69 ЛК: «Спеціальний дозвіл на заготівлю деревини в порядку рубок головного користування видається органом виконавчої влади з питань лісового господарства Автономної Республіки Крим, територіальними органами центрального органу виконавчої влади з питань лісового господарства.

Спеціальний дозвіл на інші види спеціального використання лісових ресурсів видається власниками лісів або постійними лісокористувачами.

Отже, провівши правовий аналіз ситуації, визначивши коло суспільних відносин, можна зробити висновок, що лісове підприємство мало право укласти таку угоду, проте з відповідним рішенням органів державної влади та місцевого самоврядування. Оскільки, підприємство хотіло побудувати на даній території табір, а не просто використовувати корисні властивості лісу. Тому договір необхідно визнати недійсним, до винесення рішення органів державної влади та місцевого самоврядування про побудову та території місцевої громади туристичного табору Дії старшого інспектора є правомірними і справу вирішать на його користь.

Задача №8

Сільському тваринницькому підсобному господарству виробничої фірми необхідно збудувати до об'єктів виробничого призначення автомобільну дорогу. Однак проведення робіт стримувалося тим, що під'їзну дорогу можливо розташувати тільки через частину рекреаційної зони лісів, які належать до першої групи.

Лісогосподарське об'єднання, до якого звернулося з клопотанням сільське підсобне господарство, видало дозвіл на здійснення вирубаня просіки для розміщення під'їзної дороги за умови, що господарство компенсує заподіяні збитки відповідно до такс відпуску деревини на пні.

Через деякий час старший інженер лісогосподарського об'єднання Б., який виконував обов'язки інспектора з використання, відтворення, захисту та охорони лісів, виявив, що вирубування деревини та розміри просіки значно перевищують встановлені розміри, на території наявні залишки деревини, гілля, викорчувані пні. Крім того, механічним способом знищено

значну частину молодняка природного походження, на 5 га плантації лісових насаджень вже зводяться тваринницькі об'єкти; за межами просіки вирило канаву триметрової глибини і ширини для скидання відходів тваринницького виробництва.

Подальші обстеження показали, що внаслідок самовільних дій сільського підсобного господарства знищено близько 10 тис. дерев діаметром 35—40 см до ступеня припинення росту.

Ці матеріали були передані до органів прокуратури, які після проведення відповідних слідчих дій направлено до суду для притягнення винних до відповідальності.

Визначіть коло суспільних правовідносин. Які юридичні наслідки розгляду цієї справи? Вирішіть справу.

Відповідь:

Оскільки сільське господарство порушило умови дозволу, тобто на території зводились тваринницькі об'єкти та площа вирубки була значно більшою, дані дії можна кваліфікувати за ст. 64. КпАП «Порушення встановленого порядку використання лісосічного фонду, заготівлі і вивезення деревини, заготівлі живиці», оскільки даному господарству не надавався дозвіл на знищення частини лісу механічним способом.

В Лісовому Кодексі ст. 69 вказано, що спеціальне використання лісових ресурсів на виділеній лісовій ділянці проводиться за спеціальним дозволом (лісорубний квиток, ордер, лісовий квиток).

Спеціальний дозвіл на заготівлю деревини в порядку рубок головного користування видається органом виконавчої влади з питань лісового господарства Автономної Республіки Крим, територіальними органами центрального органу виконавчої влади з питань лісового господарства.

Спеціальний дозвіл на інші види спеціального використання лісових ресурсів видається власниками лісів або постійними лісокористувачами.

На виділених лісових ділянках можуть використовуватися лише ті лісові ресурси і лише для цілей, що передбачені виданим спеціальним дозволом.

Спеціальний дозвіл видається власниками лісів або постійними лісокористувачами у встановленому порядку також на проведення інших рубок та робіт, пов'язаних і не пов'язаних із веденням лісового господарства.

Також в діях сільського господарства можна кваліфікувати ознаки правопорушення, що вказані в ст. 65. «Незаконна порубка, пошкодження та знищення лісових культур і молодняка»: Незаконна порубка і пошкодження дерев і чагарників; знищення або пошкодження лісових культур, сіянців або саджанців у лісових розсадниках і на плантаціях, а також молодняка природного походження і самосіву на площах, призначених під лісовідновлення, - тягнуть за собою накладення штрафу на громадян у розмірі від п'яти до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб - від семи до дванадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

В умовах задачі вказано, що сільське тваринницьке господарство без дозволу за межами просіки вирило канаву для скидання відходів тваринницького виробництва. Ці дії кваліфікуються за ст. 73. «Засмічення лісів відходами»: Засмічення лісів відходами - тягне за собою накладення штрафу на громадян від одного до трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб - від трьох до семи неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Отже, однозначно, в діях сільського тваринницького господарства можна побачити ознаки правопорушення, які кваліфікуються за вищенаведеними статтями КпАП.

Задача №9

Під час перевірки додержання законодавства про мисливство та полювання державний мисливський інспектор спільно з інспектором з охорони навколишнього природного середовища затримали на території земель фермерського господарства його господаря, що прогулювався в межах цих угідь з мисливською собакою, зброєю та капканами, без документа, який би посвідчував права мисливця.

На підставі цього інструктори склали протокол про адміністративне порушення правил полювання, наклали на нього адміністративний штраф у розмірі 300 грн та подали позов до суду про стягнення збитків, заподіяних правопорушенням.

У суді фермер пояснив, що під час його затримання він перебував у межах належних йому сільськогосподарських угідь. Наявність мисливської зброї в нього зумовлена умовами безпеки у зв'язку з поширеністю на цій території останнім часом диких кабанів; капкани він пристосовує для добування кротів. Посвідчення мисливця немає, оскільки він не займається промисловим добуванням мисливських тварин.

Про те, що належні йому на праві власності угіддя належать до категорії мисливських, він не знав. У документах, які посвідчують його право приватної власності на сільськогосподарські угіддя, це не зазначено.

Окресліть коло суспільних відносин. Чи підлягає позов задоволенню? Вирішіть справу.

Відповідь:

В ст. 41 Конституції України вказано, що: «Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності... Право приватної власності є непорушним.» Стаття 3 Закону України «Про мисливське господарство і полювання» від 22.02.2000 «Право власності на мисливських тварин та право користування цими тваринами» вказує, що мисливські тварини, що перебувають у стані природної волі в межах території України, є об'єктом права власності Українського народу.

Від імені Українського народу права власника мисливських тварин здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією України

Органи державної влади здійснюють права власника щодо всіх мисливських тварин, за винятком тих, які в порядку, установленому цим Законом та іншими актами законодавства, передані до комунальної власності чи приватної власності юридичних і фізичних осіб.

Користування мисливськими тваринами може здійснюватися з вилученням або без вилучення їх з природного середовища чи штучно створених напіввілних умов.

У приватній власності юридичних і фізичних осіб можуть перебувати окремі мисливські тварини, вилучені з природного середовища в установленому законодавством порядку, розведені в неволі або набуті іншим шляхом, не забороненим законодавством.

З метою безпеки населення, а також в інтересах охорони тваринного світу право приватної власності на окремих мисливських тварин може бути обмежено законом.

Оскільки у фермера є право власності на землю, тобто на заняття сільськогосподарською діяльністю безпосередньо на земельній ділянці, а не на мисливських тварин, про що свідчить подані документи, то таким чином, згідно із наведеною вище статтею, фермер підлягає під загальну категорію користування мисливськими тваринами. Тобто, для ведення полювання на вказаній території йому необхідний дозвіл, оскільки у нього немає права власності на мисливські тварини. Згідно з цим Законом ст.1 мисливські угіддя - ділянки суші та водного простору, на яких перебувають мисливські тварини і які можуть бути використані для ведення мисливського господарства.

До полювання прирівнюється:

перебування осіб у межах мисливських угідь, у тому числі на польових і лісових дорогах (крім доріг загального користування), з будь-якою стрілецькою зброєю або з капканами та іншими знаряддями добування звірів і птахів, або з собаками мисливських порід чи ловчими звірами і птахами, або з продукцією полювання;

перебування осіб на дорогах загального користування з продукцією полювання або з будь-якою зібраною розчохленою стрілецькою зброєю. (Стаття 12. «Право на полювання» Закону «Про мисливське господарство і полювання» від 22.02.2000).

А оскільки фермер був з мисливською зброєю, капканами, мисливською собакою, що підпадаю під умови ст.12 вказаного Закону, то застосовані до нього заходи адміністративного характеру є правомірними. Позов буде задоволено на користь інспекторів.

Задача №10

Комплексною перевіркою додержання законодавства про використання та охорону надр працівниками Мінприроди встановлено, що на ведення робіт по геологічному вивченню надр та дослідно-промислової розробки родовища корисних копалин загальнодержавного значення укладено контракт з фірмою. Однак фірма здійснює зазначені види діяльності за відсутності спеціальної ліцензії; проводить будівництво площ залягання цих копалин без наявних проектно-кошторисної документації, необхідних дозволів на виконання вказаних робіт та гранично-геологічного обґрунтування забудови.

Представники фірми у процесі перевірки дали пояснення, вказавши, що вони зводять переважно будівлі із склометалевих збірних конструкцій, які після виконання робіт по видобуванню корисних копалин підлягають знесенню, про що відомо територіальному органу гірничого нагляду. Вони перерахували на рахунок територіального органу гірничого нагляду кошти.

За наслідками перевірки додержання законодавства про використання та охорону надр на відповідальних осіб іноземної фірми було накладено адміністративні штрафи у розмірі 800 грн та передано до прокуратури матеріали про порушення кримінальної справи на керівників територіальних органів геологічного контролю і гірничого нагляду.

Окресліть коло суспільних відносин. Дайте обґрунтування по справі. Вирішіть її по суті викладених обставин.

Відповідь:

Важливим елементом правового регулювання використання і охорони надр є екологічна відповідальність за порушення відповідної нормативно-правової бази. Підстави відповідальності за порушення законодавства про надра визначені у ст. 65 Кодексу України про надра. Це самовільне користування надрами; порушення норм, правил і вимог щодо проведення робіт по геологічному вивченню надр; вибіркоче вироблення багатих ділянок родовищ, що призводить до наднормативних втрат запасів корисних копалин і погіршення їх якості; порушення встановленого порядку забудови площ залягання корисних копалин; невиконання правил охорони надр та вимог щодо безпеки людей, майна і навколишнього природного середовища від шкідливого впливу робіт, пов'язаних з користуванням надрами, тощо. Порушення законодавства про надра породжує адміністративну, цивільно-правову, кримінальну і дисциплінарну відповідальність.

Згідно зі ст. 47 КпАП України адміністративна відповідальність передбачена за самовільне користування надрами та укладення угод, що у прямій або прихованій формі порушують право державної власності на надра. Самовільне надрокористування — це використання надр з порушенням встановленого порядку їх надання у користування, тобто без отримання ліцензії і гірничого відводу (у тих випадках, коли надання останнього визнається необхідним). При цьому не має значення мета користування надрами.

Ділянки надр не можуть бути предметом купівлі, продажу, дарування, застави тощо. Будь-які угоди, пов'язані з переходом права власності на надра, є недійсними. КпАП (ст. 57) передбачає адміністративну відповідальність за порушення вимог щодо охорони надр. Об'єктом правопорушення є екологічна безпека і правопорядок у галузі надрокористування. У ч. 1 цієї статті наведено різні підстави відповідальності: самовільна забудова площ залягання корисних копалин; порушення вимог щодо охорони надр, довкілля, будівель і споруд від шкідливого впливу робіт, пов'язаних з користуванням надрами; знищення або пошкодження спостережних режимних свердловин на підземні води, а також маркшейдерських і геодезичних знаків. Правові вимоги щодо геологічного вивчення надр визначені ст. 38 Кодексу України про надра. Відповідно до неї при цьому повинні забезпечуватися раціональне і ефективне проведення робіт, пов'язаних з геологічним вивченням надр; екологічно безпечний для життя і здоров'я людей стан навколишнього природного середовища; повнота вивчення геологічної будови надр, гірничо-технічних, гідрогеологічних та інших умов розробки розвіданих родовищ, будівництва та експлуатації підземних споруд, не пов'язаних з видобутком корисних копалин; достовірність визначення кількості та якості запасів усіх корисних копалин і наявних у них компонентів; ведення робіт

методами і способами, які виключають невинуваті втрати корисних копалин, зниження їх якості, надмірне руйнування ґрунтового покриву та забруднення довкілля тощо. Ліцензійними умовами здійснення господарської діяльності з пошуку (розвідки) корисних копалин встановлюються також кваліфікаційні та організаційні вимоги до неї. Замовниками робіт можуть обумовлюватися й інші вимоги щодо геологічного вивчення надр, які не суперечать законодавству України.

Адміністративна відповідальність настає лише тоді, коли порушення вимог проведення робіт по геологічному вивченню надр могло призвести або призвело до недостовірної оцінки запасів корисних копалин або умов будівництва підземних споруд, не пов'язаних з видобутком корисних копалин

Щодо дій керівництва територіальних органів геологічного контролю і гірничого нагляду, то їх дії кваліфікуються за ст. 367 «Службова недбалість» КК, оскільки ці органи не виконували належним чином свої службові обов'язки через несумлінне ставлення до них. Якщо органи прокуратури доведуть, що заподіяно істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам окремих юридичних осіб, то дані діяння можна буде кваліфікувати як злочин. Щодо перерахованих на рахунок територіального органу гірничого нагляду коштів, то ці дії можуть кваліфікувати за ст. 368 КК «Одержання хабара». Проте в даному випадку органи прокуратури повинні довести, що переведена сума грошей може розцінюватися як хабар.

Задача №11

У зв'язку із систематичним підтопленням земельних угідь, заподіянням шкоди земельним, рибним ресурсам та майну сільськогосподарській кооператив звернувся з позовом до суду про усунення перешкод у використанні належних на правах колективної власності земель, інших природних ресурсів та відшкодування заподіяних збитків.

У позовній заяві зазначалося, що із введенням в експлуатацію ГЕС та з підтриманням відповідного водного режиму у водосховищі значна частина угідь сільськогосподарського кооперативу внаслідок надмірного зволоження втратила свою продуктивну придатність для вирощування харчових сільськогосподарських культур. Внаслідок цього понад 300 га господарство змушено перевести в угіддя для вирощування багаторічних трав. Однак внаслідок затоплення в цьому сільськогосподарському сезоні вказані посіви були знищені. Через ці обставини господарство зазнало втрат також товарної риби, яку вирощували в кооперативному ставку, на суму більше як 800 тисяч гривень. Керівництво ГЕС заперечило проти позовних вимог, посилаючись на існуючу маловодність та необхідність підтримати проектний водний режим у водосховищі. Окресліть коло суспільних відносин. Чи підлягає позов задоволенню? Вирішіть справу.

Відповідь:

В умовах задачі чітко вказано, що ГЕС порушує права сільськогосподарського кооперативу, а також заподіює шкоди земельним та рибним ресурсам. Оскільки йде мова про відшкодування матеріальної шкоди, то дані суспільні відносини будуть регулюватися цивільним законодавством. Необхідно провести експертну перевірку про необхідність підтримки такого водного режиму, що завдає шкоди навколишньому природному середовищу, підтоплюючи землі сільськогосподарського товариства. Стаття 26 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища» визначила, що в Україні здійснюються державна, громадська та інші види екологічної експертизи.

Проведення екологічної експертизи є обов'язковим у процесі законотворчої, інвестиційної, управлінської, господарської та іншої діяльності, що впливає на стан навколишнього природного середовища.

Порядок проведення екологічної експертизи визначається законодавством України.

Екологічній експертизі підлягають:

а) проекти схем розвитку і розміщення продуктивних сил, розвитку галузей народного господарства, генеральних планів населених пунктів, схем районної планівки та інша передпланова і передпроектна документація;

б) техніко-економічні обґрунтування і розрахунки, проекти на будівництво і реконструкцію (розширення, технічне переозброєння) підприємств та інших об'єктів, що можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, незалежно від форм власності та підпорядкування, в тому числі військового призначення;

в) проекти інструктивно-методичних і нормативно-технічних актів та документів, які регламентують господарську діяльність, що негативно впливає на навколишнє природне середовище;

г) документація по створенню нової техніки, технології, матеріалів і речовин, у тому числі та, що закуповується за кордоном;

д) матеріали, речовини, продукція, господарські рішення, системи й об'єкти, впровадження або реалізація яких може призвести до порушення норм екологічної безпеки та негативного впливу на навколишнє природне середовище.

Екологічній експертизі можуть підлягати екологічно небезпечні діючі об'єкти та комплекси, в тому числі військового та оборонного призначення.

Згідно п. 3 ст. 51 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища» «проекти господарської та іншої діяльності повинні мати матеріали оцінки її впливу на навколишнє природне середовище і здоров'я людей.

Оцінка здійснюється з урахуванням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, екологічної ємності даної території, стану навколишнього природного середовища в місці, де планується розміщення об'єктів, екологічних прогнозів, перспектив соціально-економічного розвитку регіону, потужності та видів сукупного впливу шкідливих факторів та об'єктів на навколишнє природне середовище.»

Відповідно до ст. 68 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.91 вжиття заходів дисциплінарної, адміністративної та кримінальної відповідальності не звільняє винних осіб від компенсації шкоди, заподіяної забрудненням навколишнього природного середовища і погіршенням стану природних об'єктів та якості природних ресурсів. Стосовно екологічних правопорушень і застосування з приводу їх вчинення майнової відповідальності можна говорити не тільки про матеріальні (економічні) підстави — знищення, псування майна громадян і юридичних осіб, що призводить до матеріальної шкоди. Можна говорити про матеріальну шкоду як підставу застосування майнової відповідальності у галузі екології, оскільки екологічне правопорушення — це порушення особистих немайнових прав громадян суспільства, зокрема щодо забезпечення безпечного для життя і здоров'я довкілля, охорони здоров'я, тобто прав, гарантованих Конституцією України. Враховуючи специфіку екологічної шкоди (можливість прояву її наслідків через певні, а інколи значні проміжки часу), методика її обчислення спирається на сам факт заподіяння екологічної шкоди, а не на наслідки її прояву. Якщо така методика відсутня, то розмір шкоди розраховується на підставі фактичних затрат, необхідних для відновлення порушеного стану навколишнього природного середовища. В окремих випадках шкода може бути відшкодована шляхом покладання обов'язку на винну особу щодо відновлення стану та якості навколишнього природного середовища і його окремих об'єктів за рахунок власних коштів заподіявача шкоди, його власними силами. Оскільки в Цивільному кодексі України зазначається, що шкода, заподіяна майну громадянина, а також шкода, заподіяна організації, підлягає відшкодуванню особою, яка заподіяла шкоду, у повному обсязі. В ст. 69 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища» вказано, що шкода, заподіяна внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, підлягає компенсації, як правило, в повному обсязі без застосування норм зниження розміру стягнення та незалежно від збору за забруднення навколишнього природного середовища та погіршення якості природних ресурсів.

Особи, яким завдано такої шкоди, мають право на відшкодування неодержаних прибутків за час, необхідний для відновлення здоров'я, якості навколишнього природного середовища, відтворення природних ресурсів до стану, придатного для використання за цільовим призначенням.

Особи, що володіють джерелами підвищеної екологічної небезпеки, зобов'язані компенсувати заподіяну шкоду громадянам та юридичним особам, якщо не доведуть, що шкода виникла внаслідок стихійних природних явищ чи навмисних дій потерпілих.

Шкода, заподіяна довкіллю у зв'язку з виконанням угоди про розподіл продукції, підлягає відшкодуванню відповідно до вимог статті 29 Закону України "Про угоди про розподіл продукції"

Позов підлягає задоволенню.

Задача №12

Із земель запасу на невикористаній водоймі, що обміліла природним шляхом, цукровому заводу відведено територію під ставки-водостійники та розміщення очисних споруд відходів цукрового виробництва площею 50 га.

Завод фактично не приступив до розміщення очисних споруд, скидаючи відходи виробництва у ставки-відстійники, а неочищені стічні води — безпосередньо у річку. Внаслідок накопичення відходів почалися підземні зсуви ґрунту, що призвело до забруднення земель сільської спілки, площею близько 100 га сільськогосподарських угідь, було знищено близько 170 га окультурених сінокісних угідь і пасовищ, пошкоджено 70 га лісів першої групи та плантації саджанців на площі 115 га лісгосподарських угідь, забруднено річку та завдано істотної шкоди рибним ресурсам.

Крім того, внаслідок зсуву пошкоджено залізницю на відстані близько 50 км, автомобільну дорогу обласного значення.

На претензії, які надійшли від потерпілих осіб та органів по забезпеченню додержання природоохоронного законодавства про добровільне відшкодування збитків, цукровий завод відповів відмовою, вважаючи це випадковим збігом стихійних явищ та експлуатації ставка-накопичувача. Вважаючи дії адміністрації неправомірними, особи, яким була заподіяна шкода, звернулися за захистом до господарського суду та передали прокуророві району матеріали з клопотанням притягти винних посадових осіб до юридично відповідальності.

Визначіть коло суспільних відносин. Чи підлягає позов задоволенню? Вирішіть справу. .

Відповідь:

Отже, із умов задачі видно, що цукровий завод поруш чинне екологічне законодавство, скидаючи відходи та неочищені стічні води у річку. Такими діями він наніс шкоди навколишньому населенню, землям, пошкодив ліси, сінокісні угіддя та забруднив річку. Проте, своєї вини завод не визнає, і у всьому вбачає форс-мажорні обставини. Дії керівництва цукрового заводу можна кваліфікувати як злочину проти довкілля. Зокрема, в ст. 239 КК «Забруднення або псування земель» вказано, що забруднення або псування земель речовинами, відходами чи іншими матеріалами, шкідливими для життя, здоров'я людей або довкілля, внаслідок порушення спеціальних правил, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля можна кваліфікувати як злочин. В ст.242 КК вказано, що порушення правил охорони вод (водних об'єктів), якщо це спричинило забруднення поверхневих чи підземних вод і водоносних горизонтів, джерел питних, лікувальних вод або зміну їхніх природних властивостей, або виснаження водних джерел і створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи для довкілля також кваліфікують як злочин. У даному випадку в діях цукрового заводу є всі ознаки вказаних злочинів. Тому керівництво заводу повинно буде понести кримінальну відповідальність. А постраждале від неправомірних дій заводу населення в порядку цивільного судочинства повинно витребувати відшкодування матеріальної шкоди в відповідному об'ємі.

Нормативно-правові документи та використана література:

1. Конституція України // Просвіта. – К., 1996
2. Земельний кодекс України від 13 березня 1992 р. // ВВР України. – 1992. -№ 25. –Ст.354
3. Водний кодекс України від 6 червня 1995 р. // ВВР України. – 1995. - № 24. – Ст. 189
4. Лісовий кодекс України від 21 січня 1994р. // ВВР України. – 1994. - № 17. – Ст.99
5. Кодекс України про надра від 27 липня 1994р. // ВВР України. –1994. -№36. –Ст.341.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. – К., 1999.
7. Кодекс законів про працю від 10 грудня 1971 р. – К., 1999
8. Кримінальний кодекс України. – К., 2001
9. Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” від 25 червня 1991 року (із змінами та доповненнями)// Відомості Верховної Ради України.-1991-№ 41
10. Закон України «Про транспорт» № 232/94-ВР від 10.11.94
11. Закон України “Про охорону атмосферного повітря” від 16 жовтня 1992 року.// Відомості Верховної Ради України – 1992 - №50
12. Закон України “Про тваринний світ” від 3 березня 1993 року.// Відомості Верховної Ради України – 1993 - № 18
13. Закон України “Про відходи” від 5 березня 1998 р. // ВВР України. – 1998. - № 36-37. - Ст. 242.
13. Закон України “Про екологічну експертизу” від 9 лютого 1995 р. // ВВР України. – 1995. - № 8. – Ст.. 55.
14. Закон України “Про меліорацію земель” від 14 січня 2000р. // Офіційний вісник України. – 2000.- № 6. – Ст.. 200.
15. Закон України “Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000 – 2015 роки” від 21 вересня 2000р. // ВВР України. – 2000. - № 47. – Ст.. 405.
16. Закон України “Про загальні засади подальшої експлуатації і зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення зруйнованого четвертого енергоблоку цієї АЕС на екологічно безпечну систему” від 11 грудня 1998р. // Голос України. – 1999. – 13 січня.
17. Закон України “ Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку” від 8 лютого 1995 р. // ВВР України. – 1995. - № 12 – Ст.. 82.
18. Закон України “ Про виключну (морську) економічну зону “ від 16 травня 1995 р. // ВВР України. – 1995. - № 21. – Ст.152.
19. Закон України “ Про мисливське господарство та полювання” від 22 лютого 2000р. // Офіційний вісник України. - 2000. - № 16. – Ст.. 132.
20. Постанова Верховної Ради України від 5 березня 1998 р. № 188/98-ВР “Про основні напрямки державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки. // Відомості Верховної Ради України – 1998- № 38-39.
21. Концепція державного регулювання безпеки та управління ядерною галуззю в Україні: Затв. Постановою Верховною Радою України від 25 січня 1994 р. // ВВР України. – 1994. - № 18. – Ст.106
22. Постанова КМУ від 8 травня 1996 року, яка затвердила Порядок визначення розмірів і меж водоохоронних зон та режим ведення господарської діяльності в них, контроль за створенням водоохоронних зон і прибережних захисних смуг, а також за додержанням режиму використання їх територій.
23. Положення про Державний департамент промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2005 р. № 1090
24. Інструкція про порядок спеціального використання водних живих ресурсів, затверджена наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України, Державного комітету рибного господарства України від 10.02.2000 N 34/13
25. Методичні рекомендації зі здійснення державного нагляду за охороною надр при розробці родовищ прісних підземних вод, затверджено Наказом Держпромгірнагляду МНС України від 24.03.2006 № 51

26. Порядок обмеження, тимчасової заборони (припинення) або зупинення діяльності підприємств, установ, організацій і об'єктів у випадках порушення ними законодавства про охорону навколишнього природного середовища: Затв. Постановою Верховної Ради України від 29 жовтня 1992 р. // ВВР України. – 1992. - № 46. – Ст. 502.

КОНТРОЛЬНІ РОБОТИ

КР №1

Нижчий рівень.

Вирішити тестові завдання, позначивши правильні відповіді.

1. Методами земельного права є:

- 1) Імперативний,
- 2) Диспозиційний,
- 3) Корпоративний,
- 4) Авторефератиний,
- 5) Диспозитивний,
- 6) Дислокаційний.

2. Які із вказаних відносин регулюються земельним правом?

- 1) Відносини власності на землю,

- 2) Трудові відносини в аграрному секторі,
- 3) Відносини з охорони земель,
- 4) Добування корисних копалин,
- 5) Відносини користування землею.

3. В якому значенні в земельному праві використовується термін “земля”?

- 1) Як планета Земля,
- 2) Як частина космічної системи,
- 3) Як сукупність земної, водної поверхні, надр, флори, фауни, ландшафтів.
- 4) Як частина земної кулі над надрами, ґрунтовий шар,
- 5) Навколишнє природне середовище.

4. До принципів земельного права не відносяться:

- 1) Екологізація земельного права,
- 2) Рівність всіх суб’єктів земельного права,
- 3) Безоплатність землеволодіння та землекористування,
- 4) Обов’язкове державне втручання в господарювання на землі,
- 5) Нерівність форм власності на землю,
- 6) Оплатність землеволодіння і землекористування.

5. Хто може змінити цільове призначення землі?

- 1) Власник,
- 2) Орган місцевого самоврядування,
- 3) Верховна Рада України,
- 4) Орган виконавчої влади,
- 5) Землекористувач,
- 6) Суд.

6. На землях історико-культурного значення можуть знаходитись:

- 1) Могили,
- 2) Пансіонати,
- 3) Кургани,
- 4) Природні заповідники,
- 5) Автотранспортні підприємства,
- 6) Наскальні зображення.

7. Землі, де розташовані телеграфні лінії, відносяться до:

- 1) Земель забудови,
- 2) Земель оборони,
- 3) Земель зв’язку,
- 4) Земель транспорту,
- 5) Земель промисловості,
- 6) Земель водного фонду.

8. До земель авіатранспорту не належать:

- 1) Землі під аеропортами,
- 2) Землі під метрополітеном,

- 3) Землі під причалами,
- 4) Землі під гідроаеродромами,
- 5) Землі під узбіччям доріг,
- 6) Землі підсудноплавними каналами.

9. Земельні ділянки, не надані у власність чи користування, перебувають:

- 1) На контролі,
- 2) Під наглядом,
- 3) У резерві,
- 4) У кадастрі,
- 5) У запасі.

10. Що властиве землі як природному об'єкту?

- 1) Необмеженість за розмірами,
- 2) Родючість,
- 3) Штучне походження,
- 4) Відсутність реальної вартості,
- 5) Незамінність.

Середній рівень.

Розкрити теоретичні питання:

1. Поняття цільового призначення земель. Встановлення та зміна цільового призначення земель.
2. Мета та завдання земельної реформи.

Вищий рівень.

Заповнити таблицю:

Категорія земель	Об'єкти, що можуть бути розташовані на землях даної категорії
Землі житлової та громадської забудови	
Землі природно-заповідного фонду	
Землі водного фонду	
Землі промисловості	

КР №2

Нижчий рівень.

Вирішити тестові завдання, позначивши правильні відповіді.

1. Форми власності на землю:

- 1) Приватна,
- 2) Комунальна,

- 3) Територіальна,
- 4) Державна,
- 5) Національна,
- 6) Колективна.

2. У приватну власність не можуть передаватися:

- 1) Землі під залізницями,
- 2) Землі під скверами,
- 3) Землі під пасовищами,
- 4) Землі під господарськими будівлями,
- 5) Землі під будівлями органів влади,
- 6) Рілля.

3. Земельна ділянка, що належить подружжю, знаходиться у:

- 1) Приватній формі власності,
- 2) Комунальній власності,
- 3) Державній власності,
- 4) Спільній частковій власності,
- 5) Спільній сумісній власності,
- 6) Колективній власності.

4. За якими із вказаних підстав виникає право державної власності на землю?

- 1) Прийняття спадщини,
- 2) Приватизація,
- 3) Конфіскація,
- 4) Купівля-продаж,
- 5) Реструктуризація.

5. Що можна віднести до підстав добровільного припинення прав на землю?

- 1) Смерть власника,
- 2) Конфіскація,
- 3) Продаж земельної ділянки,
- 4) Відчуження земельної ділянки з в разі надзвичайного стану,
- 5) Передача у спадщину,
- 6) Систематична несплата земельного податку,
- 7) Використання земельної ділянки способом, що суперечить екологічним вимогам.

6. Хто може бути постійним користувачем земельної ділянки?

- 1) Державна установа,
- 2) Громадянин України,
- 3) Іноземний громадянин,
- 4) Комунальне підприємство,
- 5) Особа без громадянства,
- 6) Міжнародна організація.

7. Максимальний строк довгострокової оренди:

- 1) 25 років,
- 2) 30 років,
- 3) 5 років,
- 4) 50 років,
- 5) 10 років,
- 6) 2 роки

8. Право прогону худоби через чужу земельну ділянку по наявному шляху є:

- 1) Земельним сервітутом,
- 2) Емфітевзисом,
- 3) Добросусідством,
- 4) Орендою,
- 5) Суперфіцієм,
- 6) Суборендою.

9. В разі надходження двох чи більше заяв на передачу в оренду однієї і тієї ж земельної ділянки проводиться:

- 1) Конкурс,
- 2) Земельні торги,
- 3) Тендер,
- 4) Аукціон,
- 5) Публічне укладання договору оренди,
- 6) Судове засідання.

10. Яким документом посвідчується право постійного користування земельною ділянкою?

- 1) Договором оренди,
- 2) Договором про постійне користування земельною ділянкою,
- 3) Державним актом на право власності на земельну ділянку,
- 4) Державним актом на право постійного користування земельною ділянкою,
- 5) Рішенням суду.

Середній рівень.

Розкрити теоретичні питання:

1. Обов'язки власників земельних ділянок.
2. Способи захисту прав на земельні ділянки.

Вищий рівень.

Розв'язати задачу:

У м. Чернігові було підготовлено земельну ділянку для продажу на земельних торгах. Громадянин Якименко заплатив реєстраційний та гарантійний внески для участі в торгах. Оскільки, крім нього на конкурс більше не було подано заяв, то торги було визнано як такими, що не відбулися. Якименко заперечував, що він був присутній і готовий був платити будь-яку суму грошей. Чи законні дії організаторів земельних торгів?

КР №3
Нижчий рівень.

Вирішити тестові завдання, позначивши правильні відповіді.

1. Форми орендної плати за землю:

- 1) Цінова,
- 2) Грошова,
- 3) Відробіткова,
- 4) Продуктивна,
- 5) Натуральна,
- 6) Земельний податок.

2. Навколо об'єктів, де є підземні та відкриті джерела водопостачання, встановлюються:

- 1) Охоронні зони,
- 2) Зони санітарної охорони,
- 3) Санітарно-захисні зони,
- 4) Зони особливого режиму використання земель.

3. Для ведення особистого селянського господарства земельні ділянки надаються розміром:

- 1) не більше 2,0 гектара,
- 2) не більше 3,0 гектара,
- 3) більше 2,0 гектара,
- 4) 2,0 гектара,
- 5) 3,0 гектара,
- 6) не більше 5,0 гектара.

4. Що не допускається на земельних ділянках, наданих для городництва?

- 1) закладання багаторічних плодових насаджень,
- 2) спорудження капітальних будівель і споруд,
- 3) зведення тимчасових споруд для зберігання інвентарю та захисту від непогоди,
- 4) випасання худоби.

5. Система спостереження за станом земель для своєчасного виявлення в ньому змін, їх оцінки, відвернення, ліквідації наслідків негативних процесів – це:

- 1) Кадастрове зонування,
- 2) Кадастрові зйомки,
- 3) Державний земельний кадастр,
- 4) Моніторинг земель,
- 5) Землеустрій,
- 6) Економічне стимулювання раціонального використання земель.

6. Відомості про земельні ділянки містяться у:

- 1) Земельній книзі,
- 2) Поземельній книзі,
- 3) Книзі реєстрації земельних ділянок,
- 4) Книзі записів реєстрації державних актів на право власності (користування) на земельну ділянку,
- 5) Садибній книзі.

7. До деградованих земель відносяться:

- 1) радіоактивно забруднені землі,
- 2) землі зі змінами в структурі рельєфу,
- 3) землі із засоленими ґрунтами,
- 4) землі, порушені внаслідок повені.

8. Припинення господарського використання земель, їх залуження та заліснення – це:

- 1) консервація земель,
- 2) вилучення земель,
- 3) охорона ґрунтів,
- 4) рекультивація земель.

9. В якій формі власності можуть перебувати землі оборони?

- 1) Державній,
- 2) Комунальній,
- 3) Приватній,
- 4) Колективній,

Право власності Українського народу.

10. Які з наведених стягнень передбачає застосування дисциплінарної відповідальності?

- 1) штраф,
- 2) догана,
- 3) позбавлення права обіймати певну посаду,
- 4) відшкодування матеріальної шкоди,
- 5) відшкодування моральної шкоди,
- 6) звільнення.

Середній рівень.

Розкрити теоретичні питання:

1. Визначення термінів «забруднення земель», «забруднення ґрунтів» та «псування земель».
2. Поняття та складові частини державного земельного кадастру.

Вищий рівень.

Розв'язати задачу:

Власник земельної ділянки Романов, не маючи часу регулярно здійснювати полив насаджень на ній, одного разу залишив зрошувальну систему увімкненою на тиждень (до наступного свого приїзду). Однак через тиждень Романов поїхав у відрядження і затримався там на 12 днів. Коли він повернувся, сусіди по дачі повідомили його, що 2 дні тому вдалося вимкнути воду, однак стан земельної ділянки непоправно погіршився – було змито більшу частину верхнього родючого (гумусного) шару. За що і яку буде нести відповідальність Романов?

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ НАПИСАННЯ РЕФЕРАТИВ

Реферат є найпростішим видом наукової праці як за рівнем складності, так і за змістом викладеного матеріалу.

Реферат передбачає стислий виклад у письмовій формі суті окремого питання або наукової проблеми, що заснована, як правило, тільки на результатах вивчення обмеженого кола літературних джерел певної тематики. Реферат вимагає елементарних навичок роботи із вихідними джерелами інформації.

Реферат завжди має письмову форму і використовується для виголошення доповіді, підготовки наукового звіту, написання статті.

Специфіка опрацьованих джерел визначає структуру реферату. Він повинен складатися з таких структурних компонентів:

- план,
- вступ (невеликий за обсягом);
- основна частина;
- висновки (невеликі за обсягом);
- список використаних джерел та літератури

Мета підготовки реферату - навчально-пізнавальна. Тематика дослідження обирається невелика за обсягом для найкращого розкриття відповідно до завдань дисципліни, що вивчається.

Етапи виконання реферату:

- ✓ Вибір теми,
- ✓ Складання орієнтовної програми дослідження,
- ✓ Добір літератури,
- ✓ Вивчення дібраних джерел,
- ✓ Уточнення програми дослідження,
- ✓ Написання тексту,
- ✓ Технічне оформлення реферату.

Вимоги до тексту:

Чіткість побудови, логічність, послідовність викладу, переконливість аргументації, точність, конкретність, обґрунтованість рекомендацій, дотримання безособовості викладення матеріалу.

Технічні вимоги:

Обсяг – 15-17 сторінок рукописного тексту або 10-12 сторінок друкованого тексту (формат А4).

При друкуванні тексту необхідно дотримуватися таких вимог: шрифт Times New Roman, розмір -14, інтервал – 1,5; поля: ліве – 30 мм, верхнє та нижнє – 15 мм, праве – 10 мм.

Кількість джерел для розкриття теми – не менше 10.

Нумерація сторінок – в правому верхньому кутку сторінки арабською цифрою. Титульний аркуш не нумерується, нумерація починається з наступної сторінки.

Робота має бути зброшурована.

Список використаних джерел та літератури умовно включає 3 блоки:

1. Нормативні джерела.

Вони розташовуються в такій послідовності:

Конституція України;

закони України (в алфавітному чи хронологічному порядку);

підзаконні акти - постанови Верховної Ради України, укази та розпорядження Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України тощо (в алфавітному чи хронологічному порядку);

рішення і висновки Конституційного Суду України,

постанови Пленуму Верховного Суду України.

2. Монографії, підручники, навчальні посібники (в алфавітному порядку).

3. Періодична література - в алфавітному порядку.

До списку джерел та літератури включаються тільки ті, що дійсно опрацьовані та відповідають темі реферату.

Зразок оформлення списку джерел та літератури:

Конституція України: Станом на 1 січня 2006р. – Х.: «ІНГВІНІ», 2006.

Закон України “Про нотаріат” від 02.09.93р.// Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 1998. - № 5. – С.5-31.

Наказ Міністерства юстиції України від 03.03.2004 N 20/5 «Про затвердження Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України» // Урядовий кур’єр. – 2004. - №74. – С.10-16.

Заїка Ю.О. Співак В.М. Право власності. Спадкове право: Навч. посіб. – К.: Наук. думка, 2000.

Цивільне право України: Підручник: У 2 кн./ За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцової. – К.: Юрінком Інтер, 2000.

Васильченко В. Особливості спадкового правонаступництва в цивільному праві // Право України. – 2001.- № 11.-С.98-102.

Для захисту реферативної роботи студент готує виступ на 6 - 8 хвилин. У ньому зазначаються мета і завдання дослідження, актуальність теми, короткий зміст основної частини, характеристика літератури та джерел, основні висновки. Студент відповідає на запитання, після цього йому повідомляється оцінка за роботу.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Історичні пам'ятки земельного права.

2. Співвідношення матеріальних та процесуальних земельних правовідносин.
3. Співвідношення земельного, природноресурсового, природоохоронного, антропоохоронного та екологічного права.
4. Проблеми науки земельного права.
5. Правове забезпечення та юридичні гарантії здійснення земельної реформи.
6. Правові засади та правові моделі приватизації земель.
7. Плата за землю в системі економіко-правового механізму регулювання екологічних правовідносин.
8. Порівняльно-правовий аналіз земельного законодавства іноземних держав та України.
9. Правові аспекти позитивної відповідальності за земельним законодавством України
10. Проблеми вдосконалення юридичної відповідальності за порушення земельного законодавства.
11. Співвідношення публічного і приватного регулювання земельних правовідносин.
12. Правові аспекти паювання земель.
13. Правові моделі захисту земельних прав громадян.
14. Гарантії реалізації права власності на землю.
15. Порівняльно-правовий аналіз режимів земель сільськогосподарського та несільськогосподарського призначення.
16. Джерела земельного права.
17. Правові аспекти реформування земельних правовідносин.
18. Право загального землекористування громадян.
19. Право спеціального землекористування.
20. Пільги та компенсації в системі регулювання земельних правовідносин.
21. Правові форми охорони земель.
22. Юридична відповідальність як засіб реалізації земельного права.
23. Конституційні засади розвитку та вдосконалення земельного права.
24. Судовий розгляд земельних спорів як гарантія захисту земельних прав громадян.
25. Проблеми становлення та розвитку земельного процесу.
26. Правове забезпечення розвитку земельних відносин у ринковому економічному середовищі.
27. Право власності на землю та процес земельної реформи в Україні.
28. Історія становлення права земельного сервітуту.
29. Моніторинг земель як спосіб контролю за використанням та охороною земель.
30. Законодавчі новації в сфері права користування земельною ділянкою.

Система оцінювання знань

Поточний контроль здійснюється під час проведення семінарських занять і має за мету перевірку рівня підготовленості курсантів і слухачів з певних тем навчальної програми, а також до виконання конкретних завдань. Контроль здійснюється шляхом:

- опитування під час проведення семінарських занять;
- проведення контрольних робіт;
- проведення тестів;

Основною системою оцінювання рівня знань під час проведення семінарських занять є виставлення оцінок.

Підсумковий контроль проводиться з метою оцінювання результатів навчання курсантів і слухачів на певному освітньо-кваліфікаційному рівні або на окремих його етапах.

Формами підсумкового контролю є залік, екзамен.

Оцінка “зараховано” виставляється якщо курсант, студент чи слухач виявив достатньо повні знання курсу; вміє узагальнювати теоретичний матеріал, співвідносити загальні знання з конкретними державно-правовими явищами, дає правильні, хоча і не завжди повні відповіді на поставлені запитання; висловлює власне ставлення до історико-правових процесів; допускає незначні неточності в розкритті окремих теоретичних положень; в цілому матеріал викладає логічно, послідовно і переконливо.

Оцінка “не зараховано” виставляється якщо курсант, студент чи слухач виявив слабкі (відсутність) знання теоретичного програмного матеріалу; не зміг дати визначення основних термінів, понять та подій; відсутні навички адекватної оцінки державно-правових процесів; виклад матеріалу непослідовний, нелогічний, фрагментарний, неточний, стислий; повна відсутність орієнтованості в матеріалі.

Оцінка “відмінно”/ А - виставляється якщо курсант, студент чи слухач продемонстрував глибокі і системні знання матеріалу, вміє узагальнювати теоретичний матеріал, співвідносити загальні знання з конкретними прикладами; орієнтується в хронології світових подій; оволодів навичками аналізу, порівняння, узагальнення та систематизації; вміє моделювати та адекватно оцінювати державно-правовий розвиток зарубіжних країн в різні часи; висловлює власне ставлення до державно-правових явищ та процесів;

Оцінка “добре”/ В, С - виставляється якщо курсант, студент чи слухач виявив достатньо повні знання курсу; дає правильні, хоча і не завжди повні визначення термінів, понять та подій; вміє аналізувати фактори розвитку держави і права в різні історичні періоди; матеріал викладає логічно, послідовно, разом з тим допускає незначні неточності.

Оцінка “задовільно”/ D, E – курсант, студент чи слухач взагалі засвоїв програмний матеріал курсу в передбаченому обсязі, разом з тим є певні неточності у визначенні основних термінів, подій та процесів; власне ставлення до проблемних питань висловлює не завжди адекватно; вміє аналізувати набуті теоретичні знання, щодо державно-правових процесів минулого але прогнозування їх розвитку викликає певні складнощі; виклад матеріалу непослідовний, неточний, з наявними помилками.

Оцінка “незадовільно”/ FX, F – курсант, студент чи слухач виявив слабкі (відсутність) знання теоретичного програмного матеріалу; не зміг дати визначення основних термінів, понять та подій; відсутні навички адекватної оцінки державно-правових процесів; виклад матеріалу непослідовний, нелогічний, фрагментарний, з грубими помилками.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ З КУРСУ «ЗЕМЕЛЬНЕ ТА ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО»

1. Поняття та особливості земельних відносин, що складають предмет земельного права.
2. Особливості земельного права як галузі права.
3. Система земельного права. Загальна та особлива частини земельного права.
4. Земельне право як наука та навчальна дисципліна
5. Загальна характеристика сучасного земельного законодавства України.
6. Поняття і особливості джерел земельного права.
7. Співвідношення земельного та цивільного законодавства при регулюванні земельних відносин.
8. Співвідношення та взаємодія земельного права з суміжними галузями правової системи України.
9. Земельноправові норми, їх особливості та види. Матеріальні та процесуальні норми земельного права.
10. Поняття та особливості земельних правовідносин.
11. Суб'єкти та об'єкти земельних правовідносин.
12. Підстави виникнення, зміни та припинення земельних правовідносин.
13. Особливості структури Земельного кодексу України.
14. Землі як об'єкт права власності.
15. Поняття та юридичні ознаки земельної ділянки.
16. Поняття та основні ознаки права власності на землю.
17. Особливості права власності на землю.
18. Зміст права власності на землю.
19. Право державної власності на землю: суб'єкти, об'єкти, зміст.
20. Землі державної власності, що не можуть передаватися у комунальну та приватну власність.
21. Право власності на землю іноземних держав.
22. Право комунальної власності на землю: суб'єкти, об'єкти, зміст.
23. Особливості реалізації права власності на землю територіальними громадами.
24. Право приватної власності на землю: суб'єкти, об'єкти, зміст.
25. Юридичні та фізичні особи як суб'єкти права власності на землю.
26. Спільна власність на землю.
27. Права та обов'язки власників земельних ділянок.
28. Юридичні підстави виникнення, зміни та припинення права власності на землю в Україні, їх особливості для різних суб'єктів.
29. Юридичні форми захисту права власності на землю. Гарантії права власності на землю.

30. Поняття та загальна характеристика правових форм набуття права власності на землю.
31. Поняття та юридичні підстави приватизації земель за діючим законодавством.
32. Поняття та порядок паювання земель.
33. Суб'єкти права на земельну частку (пай).
34. Правова природа земельного паю.
35. Юридичне посвідчення права на земельну частку (пай).
36. Загальна характеристика прав на землю осіб – невласників земельних ділянок.
37. Види прав на землю невласників земельних ділянок.
38. Принципи здійснення прав на землю невласників земельних ділянок.
39. Поняття та правове регулювання оренди землі.
40. Право на оренду землі.
41. Договір оренди земельної ділянки та його істотні умови.
42. Порядок укладення договору оренди землі.
43. Нотаріальне посвідчення правочинів із земельними ділянками.
44. Загальна характеристика права землекористування та його класифікація.
45. Право постійного землекористування: суб'єкти та об'єкти.
46. Право обмеженого землекористування: суперфіцій та емфітевзис.
47. Права та обов'язки землекористувачів.
48. Виникнення права на земельну ділянку.
49. Підстави припинення права власності на землю та права користування земельною ділянкою.
50. Поняття, цілі та завдання правової охорони земель.
51. Поняття та класифікація гарантій прав на землю.
52. Поняття та класифікація гарантій прав на землю.
53. Форми та способи захисту прав на землю.
54. Земельні спори: поняття та класифікація.
55. Державний земельний кадастр.
56. Цивільно-правові підстави виникнення земельних відносин.
57. Види юридичної відповідальності в земельному праві України.
58. Нормування і стандартизація у галузі охорони земель.
59. Консервація земель.
60. Загальна характеристика юридичної відповідальності за порушення земельного законодавства.
61. Право на екологічну інформацію.
62. Види та органи управління в галузі екології.
63. Право природокористування, поняття, принципи та види.
64. Функції управління в галузі екології.

65. Право власності на природні ресурси: поняття, форми, суб'єкти, об'єкти.
66. Поняття державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища.
67. Загальна характеристика екологічних прав громадян.
68. Конституційні екологічні права громадян.
69. Види екологічних прав громадян.
70. Поняття та види екологічних обов'язків громадян.
71. Гарантії реалізації, форми та способи захисту екологічних прав громадян.
72. Поняття та ознаки екологічної безпеки.
73. Об'єкти екологічного права: поняття і види.
74. Конституція України та екологічні права громадян.
75. Право загального і спеціального природокористування громадян.
76. Поняття і структура екологічного права.
77. Предмет і метод екологічного права.
78. Організація стандартизації і нормування в галузі охорони та використання атмосферного повітря.
79. Особливості відповідальності за шкоду, заподіяну видами тварин і рослин, занесених до Червоної книги України.
80. Особливості управління і контролю в галузі використання, відтворення і охорони тваринного світу.
81. Право постійного і тимчасового землекористування.
82. Особливості відшкодування збитків, завданих внаслідок порушення законодавства про надра.
83. Особливості екологічного контролю в галузі охорони атмосферного повітря.
84. Тваринний світ як об'єкт правового регулювання, використання та охорони.
85. Право загального і спеціального водокористування громадян.
86. Особливості юридичної відповідальності за екологічні правопорушення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-X із змінами та доповненнями від 25.11.2014 // Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua> .

3. Повітряний кодекс України від 19 травня 2011 року № 3393-VI із змінами та доповненнями від 11.08.2013// Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

4. Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 року № 3852-XII (в ред. від 26.10.2014) // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 21. – Ст. 170.

5. Кодекс України про надра від 27 липня 1994 року № 132/94-ВР із змінами та доповненнями від 26.04.2014// Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

6. Водний кодекс України від 6 червня 1995 року № 213/95-ВР із змінами та доповненнями від 26.04.2014// Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

7. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III із змінами та доповненнями від 31.10.2014 Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

8. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року із змінами та доповненнями від 06.09.2014// Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

9. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV із змінами та доповненнями від 06.11.2014 // Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

10. Закон України „Про охорону навколишнього природного середовища” від 25 червня 1991 року № 1264-XII (із змінами та доповненнями)// Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.

11. Закон України „Про державний кордон України” від 4 листопада 1991 року № 1777-XII (із змінами та доповненнями)// Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 2. – Ст. 5.

12. Закон України „Про колективне сільськогосподарське підприємство” від 14 лютого 1992 року № 2114-XII (із змінами та доповненнями)// Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 20. – Ст. 272.

13. Закон України „Про природно-заповідний фонд України” від 16 червня 1992 року № 2456-XII (із змінами та доповненнями)// Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 34. – Ст. 502.

14. Закон України „Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон” від 13 жовтня 1992 року № 2673-XII (із змінами та доповненнями)// Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 50. – Ст. 676.

15. Закон України „Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об’єктів” від 9 липня 2010 року, №2480-VI (із змінами та доповненнями)// Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>

16. Закон України „Про відчуження земельних ділянок, інших об’єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності” від 17 листопада 2009 року, № 1559-VI (із змінами та доповненнями) // Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>

17. Закон України „Про основи містобудування” від 16 листопада 1992 року № 2780-XII (із змінами та доповненнями)// Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 52. – Ст. 683.

18. Закон України „Про дорожній рух” від 30 червня 1993 року № 3353-XII (із змінами та доповненнями)// Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 31. – Ст. 338.

19. Закон України „Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку” від 8 лютого 1995 року № 39/95-ВР (із змінами та доповненнями)// Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 12. – Ст. 81.

20. Закон України „Про пестициди і агрохімікати” від 2 березня 1995 року № 86/95-ВР (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 14. – Ст. 91.

21. Закон України „Про трубопровідний транспорт” від 15 травня 1996 року № 192/96-ВР (із змінами та доповненнями)// Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 29. – Ст. 139.

22. Закон України „Про місцеве самоврядування в Україні” від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР (із змінами та доповненнями)// Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.

23. Закон України „Про кооперацію” від 10 липня 2003 року № 1087-IV (із змінами та доповненнями)// Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 5. – Ст. 35.

24. Закон України „Про електроенергетику” від 16 жовтня 1997 року № 575/97-ВР (із змінами та доповненнями)// Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 1. – Ст. 1.

25. Закон України „Про видобування і переробку уранових руд” від 19 листопада 1997 року № 645/97-ВР (із змінами та доповненнями)// Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 11. – Ст. 39.

26. Закон України „Про оренду землі” від 6 жовтня 1998 року № 161-XIV (із змінами та доповненнями)// Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 46. – Ст. 280.

27. Закон України „Про місцеві державні адміністрації” від 9 квітня 1999 року № 586-XIV (із змінами та доповненнями)// Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 20. – Ст. 190.

28. Закон України „Про концесії” від 14 липня 1999 року № 997-XIV(із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 41. – Ст. 372.

29. Закон України „Про меліорацію земель” від 14 січня 2000 року № 1389 (із змінами та доповненнями)// Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 11. – Ст. 90.

30. Закон України „Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону” від 10 лютого 2000 року № 1436-III (із змінами та доповненнями)// Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 13. – Ст. 99.

31. Закон України „Про мисливське господарство та полювання” від 22 лютого 2000 року № 1478-III (із змінами та доповненнями)// Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 18. – Ст. 132.

32. Закон України „Про охорону культурної спадщини” від 8 червня 2000 року № 1805-III (із змінами та доповненнями)// Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 39. – Ст. 333.

33. Закон України „Про особливості приватизації об’єктів незавершеного будівництва” від 14 вересня 2000 року № 1953-III (із змінами та доповненнями)// Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 45. – Ст. 375.

34. Закон України „Про курорти” від 5 жовтня 2000 року № 2026-III (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 50. – Ст. 435.
35. Закон України „Про автомобільний транспорт” від 5 квітня 2001 року № 2344-III (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 22. – Ст. 105.
36. Закон України „Про об’єднання співвласників багатоквартирного будинку” від 29 листопада 2001 року № 2866-III (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 10. – Ст. 78.
37. Закон України „Про питну воду та питне водопостачання” від 10 січня 2002 року № 2918-III (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 16. – Ст. 112.
38. Закон України „Про Генеральну схему планування території України” від 7 лютого 2002 року № 3059-III (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 30. – Ст. 204.
39. Закон України „Про Державну прикордонну службу України” від 3 квітня 2003 року № 661-IV (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 27. – Ст. 208.
40. Закон України „Про особисте селянське господарство” від 15 травня 2003 року № 742-IV (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 29. – Ст. 232.
41. Закон України „Про землеустрій” від 22 травня 2003 року № 858-IV (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 36. – Ст. 282.
42. Закон України „Про іпотеку” від 5 червня 2003 року № 898-IV (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 38. – Ст. 313.
43. Закон України „Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)” від 5 червня 2003 року № 899-IV (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 38. – Ст. 314.
44. Закон України „Про охорону земель” від 19 червня 2003 року № 962-IV (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 349.
45. Закон України „Про державний контроль за використання та охороною земель” від 19 червня 2003 року № 963-IV (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 350.
46. Закон України „Про фермерське господарство” від 19 червня 2003 року № 973-IV (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 45. – Ст. 363.
47. Закон України „Про поховання та похоронну справу” від 10 липня 2003 року № 1102-IV (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 7. – Ст. 47.
48. Закон України „Про оцінку земель” від 11 листопада 2003 року № 1378-IV (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 15. – Ст. 229.

49. Закон України „Про використання земель оборони” від 27 листопада 2003 року № 1345-IV (із змінами та доповненнями)// Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 14. – Ст. 209.

50. Закон України „Про охорону археологічної спадщини” від 18 березня 2004 року № 1626-IV (із змінами та доповненнями)// Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 26. – Ст. 361.

51. Закон України „Про державну експертизу землевпорядної документації” від 17 червня 2004 року № 1808-IV(із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 38. – Ст. 471.

52. Закон України „Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень” від 1 липня 2004 року № 1952-IV (із змінами та доповненнями)// Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 51. – Ст. 553.

53. Закон України „Про благоустрій населених пунктів” від 6 вересня 2005 року № 2807-IV (із змінами та доповненнями)// Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 49. – Ст. 517.

54. Закон України „Про порядок прийняття рішень про розміщення, проектування, будівництво ядерних установок і об’єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, які мають загальнодержавне значення” від 8 вересня 2005 року № 2861-IV (із змінами та доповненнями)// Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 51. – Ст. 555.

55. Закон України „Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду” від 22 грудня 2006 року № 525-V (із змінами та доповненнями)// Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 10. – Ст. 88.

56. Закон України „Про Державний земельний кадастр” від 07 липня 2011 року № 3613-VI (із змінами та доповненнями)// Відомості Верховної Ради України. - 2012. - №8. – Ст.61.

Допоміжна

57. Аграрне право України: Підручник / [Багай Н. О., Бондар Л. О., Гуревський В. К. і ін.]; за ред. О. О. Погрібного. – К.: Істина, 2005. – 448 с.

58. Аграрне право України: підручник / [Єрмоленко В. М., Гафурова О. В., Гребенюк М. В. і ін.]; за заг. ред. В. М. Єрмоленка. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 608 с.

59. Андрейцев В. Проблеми реформування юридичної освіти в Україні// Право України. – 1998. - №12. – С.15-20.

60. Екологічне право. Особлива частина: Підручник для студ. юридич. вузів і факультетів. Повний академічний курс / [Андрейцев В. І., Балюк Г. І., Бобкова А. Г. і ін.]; за ред. В. І. Андрейцев. – К.: Істина, 2001. – 544 с.

61. Ерофеев Б. В. Земельное право России: учебник / Борис Владимирович Ерофеев. – [9-е изд., перераб.]. – М.: Юрайт-Издат, 2007. – 655 с.

62.Земельне право України: Підручник / [Шульга М. В., Анісімова Г. В., Багай Н. О. і ін.]; за ред. докт. юрид. н., проф. М. В. Шульги. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 368 с.

63.Земельне право України: підручник / [Беженар Г. М., Бондар Л. О., Гавриш Н. С. і ін.]; за ред. О. О. Погрібного та І. І. Каракаша. – [2-е вид., перероб. і доп.]. – К.: Істина, 2009. – 600 с.

64.Земельное право: учебник / [Быстров Г. Е., Бабанов А. В., Гусев Р. К. и др.]; под ред. Г. Е. Быстрова, Р. К. Гусева. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008. – 720 с.

65.Землі сільськогосподарського призначення: права громадян України. Науково-навчальний посібник / [Титова Н. І., Позняк С. П., Гуревський В. К. і ін.]; за ред. докт. юрид. наук, проф. Н. І. Титової. – Львів: ПАІС, 2005. – 368 с.

66.Земля: Договори, суд, законодавство: Науково-практичний посібник / [Фурса С. Я., Фурса Є. І., Косенко В. М. та ін.]; за ред. С. Я. Фурси. – [3-є вид.]. – К.: Видавець Фурса С. Я.: КНТ, 2008. – 823 с.

67.Мірошніченко А. М. Земельне право України: Підручник / Анатолій Миколайович Мірошніченко. – К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. – 712 с.

68.Правові основи майнових і земельних відносин: Навч. посібник / [Єрмоленко В. М., Гафурова О. В., Гласова О. В. та ін.]; за ред. В. М. Єрмоленка. – К.: Магістр – ХХІ сторіччя, 2007. – 282 с.

69.Семчик В. І. Земельне право України: підруч. [для студ. юрид. спец. вищ. навч. зал.] / Семчик В. І., Кулинич П. Ф., Шульга М. В. – К.: Вид. Дім „Ін Юре”, 2008. – 600 с.

70.Сыродоев Н. А. Земельное право. Курс лекций: учеб. пособие. / Николай Алексеевич Сыродоев. – М.: Проспект, 2009. – 368 с.

71.Шеремет А. П. Земельне право України: Навчальний посібник / Шеремет А. П. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 632 с.